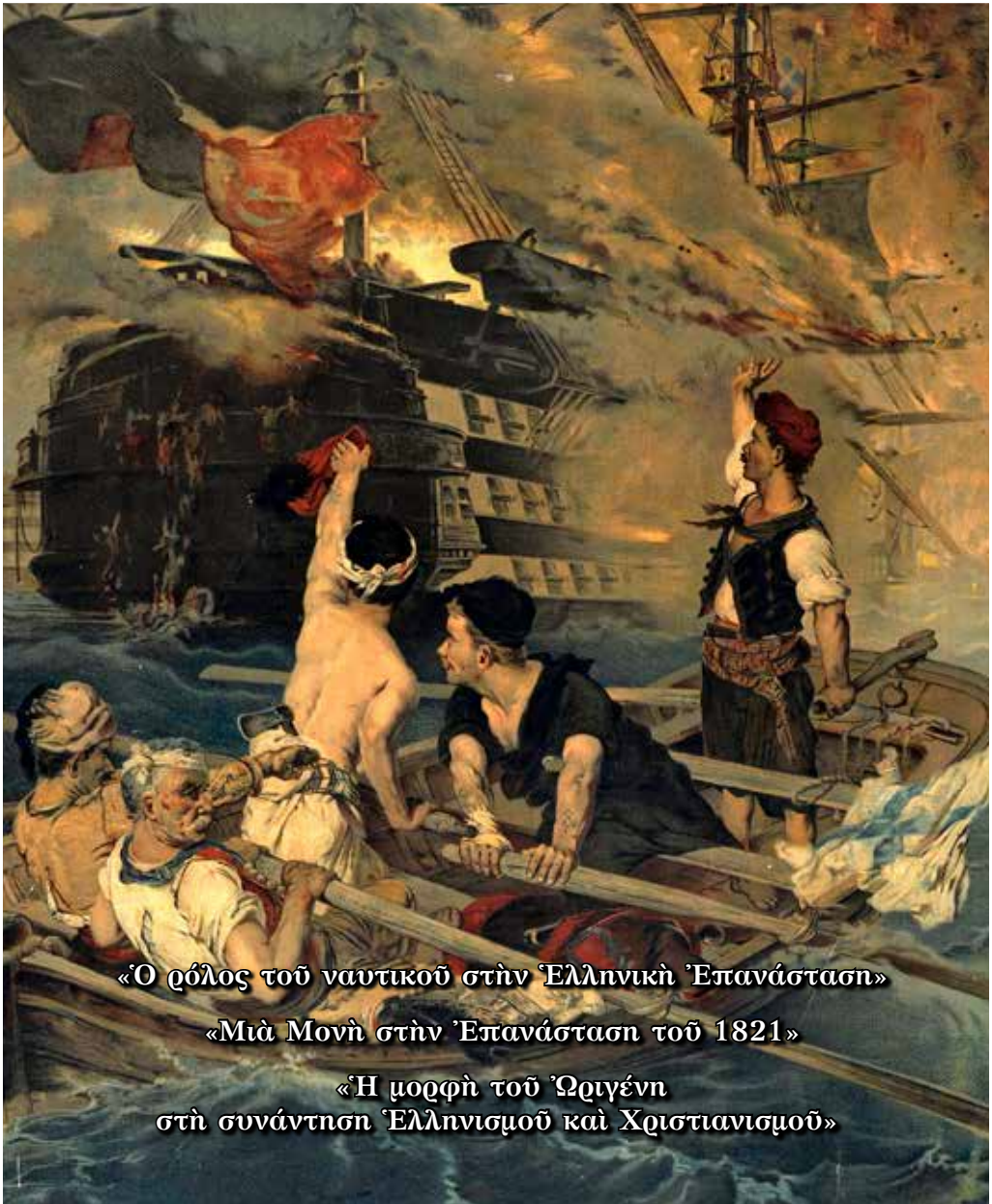

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ-ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ-ΓΡΑΜΜΑΤΑ-ΤΕΧΝΗ

ΕΤΟΣ 87^ο | ΜΑΡΤΙΟΣ - ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2024 | ΑΡΙΘ. 804

«Ο ρόλος του ναυτικού στην Έλληνική Έπανάσταση»

«Μιά Μονή στην Έπανάσταση του 1821»

«Η μορφή του Ώριγένη
στη συνάντηση Έλληνισμού και Χριστιανισμού»

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Η ΔΑΝΘΑΣΜΕΝΗ ΑΝΤΙΛΗΨΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΜΑΝΗΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ Γ'	41
Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΝΑΥΤΙΚΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΛΙΣΜΑΝΗΣ	47
ΜΙΑ ΜΟΝΗ ΣΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ 1821 ΑΝΕΚΔΟΤΕΣ, ΑΞΙΟΘΑΥΜΑΣΤΕΣ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ ΖΩΗ ΓΚΕΝΑΚΟΥ	57
Η ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΩΡΙΓΕΝΗ ΣΤΗ ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ ΓΙΑΝΝΗΣ Κ. ΤΣΕΝΤΟΣ	70
ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ: Η ΑΝΕΠΑΙΣΘΗΤΟΣ ΑΛΛΟΙΩΣΙΣ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ Ι. Κ. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ	80

ΟΡΓΑΝΟ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ
ΓΡΑΜΜΑΤΑ
ΤΕΧΝΗ

www.xee.gr • ΚΩΔΙΚΟΣ 1692.

Διμηνιαίο περιοδικό

Τιμή τεύχους 2,5€
Έτήσια συνδρομή
Έσωτερικού 15€
Έξωτερικού 30€
Κύπρου 20€

Έκδότης

«Χριστιανική Ένωση Ακτίνες»

Καρύτση 14, 105 61 Αθήναι, Τηλ. 210 32.35.023

Διευθυντής Σύνταξης

Γιάννης Κ. Τσέντος

Θεοφιλόνος 1, 166 74 Γλυφάδα, e-mail: tsentosg@gmail.com

Η Έπιτροπή επιφυλάσσει σέ εαυτήν τό δικαίωμα νά μήν δημοσιεύει
ή νά συντέμνει κατά τήν κρίση της όποιοδήποτε χειρόγραφο. Χει-
ρόγραφα, δημοσιεύόμενα ή μή, δέν επιστρέφονται.

Δημιουργικό - Έκτύπωση

«Λυχνία Α.Ε.» Print & Packaging House

Άνδραβίδας 7, 136 71 Χαμόμυλο Άχαρών, Τ. 210 3410436, F. 210 3425967
www.lyhnia.com, info@lyhnia.com

Τόπος έκδοσης: Άθήνα, Μάρτιος 2024

Εικόνα έξωφύλλου: Νικηφόρου Λύτρα, «Η πυρπόληση τής
τουρκικής ναυαρχίδας» (περ. 1873), έλαιογραφία, 143 x 109 έκ.,
Πινακοθήκη Άβέρωφ.

Η ΛΑΝΘΑΣΜΕΝΗ ΑΝΤΙΛΗΨΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

Στὸς καιροὺς μας πλανᾶται μία λανθασμένη ἢ παρεξηγημένη ἀντίληψη γιὰ τὴν ἔννοια, τὸν σκοπὸ καὶ ἔν γένει τὸν ρόλο τῆς Ἐκκλησίας. Συγχρόνως ἐμφανίζεται καὶ ἓνα φρόνημα ἀπαξίωσης καὶ περιθωριοποίησης, ποὺ ἐνίοτε φθάνει μέχρι καὶ τοῦ χλευασμοῦ.

Πολλές φορές ἀντιμετωπίζεται ἡ Ἐκκλησία ὡς ἓνας Σύλλογος, ὡς ἓνα Σωματεῖο τοῦ ἄρθρου 78 τοῦ Ἀστικοῦ Κώδικα, ὡς μία οἰαδίποτε θρησκευτικοῦ τύπου Κοινότητα. Λέγονται ἢ γράφονται ἄσχετες φράσεις καὶ ἀδόκιμες λέξεις γιὰ τὴν Ἐκκλησία, καθ' ὅτι ὑπάρχει ἀνεπαρκῆς γνώση τῆς ἐκκλησιαστικῆς ὀρολογίας. Παρουσιάζεται ἡμιμάθεια ἢ καὶ παντελῆς ἄγνοια τῶν Ἱερῶν Μυστηρίων τῆς. Τί τελεῖται καὶ γιατί τελεῖται τὸ Ἱερὸ Μυστήριον εἶναι ζητήματα θολὰ καὶ ἄγνωστα. Ἐπικρατεῖ πολλές φορές μία ὅλως συγκεχυμένη καὶ πλημμελῆς ἰδέα καὶ ἄποψη γενικότερα περὶ τῆς λατρείας στὸν χώρο τῆς Ἐκκλησίας.

Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, γίνεται ἀποδεκτὴ ἡ Ἐκκλησία μὲ μία ἐντελῶς χρησιμοθηρικὴ ἔννοια. Δηλαδή, εἶναι καλὴ ἡ Ἐκκλησία, ὡς ἓνας ὀργανισμὸς ποὺ δραστηριοποιεῖται στὴν κοινωνικὴ ἀλληλεγγύη, στὸν τομέα τῆς πρόνοιας, στὴν περίθαλψη τῆς τρίτης ἡλικίας, ἢ ἀκόμη εἶναι ἓνας χώρος γιὰ συναισθηματικοῦ τύπου ἐκδηλώσεις, φεστιβάλ μουσικῆς, δημοτικῶν χορῶν καὶ ἄλλων ἀπασχολήσεων.

Ὡς ἐπίσης, θέλουμε τὴν Ἐκκλησία, ἀλλὰ αὐτὴ νὰ εἶναι κλεισμένη στὰ λεγόμενα «τὰ τοῦ οἴκου τῆς». Μέσα στὸν ναὸ νὰ τελεῖ ὁ,τι τελεῖ, καὶ βέβαια ἐκεῖνο ποὺ ἐνδιαφέρει εἶναι νὰ μὴ βρίσκεται στὸν δημόσιο βίο. Ἔτσι, δὲν πρέπει νὰ μιλάει γιὰ τὴν ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου, τὸν θάνατο καὶ τὰ μετὰ ἀπ' αὐτόν, γιὰ τὸν γάμο, τὴν οἰκογένεια, τὸ σχολεῖο, τὴ διαπαιδαγώγηση τῶν παιδιῶν, τὴν ἱστορία, τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα, τὸν πολιτισμὸ, τὰ ἐθνικὰ θέματα, τὴν Εὐρώπη, τὸν κόσμο. Θέλουν νὰ ἔχει κλειστὸ τὸ στόμα τῆς. Νὰ μὴν ἐπεμβαίνει στὰ ζωτικὰ καὶ κεφαλαιώδη ζητήματα τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου καὶ νὰ μὴ συμβουλεύει, ὅταν διαπράττονται ἀνθρώπινες ἀβελτηρίες.

* * *

Μία ὅμως τέτοια θέση γιὰ τὴν Ἐκκλησία εἶναι σὲ λάθος βάση. Καὶ τοῦτο, γιατί ἡ ἄγνοια εἶναι μεγάλη καὶ καθοριστική.

Και πώς να μην είναι, όταν απουσιάζει ή παιδεία, ή μόρφωση περί της Ἐκκλησίας, ή καλλιεργημένη συνείδηση, ή βίωση της ἄλλης πραγματικότητας πού είναι ή Ἐκκλησία.

Ὁφείλουμε, λοιπόν, να εἴμεθα πολύ προσεκτικοί. Δέν είναι εὐκόλο να ὀμιλοῦμε γιά τήν Ἐκκλησία, οὔτε στατιστικές να κάμνουμε, οὔτε συγκρίσεις μ' ἄλλους χώρους ἢ ἰδεολογίες ἢ καταστάσεις κοσμικοῦ ἢ πολιτειακοῦ τύπου. Ἡ Ἐκκλησία ξεφεύγει ἀπ' ὅλα αὐτά. Εἶναι κάτι ἄλλο. Δέν μπορούμε να μετρήσουμε τὰ ἐπιτεύγματά της με τή συνήθη ἀριθμητική ἢ να τήν ὀριοθετήσουμε με κριτήρια τῶν μέσων κοινωνικῆς δικτύωσης.

* * *

Ἔτσι, με τὰ παραπάνω δεδομένα, εἶναι πολύ χαρακτηριστικό ὅτι ἀδυνατοῦμε να ὀρίσουμε τί εἶναι Ἐκκλησία. Δέν μπορούμε να δώσουμε ἕνα ὄρισμό, ὅπως σ' ἄλλα θέματα ἢ ἀντικείμενα τοῦ ἐπιστητοῦ κόσμου. Γι' αὐτό, τόσο στήν Ἁγία Γραφή ὅσο καί στήν πατερική γραμματεία χρησιμοποιοῦνται περισσότερο περιγραφικές εἰκόνες πρὸς δῆλωση τῆς Ἐκκλησίας. Ὅπως, π.χ., *ποιμνῆ, ἄμπελος, γεώργιον, λυχνία, οἶκος, οἰκοδομή, σκηνή, πύργος, βασιλεία, νέα Ἰερουσαλήμ, μήτηρ*, ἀλλά καί ἐκφράσεις ὅπως *λαὸς τοῦ Θεοῦ, κοινωνία ἁγίων, σῶμα Χριστοῦ*. Συνεπῶς, ὑπάρχει μία ἀδυναμία τοῦ ἀνθρώπου να εἰσδύσει καί να κατανοήσει τὸ τί εἶναι Ἐκκλησία. Παράμενει μυστήριο, ὅχι ὅτι εἶναι κάτι τὸ κρυφὸ καί μυστηριώδες, ἀλλὰ μυστήριο ὑπὸ τὴν πνευματικὴ ἔννοια τοῦ ὅρου, ἀκριβῶς γιατί συνάπτεται με τὸν Θεό. Ἔπειτα, καί μόνον να ἐμβαθύνουμε στήν παύλειο ἐξεκόνιση τῆς Ἐκκλησίας ὡς «*σώματος Χριστοῦ*», ὅπου Κεφαλὴ Αὐτὸς Οὗτος ὁ Χριστὸς καί μέλη τοῦ σώματος οἱ πιστοί, φθάνει τοῦτο, γιατί δέν

*Στοὺς καιροὺς μας
πλανᾶται μία λανθασμένη
ἢ παρεξηγημένη ἀντίληψη
γιὰ τὴν ἔννοια, τὸν σκοπὸ
καὶ ἐν γένει τὸν ρόλο τῆς
Ἐκκλησίας. Συγχρόνως
ἐμφανίζεται καὶ ἕνα φρό-
νημα ἀπαξίωσης καὶ πε-
ριθωριοποίησης, πὸ ἐνί-
στε φθάνει μέχρι καὶ τοῦ
χλευασμοῦ.*

μποροῦμε να κάνουμε κάτι ἄλλο, παρὰ να σταθοῦμε με ἱερότατο δέος ἀλλὰ καί ἤθος ταπεινοφροσύνης, ὑπακούοντας στὸ θεῖο θέλημα τῆς θεοίδρυτης Ἐκκλησίας. Ὁ ἱερός Δαμασκηνὸς θὰ γράφει, ἐν προκειμένῳ, ὅτι «*στῦλος ἐστὶ τῆς οἰκουμένης ἢ Ἐκκλησία· καὶ μυστήριόν ἐστὶ καὶ μέγα καὶ εὐσεβείας μυστήριον καὶ ὁμολογούμενως, οὐ ζητούμενως. Αναμφίβολον γάρ ἐστι*» (PG 95, 1008).

Κατ' ἀκολουθίαν, Ἐκκλησία δέν εἶναι ὁ ἕνας. Εἴμαστε ὅλοι μας. «*Οὗ γάρ εἰσι δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν*» (Ματθ., 18, 20) θὰ μᾶς πεί ὁ Χριστός. Εἶναι τελικὰ σύναξη τῶν πιστευόντων στὸν Χριστό. Γι' αὐτό, γιά να ἐννοήσει κάποιος τὴν Ἐκκλησία, πρέπει πρῶτα να ἐννοήσει καί βιώσει τὸν Χριστό. Ἔτσι καί αὐτὸς πὸ τὴν ἀμφισβητεῖ, τὴν ἀντιμάχεται, λέει ὅτι δέν τὴν θέλει, τὴν πολεμᾷ, χωρὶς να ξέρει βαθύτερα γιατί τὸ κάνει αὐτό, εἶναι στήν Ἐκκλησία, ἀλλὰ βέβαια «*οὐ κατ' ἐπίγνωσιν*». Ἔπειτα, εἶναι λάθος ἢ τοποθέτηση: «*Ἐγὼ ἢ ἐσὺ καὶ ἡ Ἐκκλησία*». Ἡ Ἐκκλησία δέν εἶναι ἀπέναντι, δέν εἶναι ὁ ἄλλος μονάχος του. Ἐγὼ, ἐσὺ καὶ ὁ ἄλλος εἴμαστε Ἐκκλησία. Ὅλοι μαζὶ εἴμαστε

Ἐκκλησία. Εἶναι ἡ αὐθεντικὴ οἰκογένεια τοῦ Θεοῦ, οἱ οἰκεῖοι τοῦ Θεοῦ, γιατί ἐνὸς πατέρα εἰμαστέ τέκνα. Ἡ Ἐκκλησία εἶναι, ὡς λέγει ἓνα ἀρχαῖο κείμενο, «*Θεοῦ φουτεία*» (Αποστ. Διατ.).

Καὶ ὀφείλουμε νὰ γνωρίζουμε, ἐν προκειμένῳ, ὅτι ἡ Ἐκκλησία εἶναι Μία, γιατί μία ἡ Κεφαλὴ αὐτῆς, ὁ Χριστός, καὶ στὴ συνέχεια μία εἶναι ἡ πίστη καὶ ἓνα εἶναι τὸ βάπτισμα, καὶ εἶναι ἀκόμη καὶ Ἁγία, γιατί Ἄγιος καὶ Ἀναμάρτητος ὁ Χριστός, καὶ ἔχει σκοπὸ τὸν ἐξαγιασμὸ τῶν μελῶν τῆς κατέχει τὸ πλήρωμα τῆς ἀληθείας, ἔχει τουτέστιν τὴν ιδιότητα τῆς Καθολικότητας καὶ ἐκτείνεται σ' ὅλους τοὺς αἰῶνες καὶ σ' ὅλη τὴν οἰκουμένην, ἀλλὰ καὶ Ἀποστολική, ἐπειδὴ συνεστήθη ἀπὸ τὸν Πρῶτο Ἀπόστολο, τὸν Χριστό, ποὺ ἀπέστειλε στὴ συνέχεια τοὺς μαθητῆς Του ὡς Ἀποστόλους νὰ κηρύξουν τὸ Εὐαγγέλιο. Ἔτσι, ὁ Χριστὸς εἶναι ὁ «*ἀκρογωνιαίος λίθος*», ἀφίνοντας ὡς συνεχιστῆς τοὺς Ἐπισκόπους κατὰ τὴν τάξη τῆς ἀποστολικῆς διαδοχῆς.

Ἐπειτα, ὁ λόγος τῆς Ἐκκλησίας δὲν εἶναι λόγος ψευτικός, εἰκονικός, ἀλλὰ ἀλήθειας καὶ μόνον αὐθεντικὸς κατὰ τὴν διακήρυξη τοῦ Χριστοῦ «*ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδός, ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωή*» (Ιω., 14, 6). Ὁ λόγος τῆς Ἐκκλησίας δὲν εἶναι ἀντιεπιστημονικός, ἀλλὰ καταφατικός στὴν πρόοδο τῆς ἐπιστήμης γιὰ τὸ καλὸ τῆς ἀνθρωπότητας, καθ' ὅτι στὸ «*ἐργάζεσθαι καὶ φυλάττειν*», ποὺ εἶπε ὁ Θεὸς στὸν ἄνθρωπο, κρύπτεται ἡ εὐλογία τῆς ἐπιστήμης, ἀλλὰ καὶ σ' αὐτὴ τὴν φράση τῆς *Σοφίας Σειράχ* «*ἔδωκε ὁ Θεὸς τὴν ἐπιστήμην*» (κεφ. 38, 1 ἐπ.). Ὁ λόγος τῆς Ἐκκλησίας δὲν εἶναι ρατσιστικός, ἀκριβῶς γιατί τὸ Εὐαγγέλιο μᾶς παραδίδει τὴν ἐντολὴ «*πορευθέντες...μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη*» (Ματθ., 28, 9) καὶ «*ἔσεσθέ μοι μάρτυρες ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς*» (Πράξ., 1, 8). Ἀγκαλιάζει ὅλους ἀνεξαιρέτως τοὺς ἀνθρώπους, ὅπου γῆς.

Ὁ λόγος τῆς Ἐκκλησίας δὲν εἶναι μισαλλόδοξος, μὲ καμμία ἐκφορὰ ρητορικῆς μίσους. Εἶναι λόγος ἀγάπης, συμπάθειας, λόγος παράκλησης, παραμυθίας, γιατί ξέρει ὅτι ὁ Κύριος εἶπε τό: «*Οὐκ ἤλθον καλέσαι δικαίους, ἀλλὰ ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν*» (Ματθ., 9, 13).

Ὁ λόγος τῆς Ἐκκλησίας δὲν εἶναι ἀντίθετος, οὔτε φειδωλὸς στὰ ἀνθρώπινα δικαιώματα, γιατί πρώτη ἡ Ἐκκλησία μίλησε, στήριξε καὶ σφράγισε τὰ ἀτομικά-ἀνθρώπινα δικαιώματα μὲ τὸ «*οὐκ ἐνι Ἰουδαίος, οὐδὲ Ἕλληνας, οὐκ ἐνι δοῦλος, οὐδὲ ἐλεύθερος, οὐκ ἐνι ἄρσεν ἢ θήλυ πάντες γὰρ ὑμεῖς εἰς ἓστε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ*» (Γαλ., 3, 28). Μετά, πολὺ ἀργότερα φάνηκαν οἱ νομικὲς διατάξεις καὶ διακηρύξεις. Ὁ λόγος τῆς Ἐκκλησίας δὲν εἶναι σκοταδιστικός, ἀλλὰ ὅλος φῶς, γιατί «*ὑμεῖς ἓστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου*» καὶ ὁ Χριστὸς διεκήρυξε: «*Εγὼ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου*» (Ιω., 8, 12) καὶ ὅπου κι ἂν πῆγε τὸ Εὐαγγέλιο τῆς Ἐκκλησίας, ἐκεῖ δημιουργήθηκε καὶ στερεώθηκε ὁ ἀληθινὸς πολιτισμὸς τῶν ἀνθρώπων.

Καὶ προπαντός, ὁ λόγος τῆς Ἐκκλησίας δὲν εἶναι πρόσκαιρος, φευγαλέος, ἀτελής. Εἶναι λόγος αἰώνιος, καθ' ὅτι ἔχει γραφεῖ ὅτι «*ῥήματα ζωῆς αἰωνίου ἔχει*» (Ιω., 6, 68) ὁ Κύριος καὶ ἀκόμη εἶναι «*πλήρωμα τοῦ νόμου*» ὁ λόγος Του, καὶ τὸ φοβερότερο ποὺ εἶπε ὁ Χριστός, ὅτι «*ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται, οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσι*» (Ματθ., 24, 35).

Γι' αὐτὸ καὶ ἡ Ἐκκλησία σκοπὸ ἔχει καὶ μόνον τὴν σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ ὅταν λέμε σωτηρία, ἐννοοῦμε τὴ λύτρωση ἀπὸ τὸ κακό, τὴν ἁμαρτία. Τὸν ἁμαρτωλὸ ἀγαπᾷ καὶ τὴν ἁμαρτία ἀποκηρύττει. Γι' αὐτὸ καὶ ἔρχεται ἡ Ἐκκλησία καὶ προσλαμβάνει τὴν ἁμαρτωλὴ ἀνθρώπινη φύση, γιὰ νὰ τὴν ξαναπλάσει καὶ γιὰ νὰ τὴν θεώσει. Ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἔχει ξεστρατίσει ἀπὸ τὸν δρόμο τοῦ Θεοῦ, ἡ

Ὁ λόγος τῆς Ἐκκλησίας δὲν εἶναι πρόσκαιρος, φευγαλέος, ἀτελής. Εἶναι λόγος αἰώνιος, καθ' ὅτι ἔχει γραφεῖ ὅτι «ῥήματα ζωῆς αἰωνίου ἔχει» (Ἰω., 6, 68) ὁ Κύριος καὶ ἀκόμη εἶναι «πλήρωμα τοῦ νόμου» ὁ λόγος Του, καὶ τὸ φοβερότερο ποὺ εἶπε ὁ Χριστός, ὅτι «ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται, οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσι» (Ματθ., 24, 35).

Ἐκκλησία βοηθᾷ τὸν ἄνθρωπο νὰ βρεῖ τὴ σφύρουσα ἀλήθεια, νὰ μετανοήσῃ, νὰ ἐπιστρέψῃ στὸ θεϊκὸ σπίτι.

Ἡ Ἐκκλησία δὲν μισεῖ τὸν ἁμαρτωλό. Τὴν ἁμαρτία ἀποστρέφεται. Τὸν «πεπτωκότα» δὲν τὸν ἀπεχθάνεται, δὲν τὸν διώχνει. Τὸν ἀνακαλύπτει, πίσω ἴσως ἀπὸ τὴν κολόνα, ποὺ τύπτει τὸ στήθος καὶ λέγει: «Ὁ Θεὸς ἰλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ». Καὶ τὸν φέρνει ἐνώπιον τοῦ Χριστοῦ. Καὶ ἀπὸ κεῖ καὶ πέρα ἀναλαμβάνει ὁ Χριστός. Φέρει περιστάσεις, γεγονότα ποὺ κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ προβλέψῃ. Εἶναι τοῦ Θεοῦ πλέον ἡ πνευματικὴ ἐργασία.

Ἔτσι ἡ Ἐκκλησία ξέρει καὶ βρίσκει πάντα τὸ κατάλληλο φάρμακο, θὰ λέγαμε, γιὰ τὴν κάθε περίπτωση, «τοῖς πᾶσι γινομένη τὰ πάντα, ἵνα πάντως τινὰς σώσῃ» (Α΄ Κορ., 9, 22). Δὲν στέκεται μακριὰ ἀπὸ τὶς δυσκολίες καὶ τὶς δοκιμασίες τοῦ κόσμου. Σκύβει στὶς πληγές, ὡς ἄλλος Καλὸς Σαμαρεῖτης, ζώνεται τὸ «λέντιον», προσφέρει ἀνιδιοτελεῖ καὶ ἀνυπόκριτη ἀγάπη, μὰ προπαντὸς λέ-

γει τὴν ἀλήθεια. Διδάσκει τὴν ἀλήθεια. Κατῆχει τοὺς ἀνθρώπους. Δὲν κηρύττει ἓνα κούφιο μοντερνισμό, οὔτε μία ξηρὰ παρελθοντολογία. Δὲν εἶναι συντηρητικὴ, οὔτε φιλελεύθερη. Εἶναι παραδοσιακὴ καὶ ἀγιοπνευματικὴ. Ἡ Ἐκκλησία δὲν πολιτεύεται, οὔτε φτιάχνει κόμματα. Εἶναι πάνω ἀπ' αὐτὰ τὰ σχήματα τοῦ κόσμου τούτου. Καὶ ἡ Ἐκκλησία ὑπάρχει, γιὰ νὰ διακονεῖ τὸν ἄνθρωπο. Ἄν ὁ Χριστός, ἡ Κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας «οὐκ ἦλθε διακονηθῆναι, ἀλλὰ διακονῆσαι καὶ δοῦναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ λύτρον ἀντὶ πολλῶν» (Ματθ., 20, 28), πόσο μᾶλλον ἡ Ἐκκλησία! Ὁ ρόλος τῆς εἶναι ἡ ἐφαρμογὴ τῶν λόγων τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου γιὰ τὸν καθένα, τό: «πτερωσαι ψυχὴν, ἀρπάσαι κόσμον καὶ δοῦναι Θεῷ».

Ἔτσι ἡ Ἐκκλησία εἶναι νύκτα-μέρα κοντὰ στὸν ἄνθρωπο. Διανυκτερεύει, ὡς ἄλλο θεραπευτήριον, πανδοχεῖο ἐλέους καὶ χάριτος. Στὸ ἐρώτημα: Τί κάνει ἡ Ἐκκλησία; ἡ ἀπάντησις εἶναι: Θεραπεύει τὸν ψυχικὰ ἄρρωστο ἄνθρωπο. Αφουγκράζεται τὸν πόνο. Περιμένει τοὺς «κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένους». Ἄλλωστε, στὰ Ἱερὰ Εὐαγγέλια δὲν γίνεται ἀναφορὰ μόνο στοὺς μαθητές. Ἐκεῖ βρίσκουμε τὸν ἑκατόνταρχο, τὴ Χαναναία, τὴ συγκύπτουσα, τὴν ἁμαρτωλὴ γυναῖκα, τὸν ἄσωτο, τὸν Ζακχαῖο, τὸν ληστὴ καὶ αὐτὸν τὸν προδότη, τὸν Ἰούδα. Ὁ Φιλάνθρωπος καὶ Πανάγαθος Θεὸς «πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν» (Α΄ Τιμοθ., 2, 4). Ἀλλὰ ξέρει ἡ Ἐκκλησία, αἰῶνες τώρα, νὰ μεταμορφώνει τοὺς ἀνθρώπους, νὰ ἐμπλουτίζει λαοὺς, νὰ φέρνει τὴν καλὴ ἀλλοίωσις τῶν ψυχῶν. Αὐτὸ συνιστᾷ τὸ ὑπέρογο μυστήριον τῆς Ἐκκλησίας.

Αὐτὸς εἶναι ὁ ρόλος τῆς Ἐκκλησίας καὶ στὸν σύγχρονον κόσμον. Ἡ σωτηρία τῆς ψυχῆς καὶ ἡ ἐπάνοδος στὸν κῆπο τῆς Ἐδέμ, στὴ Βασιλεία τῶν Οὐρανῶν. Ἄλλωστε, ὡς γράφει ἡ πρὸς Διόγνητον

ἐπιστολή, ὅλοι εἴμεθα σὲ τούτη τὴν γῆ «ὡς πάροικοι».

Ἀλλὰ πῶς μπορεῖ νὰ καταλάβει τὴν Ἐκκλησία ὁ «ἀμύπητος»; Δὲν μπορεῖ νὰ τὴν καταλάβει, καὶ τοῦτο συμβαίνει, γιατί δὲν ἔχει τοὺς ἄλλους ὀφθαλμούς, ἐκείνους τοῦ Πνεύματος, τοὺς ἐσωτερικούς τῆς ψυχῆς, ὥστε νὰ μπορέσει νὰ δεῖ τί εἶναι καὶ τί κάνει ἡ Ἐκκλησία. Πῶς νὰ ἐρμηνεύσει τὴν θεία διδασκαλία, πῶς νὰ ἐννοήσει ἓνα μέγα Ἀπόστολο τῶν Ἑθνῶν Παῦλο, πῶς νὰ εἰσέλθει «ἐνδον» τοῦ γραμματός τῆς Ἁγίας Γραφῆς ἢ πῶς νὰ εἰσδύσει στὴ σοφία τῶν ἁγίων θεοφόρων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας; Ἔτσι, ἐξακολουθεῖ νὰ θεωρεῖ τὴν ἠθικὴ τῆς Ἐκκλησίας ἠθικολογία, τὴ δογματικὴ διδασκαλία δογματισμὸ, τὴν ἁμαρτία ἀνύπαρκτη καὶ τὸ κήρυγμα περὶ αὐτῆς ρητορικὴ μίσους.

Παράδοξα πράγματα, θὰ πεῖ κάποιος. Naί, γιατί ἡ Ἐκκλησία δὲν ἐξαντλεῖται στὰ ἐξωτερικά, στὰ βλεπόμενα. Εἶναι πέρα ἀπὸ τὰ ὄρατά, ὅπου εἶναι ἀοράτως παρῶν ὁ Χριστὸς καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, ἡ ψυχὴ τῆς Ἐκκλησίας, ποὺ ἐνεργεῖ τὰ πάντα.

* * *

Εἶναι, ἐπὶ πλέον, ὅπως λανθασμένες καὶ οἱ ἀπόψεις ὅτι:

α) «Ἐγὼ πιστεύω στὸν Χριστό, ἀλλὰ δὲν δέχομαι τὴν Ἐκκλησία». Ὅμως δὲν ὑπάρχει Χριστὸς χωρὶς τὴν Ἐκκλησία, γιατί «*συμπάσης Ἐκκλησίας στέφανος ὁ Χριστός*», θὰ πεῖ ὁ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς.

β) Λέγεται ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἐμπορεῦται τρόπον τινα τὴν ἐνοχὴ στοὺς ἀνθρώπους καὶ τὸν φόβο τοῦ Θεοῦ. Ἀλλὰ ἀμέσως τίθενται τὰ ἐρωτήματα: Γιατί ὑπάρχει ἡ ἐνοχὴ στὸν ἀνθρώπο καὶ στὴ συνέχεια δὲν θὰ πρέπει νὰ ἔχουμε φόβο Θεοῦ, ἀφοῦ «*ἀρχὴ σοφίας φόβος Κυρίου*»; Ἄλλωστε, ἐκεῖνος ποὺ φοβᾶται, ἐπειδὴ

νώθει ἔνοχος, εἶναι φανερὸ ὅτι δὲν ἔχει γίνετε τέλειος στὴν ἀγάπη πρὸς τὸν Θεό.

γ) Ὑπάρχει, ἐπίσης, τὸ θεώρημα ὅτι τὸ δόγμα καὶ ἡ βιβλικὴ ἰδεολογία εἶναι ἰσχυροὶ ἀνασταλτικοὶ παράγοντες γιὰ τὴν πρόοδο τῆς κοινωνίας. Τί εἶναι ὁμως πρόοδος; Καὶ μία κοινωνία, γιὰ νὰ προοδεύσει ἀληθινὰ καὶ οὐσιαστικά, δὲν χρειάζεται στὸ οἰκοδόμημά της γερὰ θεμέλια; Ἡ Ἁγία Γραφή καὶ τὰ ἐξ αὐτῆς δόγματα πίστεως αὐτὸ εἶναι ἀκριβῶς, θεμέλια. Ἐκτὸς ἂν θέλουμε ἄθην κοινωνία. Τότε ὁμως θὰ δεχθοῦμε καὶ τίς συνέπειες.

δ) Ὅταν, ἐπὶ πλέον, ἐμφανίζεται ἓνα δύσκολο ζήτημα στὴ, κοινωνία, ἀμέσως χωρὶς βαθύτερη σκέψη λέγεται ἡ τυποποιημένη πιὰ φράση: «Νὰ γίνετε χωρισμὸς Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας». Ἀλλὰ, ἐν προκειμένῳ, ἐμφανίζεται μεγάλη προχειρότητα καὶ ἀγνοία τῶν δύο αὐτῶν μεγεθῶν. Τί νὰ χωρίσεις; Τὴν μάνα τοῦ Γένους στὰ δύο; Καὶ στὴ χώρα μας ὑφίσταται μία ὄντολογικὴ ἰδιαιτερότητα, ποὺ εἶναι ἡ ζύμωση τοῦ Ἑλλήνα μὲ τὴν Ὁρθοδοξία, καὶ ἡ Ἐκκλησία ἀπὸ τὴν φύση τῆς ἔχει τὴν ἰδιότητα νὰ συνδέει τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ὄχι νὰ τοὺς χωρίζει. Ἄλλωστε, ἡ Ἐκκλησία ὑπάρχει πρὸ τοῦ Κράτους, καὶ εἶναι αὐτὴ ποὺ διαφυλάττει τελικὰ τὴν ἑλληνορθόδοξη συνειδήσὶ μας. Αὐτὸ εἴμαστε.

Καὶ ε) νομίζουν μερικοὶ ὅτι ὠρισμένα θέματα ποὺ ἔχουν σχέση μὲ τὴν ἠθικὴ ὑπόσταση τοῦ ἀνθρώπου ἔχουν κλείσει ὀριστικὰ μὲ νομικὲς διατάξεις. Τὸ κλείσιμο ὁμως αὐτὸ εἶναι νομιζόμενο, καθ' ὅτι ἀπὸ τὴ δημοσίευση τοῦ νόμου καὶ τὴν ἐφαρμογὴ του, ἡ ἐμπειρία τῆς ζωῆς ἔχει δείξει ὅτι ἀπὸ τότε ἀρχίζουν τὰ οὐσιαστικὰ ἀνθρώπινα προβλήματα ἢ ψυχικὰ τραύματα, γιατί τὰ θέματα αὐτὰ δὲν ἐπιλύονται μὲ τὸν τεχνητὸ ἀνθρώπινο νόμο, ἀλλὰ μὲ τὸν πνευματικὸ νόμο. Αὐτὸ τὸν νόμο ποὺ κατέχει τὸ «εἶναι τῆς Ἐκκλησίας».

Ἀλλὰ θὰ πρέπει καὶ κάτι ἐπὶ πλέον νὰ γνωρίζουμε: Ὅτι ἡ φοβερότερη πίκρα καὶ τραγωδία γιὰ τὴν ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου γεννᾶται ἐκεῖ, ὅπου λείπει ὁ ναὸς καὶ ἔχει σιγήσει ὁ ἦχος τῆς καμπάνας. Καὶ τοῦτο, γιατί ὁ ἀνθρώπος εἶναι πλασμένος γιὰ τὸν Θεό. Συγγενεὺν μαζί Του καὶ τὸν ἀναζητᾶ ἡ ψυχὴ του διπνεκῶς.

Τὸ μείζον ἀκριβῶς πρόβλημα γιὰ μία κοινωνία εἶναι νὰ μὴν τεθεῖ ἡ Ἐκκλησία στὴ γωνία. Ἄν ὅμως τεθεῖ, δὲν χάνει τότε ἡ Ἐκκλησία. Ἡ κοινωνία θάχει τὸν βάσανο, καὶ ὁ ἀνθρώπος θὰ θηπεύει στὸ ἀνυποψίαστο γιὰ τὴν ἀλήθεια τῆς ὠραιότητας τῆς Ἐκκλησίας, στὸ ἀνακόλουθο τοῦ θείου θελήματος καὶ στὸ ἀκόρεστο τῆς ὑλιστικῆς νοοτροπίας. Θὰ ἰσχύει τότε

ἄρνηση. Ὁ ἄλλος τὴ μετάνοια. Καὶ ὁ τοῦ Χριστοῦ τὴ σωτηρία. Αὐτὲς οἱ καταστάσεις ὑπάρχουν καὶ μᾶς προσκαλοῦν σὲ οὐσιαστικότερη σκέψη.

* * *

Προβάλλει, συνεπῶς, ὡς ἀπόλυτη ἀνάγκη νὰ παύσουν οἱ λανθασμένες θεωρίες γιὰ τὴν Ἐκκλησία. Θᾶναι πνευματικὴ κατάκτηση ἢ κατανόηση τοῦ μυστηρίου τῆς Ἐκκλησίας. Ἄλλωστε, ὡς λέγει ὁ Ἱερὸς Κυπριανός, «δὲν δύναται κάποιος νὰ λέγει ὅτι ἔχει Πατέρα τὸν Θεό, ὁ μὴ ἔχων μητέρα τὴν Ἐκκλησία». Καὶ ἔπειτα, «οὐδεὶς σοφώτερος τῆς Ἐκκλησίας», καὶ βέβαια γνωρίζει ἐκείνη νὰ περμιένη, νὰ

Ἡ φοβερότερη πίκρα καὶ τραγωδία γιὰ τὴν ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου γεννᾶται ἐκεῖ, ὅπου λείπει ὁ ναὸς καὶ ἔχει σιγήσει ὁ ἦχος τῆς καμπάνας. Καὶ τοῦτο, γιατί ὁ ἀνθρώπος εἶναι πλασμένος γιὰ τὸν Θεό. Συγγενεὺν μαζί Του καὶ τὸν ἀναζητᾶ ἡ ψυχὴ του διπνεκῶς.

Τὸ μείζον ἀκριβῶς πρόβλημα γιὰ μία κοινωνία εἶναι νὰ μὴν τεθεῖ ἡ Ἐκκλησία στὴ γωνία. Ἄν ὅμως τεθεῖ, δὲν χάνει τότε ἡ Ἐκκλησία. Ἡ κοινωνία θάχει τὸν βάσανο, καὶ ὁ ἀνθρώπος θὰ θηπεύει στὸ ἀνυποψίαστο γιὰ τὴν ἀλήθεια τῆς ὠραιότητας τῆς Ἐκκλησίας, στὸ ἀνακόλουθο τοῦ θείου θελήματος καὶ στὸ ἀκόρεστο τῆς ὑλιστικῆς νοοτροπίας. Θὰ ἰσχύει τότε τὸ ψαλμικόν: «Ἀνθρώπος ἐν τιμῇ ὧν οὐ συνῆκε, παρασυνεβλήθη τοῖς κτίνεσι τοῖς ἀνοήτοις καὶ ὠμοιώθη αὐτοῖς» (Ψ. 48, 13).

τὸ ψαλμικόν: «Ἀνθρώπος ἐν τιμῇ ὧν οὐ συνῆκε, παρασυνεβλήθη τοῖς κτίνεσι τοῖς ἀνοήτοις καὶ ὠμοιώθη αὐτοῖς» (Ψ. 48, 13). Παρὰ ταῦτα, στὸν ἐκκοσμικευμένο κόσμο ὑπάρχει ἡ ρίζα τῆς πίστεως. Δὲν ἔχει μετατεθεῖ ἡ λυχνία τῆς Ἐκκλησίας. Ἴσως μπορεῖ αὔριο. Ἀλλὰ ἄς ἀναλογισθοῦμε στὸ σημεῖο αὐτὸ τοὺς τρεῖς σταυροὺς τοῦ Γολγοθᾶ. Ὁ ἓνας ἐκπροσωπεῖ τὴν

ὑπομένει, νὰ προσεύχεται, νὰ διορθῶναι καὶ νὰ ἐπαναφέρει τὴν χάρι. Ἄραγε, θὰ οἰκειοποιηθῶμε τὴν τοῦ Ἱεροῦ Χρυσόστομου προτροπή: «Μένη ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ»; Ἡ πρόσκληση εἶναι συνεχῆς.

**ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΜΑΝΗΣ
ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ Γ΄**

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΝΑΥΤΙΚΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

Ο ά έχουμε κατά καιρούς διαπιστώσει πόσο περιορισμένες είναι οι γνώσεις του μέσου Έλληνα, σήμερα, για τὸ ναυτικὸ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης καὶ γιὰ τὸν ρόλο ποὺ ἔπαιξε σὲ αὐτήν.

Ἀπὸ διάφορες σχετικὲς δημοσκοπήσεις καὶ δημοσιογραφικὲς ἔρευνες ποὺ γίνονται κατὰ καιροὺς, ἀποκαλύπτεται ὅτι ὁ μέσος νεοέλληνας δὲν μπορεῖ νὰ ἀντιληφθεῖ τὸ μέγεθος τῆς σημασίας ποὺ εἶχε τὸ ναυτικὸ γιὰ τὴν Ἐπανάσταση¹.

Τοῦτο ὀφείλεται στὸ γεγονός ὅτι δὲν ἔχει κατανοηθεῖ ἡ μόνιμη σχέση ἐξάρτησης καὶ ἐπιβίωσης τῆς χώρας μας ἀπὸ τὴ θάλασσα, λόγῳ τῆς γεωγραφικῆς τῆς θέσης.

Ἄν δὲ ληφθεῖ ὑπόψη ὅτι εἴμαστε λαὸς ναυτικός, οἱ διαπιστώσεις εἶναι ἀπογοητευτικές. Ἄς μελετήσουμε, λοιπόν, προσεκτικότερα τὸ θέμα.

Πρὶν ἀπὸ τὴν Ἐπανάσταση

Ὅταν ἔφτασε ἡ ὥρα τοῦ μεγάλου ξεσκωμοῦ, τὸ ναυτικὸ τῶν σκλαβωμένων Ἑλλήνων δὲν ἀποτελοῦσε αὐτοσχέδιο πολεμικὸ συγκρότημα τῆς στιγμῆς. Διέθετε ἐξοπλισμένα πλοῖα καὶ ἐμπειροπόλεμα πληρώματα. Ἀποτελοῦσε παγκόσμια μοναδικότητα, μάλιστα, τὸ γεγονός ὅτι

1 Σε ἐρώτηση δημοσκόπησης, π.χ.: «Ποιὸς σημαντικοὺς ἦρωες τοῦ '21 γνωρίζετε;», σχεδὸν ὅλοι ἀναφέρουν ὀπλαρχηγούς καὶ κλέφτες τῆς στεριάς μόνον. Παρόμοια παραδείγματα ὑπάρχουν πολλά.

ὕπῆρχε πολεμικὸ ναυτικὸ, πρὶν ὑπάρξει κράτος.

Τὸ ἐμπορικὸ πνεῦμα τῶν ναυτιλλομένων καὶ τὸ ναυτικὸ δαιμόνιο τῆς φυλῆς εἶχαν πυροδοτήσει ἀπὸ τὰ μέσα κιόλας τοῦ 18^{ου} αἰῶνα τὴν ἀνάπτυξη μιᾶς ἀξιόλογης ναυτικῆς δύναμης.

Ἀπὸ τὴ θάλασσα γίνονταν οἱ ἐπικολωνίες γρηγορότερα καὶ ἀσφαλέστερα. Οἱ νησιῶτες τοῦ Ἀρχιπελάγους ὀργώνουν τὴ Μεσόγειο καὶ ἐμπορεῦνται στὰ Δυτικὰ λιμάνια – ξεχωρίζουν ὡς «οἱ καλύτεροι ναῦτες τῆς Ἀνατολῆς». Οἱ Ἕλληνες καπετάνιοι, πρὶν καὶ κατὰ τοὺς Ναπολεόντειους πολέμους, πρῶτοι μεταφέρουν ἀπὸ τὴ Δύση στὴν πατρίδα τὴς Ἰδέες τῆς Ἐλευθερίας. Ὁ σπόρος τῆς ἐθνικῆς ἀφύπνισης ρίχτηκε στὸν τόπο αὐτὸ ἀπὸ τὸν Ἕλληνα ναυτικὸ – μέσα 18^{ου} αἰ. μὲ ἀρχὲς τοῦ 19^{ου} αἰ.

Τὸν Μάιο τοῦ 1807, οἱ Ὑδραῖοι ἐξεγείρονται ἐναντίον τῆς τοπικῆς διοίκησης τοῦ νησιοῦ. Ἀφαιροῦν τὴν ὀθωμανικὴ σημαία ἀπὸ τὴν Καγκελαρία καὶ ἀποπέμπουν τὸν Διοικητὴ τοῦ νησιοῦ, καπ. Γιώργη Βούλγαρη (καὶ τοὺς ὄπαδούς του προκρίτους), πού εἶχε τοποθετηθεῖ μὲ ὑπόδειξη τοῦ Καπουδᾶν πασᾶ (Τοῦρκος στόλαρχος τοῦ Αἰγαίου). Προκαλεῖται στὴν πράξη ὁ Ὄθωμανὸς δυνάστης ἀπὸ τὸν ὑποτελεῖ του καὶ ἀμφισβητεῖται ἡ παντοδυναμία του. Τὸ σπέρμα τῆς ἀντίστασης διαδίδεται στοὺς Ἕλληνες ἀπὸ τοὺς ναυτικούς – ἐνήργησαν τότε ὡς πρόδρομοι τοῦ '21.

Ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία δὲν ἀργεῖ νὰ ἀντιληφθεῖ τὴν ἰδιαίτερη συμβολὴ τῶν ναυτικῶν στὴ γρήγορη καὶ ἀποτελεσματικὴ διάδοση τῶν Ἰδεῶν τῆς, κυρίως στὰ παράλια καὶ τὰ νησιά τοῦ ἐσωτερικοῦ, ἀλλὰ καὶ στὸ ἐξωτερικὸ. Τὸ 1818 ἀπόστολοι τῆς Ἐταιρείας μύψαν Ἕλληνες πλοίαρχους καὶ ἐμπόρους πού βρισκόνταν στὴν Κωνσταντινούπολη, στὴ Μολδοβλαχία καὶ τὴ Ρωσία. Οἱ ναυτικοὶ ἐρχονται σὲ ἐπαφὴ

μὲ ὁμοεθνεῖς ἐπιχειρηματίες στὰ μεγάλα λιμάνια καὶ μωσούναι. Ὅταν ἐπανέρχονται στὰ νησιά τους, μεταδίδουν στοὺς προκρίτους τὴν ἐπαναστατικὴ ἰδεολογία. Οἱ ναυτικοὶ μὲ μυστικότητα διέδωσαν, οὐσιαστικά, τὴν προετοιμασία γιὰ ἐξέγερση, σὲ τόπους πού μόνο αὐτοὶ μποροῦσαν.

Οἱ Ἕλληνες νησιῶτες –ἀξιωματικοὶ καὶ πληρώματα–, κυρίως Ὑδραῖοι, ἀποτελοῦν τὸν κύριο πυρῆνα ἐπανάδρωσης τοῦ Τουρκικοῦ στόλου καὶ τοῦ Ἀυτοκρατορικοῦ ναυστάθμου τῆς Κωνσταντινούπολης. Σὲ αὐτοὺς βασιζέται ἡ λειτουργία καὶ ἡ ἀποτελεσματικότητά τους. Πλήρης ἐξάρτηση τῆς μαχητικῆς καὶ ἐπιχειρησιακῆς ἱκανότητος τοῦ Τουρκικοῦ ναυτικοῦ ἀπὸ τοὺς Ὑδραῖους!

Ἕναρξη τῆς Ἐπανάστασης

Ἡ γρήγορη ἐξάπλωση τῆς ἐξέγερσης σὲ ὅλες τὶς ἑλληνικὲς περιοχὲς πραγματοποιήθηκε κυρίως ἀπὸ τὸ ναυτικὸ, καὶ ἀπὸ αὐτὸ συντηρεῖτο. Ἔτσι ἐξασφαλίστηκε ἡ ἀναγγελία τῆς ἐξέγερσης στὰ παράλια καὶ τὰ νησιά (ὁ μοναδικὸς τρόπος) καὶ στὴν ἐνδοχώρα (τὸ ταχύτερο καὶ ἀσφαλέστερο μέσο). Ἦταν ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη νὰ διαδοθεῖ ταχύτατα ἡ ἔκρηξη τοῦ κινήματος, γιὰ ἄμεση καὶ ταυτόχρονη κινητοποίηση τῶν ἐπαναστατικῶν δυνάμεων. Νὰ πῶς πέτυχε ἡ γρήγορη ἐξάπλωση τῆς ἔναρξης τοῦ ἀγῶνα καὶ μπόρεσε νὰ ἐδραιωθεῖ στὴ συνέχεια. Διπλαδί, μὲ τὸ ναυτικὸ διευρύνεται καὶ ἐδραιώνεται ἡ Ἐπανάσταση στὸ ἐσωτερικὸ.

Μέσῳ τῶν ναυτικῶν διαδίδεται ὁ ξεσηκωμὸς καὶ στὸ ἐξωτερικὸ καὶ διατηρεῖται μία συνεχὴς πληροφόρηση. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο ἡ Δύση ἐνημερώνεται γιὰ τὶς ἀρχικὲς σφαγὲς τῶν Τούρκων στὴν Πόλη καὶ γιὰ τοὺς πρῶτους ἥρωισμούς τῶν Ἑλλήνων γιὰ τὴν ἐλευθερία (ἡ πυρπόληση τῆς τουρκικῆς ναυαρχίδας στὴ Χίο ἀπὸ τὸν Κανάρη προκάλεσε τὸν

πρώτο θαυμασμό τῶν ξένων). Αποτέλεσμα: Συνεγείρεται ἡ διεθνὴς γνώμη καὶ δημιουργοῦνται τὰ Φιλελληνικὰ Κομιτάτα σὲ Εὐρώπη καὶ Ἀμερική· ξένοι ἐθελοντὲς συμπολεμοῦν στὴ στεριά μετὰ τὰ ἑλληνικὰ σώματα, ἄλλοι ἐπανδρώνουν μπρίκια καὶ κορβέτες τοῦ τρινήσιου ναυτικοῦ, ἀνδραγαθοῦν, καὶ ἄλλοι δίνουν ἀκόμη καὶ τὴν ζωὴ τους. Ὡς συνεπακόλουθο, ἐπιπρεάζονται εὐνοϊκὰ οἱ Δυτικὲς κυβερνήσεις γιὰ τὸ Ἑλληνικὸ Ζήτημα, ποῦ ἔτσι ἐπισημοποιεῖται καὶ διεθνοποιεῖται. Ἐπομένως, ἀπὸ τὸ ναυτικὸ ἐνημερώνεται ἡ διεθνὴς κοινὴ γνώμη καὶ ἐπιπρεάζονται οἱ Δυτικὲς κυβερνήσεις, με εὐνοϊκὰ ἀποτελέσματα γιὰ τὸν ἑλληνικὸ Ἄγωνα.

Εἶναι ἐντυπωσιακὴ ἡ ἐμπιστοσύνη καὶ ἡ ἐκτίμηση τῶν εὐρωπαϊκῶν ναυτλιακῶν καὶ οικονομικῶν κύκλων πρὸς τοὺς Ἑλλήνες καπετάνιους (μόνο τοὺς ναυτικούς συναντοῦσαν). Τὰ ὀνόματα καὶ τὰ πρόσωπά τους γίνονται γνωστὰ στὰ λιμάνια καὶ τὶς ἀγορὲς τοῦ ἔξωτερικοῦ. Ἡ ἀξιολογία τῶν ἐντυπωσιάζει, ὁ συνεπὴς καὶ σταθερὸς χαρακτήρας τους στὶς συναλλαγὰς ἐκτιμᾶται ἰδιαίτερα. Ντόμπροι, ὁ λόγος τους τιμὴ – ἡ ἀρβανίτικη μπέσα των ὕδραιο-σπετσιωτῶν. Οἱ Εὐρωπαῖοι ἔμποροι παραλαμβάνουν τόνους φορτὰ στάρια ἀπὸ τὰ ὕδραϊκα ἀμπάρια καὶ δὲν τὰ ζυγίζουν, οἱ Ὑδραῖοι πλοίαρχοι ἐξοφλοῦνται με πουργικὰ γεμάτα χρυσὰ κολονάτα καὶ δὲν τὰ μετροῦν! Δημιουργεῖται δυνατὴ σχέση ἐμπιστοσύνης. Ὡστε, ὅταν μαθεύτηκε ὅτι οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι ἀγωνίζονται γιὰ τὴν ἐλευθερία, ἠλεκτρίσθηκαν ὅλοι στὸ ἔξωτερικὸ, πολὺ περισσότερο ἀπ’ ὅταν ἄκουσαν γιὰ τὸ κίνημα τοῦ Ὑψηλάντη ἢ γιὰ τὴν ἐξέγερση στὸν Μοριά. Αὐτὴ εἶναι μίᾳ ἀπὸ τὶς μεγάλες καὶ ἄγνωστες προσφορὲς τοῦ ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ στὴν ἐπανάσταση καὶ τὸ ἔθνος.

Τὸ ναυτικὸ εἶχε πανελλήνια ἀποδοχὴ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς ἐξέγερσης. Γιατὶ ὁ Ἑλληνας ἀπὸ ἐνστικτο καταλαβαίνει τὴ

σημασία τῆς θάλασσας, ἀπὸ αἰῶνες τὴ νιώθει ταυτισμένη μετὰ τὴν ἐπιβίωσή του: «*Ἐκ τῆς θαλάττης ἅπασα ἤρτηται σωτηρία*» (Ξενοφῶν).

Ἀποφθεγματικὸς καὶ ὁ λόγος τοῦ Ψαριανοῦ ναύτη (Κανάρης) πρὸς τὴ Βουλὴ τῶν προεστῶν: «*Τίποτα, ἀρχόντοι, δὲν φελᾷ, μονάχα τὸ καράβι*» (ποίημα τοῦ Ἀλεξάνδρου Πάλλη).

Εἶναι ἰδιαίτερα ἐντυπωσιακὸ ὅτι τὴν ἀντίληψη αὐτὴ ἐνστερνίζονταν καὶ ἐπιβεβαίωναν ὄχι μόνο οἱ κεφαλὲς τοῦ ναυτικοῦ ἀγῶνα καὶ οἱ ἀπλοὶ ναυτικοί, ἀλλὰ καὶ ἡ στρατιωτικὴ καὶ πολιτικὴ ἡγεσία τῶν ἐπαναστατῶν (Πελοποννησιακὴ Γερουσία, Ἐκτελεστικὸ καὶ Βουλευτικὸ), Σώματα ἀποτελούμενα ἀπὸ στεριανούς.

Ὁ Ναυτικὸς Ἄγῶνας

Ὁ τρόπος μετὰ τὸν ὁποῖο οἱ ἐμπόλεμοι, ἰδίως οἱ Ἑλλήνες, χρησιμοποίησαν τὰ πολεμικὰ μέσα ποῦ διέθεταν ἀποτελεῖ πηγὴ πολὺτιμων διδαγμάτων.

Μιὰ βαθύτερη μελέτη τοῦ ναυτικοῦ Ἄγῶνα δείχνει ὅτι ἡ κυριαρχία τῆς θά-

λασσας έπαιξε ρόλο πολύ σημαντικότερο από εκείνον που συνήθως της αποδίδεται.

Ώς σκεφθοῦμε, λοιπόν, τί θα γινόταν, αν οί επαναστάτες δεν κατόρθωναν από την αρχή να έχουν συγκροτήσει έμπειρο-πόλεμη ναυτική δύναμη. Ποιές θα ήσαν οί άμεσες συνέπειες;

1. Η εξάπλωση του έλληνικοῦ κινήματος στα διάφορα παράλια και τα νησιά θα ήταν αδύνατη.

2. Το κίνημα θα περιοριζόταν στην Πελοπόννησο και σε τμήμα της Στερεάς, με το όποιο θα είχε πρόβλημα επικοινωνίας ή Πελοπόννησος.

3. Τα διάφορα παράλια τουρκικά φρούρια δεν θα έπεφταν στα χέρια των Έλλήνων, αλλά καλώς εφοδιαζόμενα από τον έχθρο –μέσω θαλάσσης– θα άντεχαν

και θα άποτελοῦσαν τουρκικά ερείσματα έξορμήσεως έναντίον των στρατιωτικῶν δυνάμεων των έξεγερμένων Έλλήνων.

4. Το σοβαρότερο δεινό για την επανάσταση θα προερχόταν από τη διακοπή κάθε ύλικής και πνευματικής επικοινωνίας με τον έξω Κόσμο, κυρίως με τις ανεπτυγμένες χώρες της Δύσης. Διότι μετά την άποτυχία του κινήματος του Ύψηλάντη στη Βλαχία και την καταστολή από τους Τούρκους των έξεγέρσεων στη Θεσσαλονίκη και τη Χαλκιδική, ή μόνη άνοικτη όδός επικοινωνίας με τη Δύση παρέμενε ή θάλασσα. Η θάλασσα άποτέλεσε ζωτικό παράγοντα για την έπιτυχία της επανάστασης.

Τί συγκεκριμένα έπιτυγχάνονταν με την άνοικτη έπαφή με τον έξω κόσμος;

α. Έξασφαλιζόταν ό ανεφοδιασμός

Εἶναι έντυπωσιακή ή έμπιστοσύνη και ή εκτίμηση τῶν εὐρωπαϊκῶν ναυτλιακῶν και οἰκονομικῶν κύκλων πρὸς τοὺς Έλληνες καπετάνιους (μόνο τοὺς ναυτικούς συναντοῦσαν).

Τὰ όνόματα και τὰ πρόσωπά τους γίνονται γνωστά στα λιμάνια και τις άγορές του έξωτερικοῦ. Η άξιοσύνη τοὺς έντυπωσιάζει, ό συνεπής και σταθερός χαρακτήρας τους στις συναλλαγές εκτιμᾶται ιδιαίτερα. Ντόμπροι, ό λόγος τους τιμή – ή άρβανίτικη μπέσα των ύδραιο-σπετσιωτῶν. Οί Εὐρωπαῖοι έμποροι παραλαμβάνουν τόνους φορτία στάρια από τὰ ύδραϊκα άμπάρια και δέν τὰ ζυγίζουν, οί Ύδραῖοι πλοίαρχοι έξοφλοῦνται με πουγκιά γεμᾶτα χρυσᾶ κολονάτα και δέν τὰ μετροῦν! Δημιουργεῖται δυνατή σχέση έμπιστοσύνης. Ώστε, όταν μαθεύτηκε ότι οί άνδρες εκείνοι άγωνίζονται για την έλευθερία, ήλεκτρίσθηκαν όλοι στο έξωτερικό, πολύ περισσότερο άπ' όταν άκουσαν για τὸ κίνημα του Ύψηλάντη ή για την έξέγερση στον Μοριᾶ. Αὐτὴ εἶναι μία από τις μεγάλες και άγνωστες προσφορές του έλληνικοῦ ναυτικοῦ στην επανάσταση και τὸ έθνος.

των ἐπαναστατῶν σὲ ὄπλα, σὲ χρήματα καὶ κάθε εἴδους ἐφόδια καὶ τρόφιμα. Ὑπόψη ὅτι ἡ Ἑλλάδα δὲν ὑπῆρξε ποτὲ χώρα αὐτάρκης.

β. Ἐπιτυχανόταν ἡ ἐπαφὴ μὲ τοὺς ὁμογενεῖς στὶς Εὐρωπαϊκὲς πρωτεύουσες καὶ τὰ φιλελληνικὰ κομπάτα στὸ Λονδίνο καὶ Παρίσι, ὅπως ἀναφέρθηκε.

γ. Ἐξασφαλιζόταν ἡ οἰκονομικὴ ἐνίσχυση τῆς ἐπανάστασης. Ἡ ἐμπορικὴ

ἐμπορικὰ καὶ ἐφοπλιστικὰ γραφεῖα τῶν ὁμογενῶν. Μὲ τοὺς παράγοντες αὐτοὺς διεξήγαγε ἡ ἐπαναστατικὴ κυβέρνησις τὴν ἐξωτερικὴ πολιτικὴ καὶ ἐξασφάλισε τὴ σύναψη δανείων γιὰ τὴ συντήρησις τοῦ ἀγῶνα. Τὸ ναυτικὸ ἀποτέλεσε λοιπὸν καὶ σοβαρὸ πολιτικο-οἰκονομικὸ παράγοντα τῆς Ἐπανάστασης.

Ὅμως, γιὰ νὰ πετύχουν ὅλοι αὐτοὶ οἱ σημαντικοὶ στόχοι, ὁ ἑλληνικὸς στόλος

Ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἔπρεπε νὰ ἀποκτήσῃ τὴν κυριαρχία στὴ θάλασσα. Τόληψε, ξεπέρασε τρομερὲς ἐλλείψεις καὶ ἀφάνταστες ἐσωτερικὲς ἀναταραχὰς καὶ ἐμφύλιες συγκρούσεις, πολέμησε, καὶ τὰ κατάφερε. Θαυμάζει κανεὶς πῶς μικρὰ σιτοκάραβα κατόρθωσαν νὰ ἀντιμετωπίσουν τοὺς μεγάλους ἐνωμένους στόλους τῆς Κωνσταντινούπολης, τῆς Αἰγύπτου, τῆς Τύνιδας καὶ τοῦ Ἀλγερίου. Πῶς ἀπλοὶ καπετάνιοι καὶ ναῦτες ἔγιναν ἀτρόμητοι ναυμάχοι καὶ στολοκαῦτες. Πῶς ριποκίνδυνοι μπουρλοτιέρηδες ἔπεφταν πάνω στὰ ἐχθρικὰ μεγαθήρια καὶ τὰ ἀνατίναξαν, ἀφήνοντας ἄφωνους ξένους καὶ Ὀθωμανοὺς – αὐτοὶ οἱ «μισοὶ θεοί» του Μακρυγιάννη!

πίστις τῆς χώρας ἐδραζόταν τόσο στὶς περιουσίες τῶν ἐφοπλιστῶν τῶν νησιῶν (τὴν πρώτη διετία τοῦ Ἀγῶνα ὁ ἑλληνικὸς στόλος συντηρεῖτο, κατὰ τὸ μέγιστο μέρος, σχεδὸν ἀποκλειστικά, ἀπὸ τὶς ἀτομικὲς περιουσίες τῶν προκρίτων τῶν τριῶν νησιῶν), ὅσο καὶ στοὺς διεθνεῖς ἐμπορικοὺς Οἴκους Λονδίνου, Μασσαλίας, Τεργέστης καὶ Ὁδησσοῦ. Χωρὶς αὐτὲς τὶς διασυνδέσεις, ἡ συνέχιση τῆς πολεμικῆς προσπάθειας θὰ ἦταν ἀδύνατη. Θὰ μείνουμε περισσότερο ἐδῶ. Χρειαζόταν ἓνα ἀξιόπιστο ἑλληνικὸ ναυτικὸ, γιὰ νὰ ἐξασφαλισθεῖ ἡ ἐπαφὴ τῶν ἐπαναστατημένων Ἑλλήνων μὲ τὶς εὐρωπαϊκὲς πρωτεύουσες καὶ μὲ τὰ μεγάλα

ἔπρεπε νὰ ἀποκτήσῃ τὴν κυριαρχία στὴ θάλασσα. Τόληψε, ξεπέρασε τρομερὲς ἐλλείψεις καὶ ἀφάνταστες ἐσωτερικὲς ἀναταραχὰς καὶ ἐμφύλιες συγκρούσεις, πολέμησε, καὶ τὰ κατάφερε. Θαυμάζει κανεὶς πῶς μικρὰ σιτοκάραβα κατόρθωσαν νὰ ἀντιμετωπίσουν τοὺς μεγάλους ἐνωμένους στόλους τῆς Κωνσταντινούπολης, τῆς Αἰγύπτου, τῆς Τύνιδας καὶ τοῦ Ἀλγερίου. Πῶς ἀπλοὶ καπετάνιοι καὶ ναῦτες ἔγιναν ἀτρόμητοι ναυμάχοι καὶ στολοκαῦτες. Πῶς ριποκίνδυνοι μπουρλοτιέρηδες ἔπεφταν πάνω στὰ ἐχθρικὰ μεγαθήρια καὶ τὰ ἀνατίναξαν, ἀφήνοντας ἄφωνους ξένους καὶ Ὀθωμανοὺς – αὐτοὶ οἱ «μισοὶ θεοί» του Μακρυγιάννη!

Είναι, επίσης, άναμφισβήτητο τὸ γεγονός ὅτι ἡ θάλασσα ἦταν τὸ ἀσθενέστερο σημεῖο τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας καὶ τὸ ἰσχυρότερο τῶν Ἑλλήνων ἐπαναστατῶν.

Ὅταν τελικὰ ἔπεσαν τὰ ἑλληνικὰ φρούρια στὴν ξηρά, καὶ ἡ Πελοπόννησος καταλήφθηκε ἀπὸ τὸν Ἰμπραήμ (1825), ὁ ἀγῶνας στὴ στεριά ψυχορραγοῦσε. Τὸ τελευταῖο ἔρεισμα τῆς Ἐπανάστασης ἀποτελέσαν τὰ λίγα βρῆκια καὶ μπουρλότα. Τὰ περισσότερα ἀχρηστα καὶ παροπλισμένα ἀπὸ τὴ φυσικὴ φθορὰ κόπωσης καὶ τὸν χρόνον (μὴν ξεχνάμε τὰ ἔξι χρόνια πολέμου μέχρι τότε) καὶ ἀπὸ τὴν παράλυση τῶν ἐσωτερικῶν ταραχῶν. Ὡστόσο, τὰ πλοῖα αὐτά, συνεχίζοντας νὰ πολεμοῦν μὲ ἐπιρρομένη τὴν ἐπαναστατικὴ σημαία, παρέτειναν τὴν ἐπιβίωση τῆς Ἐπανάστασης καὶ τὴ συνέχιση ὑπαρξῆς ἑνὸς μαχόμενου ἔθνους. Μεγάλη ἡ στρατηγικο-πολιτικὴ σημασία τους. Αὐτὰ τα σιτοκάραβα ἀποτελέσαν «τὶς διακόσιες τρυήρεις τὶς πεπληρωμένες» τοῦ Θεμιστοκλή.

Νὰ πῶς κερδήθηκε χρόνος πολῦτιμος καὶ σωτήριος γιὰ τὸν ἀγῶνα. Μιὰ ὕστατη προσπάθεια κατάκτησης τῆς ἐλευθερίας, ποὺ πάλι συνήγειρε τὴν εὐρωπαϊκὴ κοινὴ γνώμη, πυροδότησε ξανά τὸ φιλελληνικὸ πνεῦμα στὴ Δύση, ἐπηρέασε τὶς Μεγάλες Δυνάμεις, καὶ ἤρθε τὸ Ναβαρίνο. Τὸ Ναβαρίνο δὲν ἔγινε οὔτε τυχαία οὔτε ἀπὸ στιγμαία παρεξήγηση, ὅπως νομίζουν μερικοί. Τὸ Ναβαρίνο ἔγινε, γιὰτὶ οἱ Ἕλληνες μὲ πρωτοστάτες τοὺς ναυτικούς πολέμησαν «μέχρι ἐσχάτων». Οἱ Ἕλληνες κέρδισαν τὴν ἐλευθερία τους μὲ τὰ ἴδια τους τὰ χέρια καὶ μὲ τὸ αἷμά τους· κανεῖς δὲν τοὺς τὴν χάρισε.

Ὁ ρόλος τοῦ Ναυτικοῦ ἀπὸ τὶς ἀρχαιακὲς πηγές

Οἱ ἀρχαιακὲς πηγές ἀποτελοῦν αὐθεντικὰ τεκμήρια, ποὺ ἐπιβεβαιώνουν

ἱστορικὰ γεγονότα καὶ ἐπικυρώνουν τὴν ὀρθότητα ἱστορικῶν ἀναλύσεων. Γιὰ τὶς ἀνάγκες τῆς παρούσας εἰσήγησης θὰ χρησιμοποιήσουμε πηγές ποὺ τονίζουν καὶ ἐπιβεβαιώνουν τὸν σημαντικὸ ρόλο τοῦ ναυτικοῦ, πρὶν καὶ κατὰ τὴν Ἐπανάσταση. Ἄς τὶς προσέξουμε οἱ νεοέλληνες:

– Οἱ πρόκριτοι τῆς Ὑδρας (πρωτοστάτες τοῦ ναυτικοῦ ἀγῶνα) εἶχαν σαφῆ ἀντίληψη τῶν ἀρχῶν τῆς ναυτικῆς στρατηγικῆς καὶ τῆς σημασίας τοῦ ναυτικοῦ γιὰ τὸν Ἀγῶνα. Μιὰ ἀναφορὰ ποὺ υπέβαλαν μετὰ τὴν ἐπανάσταση πρὸς τὴ Βουλή, ὡς πρῶν πρόκριτοι τοῦ Ἀγῶνα, εἶναι χαρακτηριστικὴ:

«ΑΝΑΦΟΡΑ ΤΩΝ ΥΔΡΑΙΩΝ – Περὶ τῶν τοῦ Ἀγῶνος ἀπαιτήσεων

23895 – ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΣΕΒΑΣΤΗΝ ΒΟΥΛΗΝ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

(σελ. 10) – Ἀντιπρόσωποι τῶν Ἑλλήνων,

«Ἡ Ἑλλὰς ὑπὸ θαλασσῶν περιβρεχομένη ἤθελεν ἅμα τῇ Ἐπανάστασει κατακλυσθῆ ὑπὸ σμίνους ἐχθρῶν, ἐὰν τὰ πλοῖα τῶν τριῶν νήσων δὲν ἐσχημάτιζον Ἐθνικὸν στόλον... Ἀντιπρόσωποι τῶν Ἑλλήνων, ἡ ἀναβολὴ αὐτῆ τοῦ ἔθνους περὶ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν εἰς ἡμᾶς ὑποσχεθέντων... ἀφαιρεῖ ἀπὸ τὸ ἔθνος τὴν ναυτικὴν δύναμιν, ἀνευ τῆς ὁποίας τὸ Ἑλληνικὸν Βασίλειον ὑπὸ θαλασσῶν κύκλῳ περιβρεχόμενον δὲν δύναται νὰ ἀυξηθῆ καὶ νὰ ἀποκτήσῃ τὸ προσῆκον μεγαλεῖον· ὁποία ἔπεται ἡ ζημία τοῦ ἔθνους, ὅταν αὐτὸ στερηθῆ τῆς δυνάμεως ὀκτῶ χιλιάδων ναυτῶν... ἐν ἐνὶ λόγῳ, λαμβάνουσα ὑπ' ὄψιν τὰ συνομολογηθέντα ἢ Κυβέρνησις... θέλει ἐπαυξήσει καὶ κρατύνει τὴν τοῦ ἔθνους δύναμιν...

Ὑποχρεοσόμεθα μὲ σέβας βαθύτατον. Ἐν Ὑδρᾷ τῇ 30 Νοεμβρίου 1851.

Οἱ πρῶν τῆς Ὑδρας Πρόκριτοι καὶ λοιποὶ συνεισενεγκόντες.

(Ὑπογραφές)».

Αυτό που έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον είναι, όπως έχουμε προαναφέρει, ότι τον σημαντικό ρόλο του ελληνικού ναυτικού πίστευαν και υποστήριζαν, εκτός από τη ναυτική ήγεςία, και οι άρχηγοί του στρατού ξηράς, οι πολιτικοί και η πνευ-

– Τί πιό έντυπωσιακή επιβεβαίωση του καθοριστικού ρόλου του ναυτικού στην Έπανάσταση, από την όμολογία του ίδιου του Βουλευτικού Σώματος, που άπαρτιζόταν από εκπροσώπους όλων των άπασχολήσεων στις διάφορες

Τò 1823 τò Βουλευτικό έγραφε πρòς τòς προκρίτους τών τριών ναυτικών νησιών: «Όσον άναγκαία ή διατήρηση του Έλληνικού στόλου πρòς σωτηρίαν τής Ελλάδος, τóσον άδιάλειπτος και ή φροντίς τής διοικήσεως πρòς έξοικονόμηση τών άναγκαιούντων είς τήν κίνησίν του μέσων και έφοδίων. Άλλά δέν άγνοείτε, Κύριοι, ... τούς εύγνώμονας σκοπούς τής διοικήσεως πρòς τούς ούτω καλοús πατριώτας, και πρòς άντικείμενον (έλληνικός στόλος), άνευ του όποιου και τυφλοίς δήλον ότι άδύνατον νά σωθή ή Έλλάς, άν και μυρίας μάχας ήθελεν νικήσει κατά ξηράν».

ματική έλιτ τής έπανάστασης – ίδιον τής ναυτικής συνείδησης του Έλληνα. Άλλά τήν ίδια γνώμη είχαν και οι φιλέλληνες και οι Όθωμανοί οι ίδιοι. Άποσπάσματα από τά άρχεία μαρτυρούν τά άναφερόμενα με σαφήνεια:

– Η Πελοποννησιακή Γερουσία έγραφε πρòς τούς προκρίτους τής Ύδρας και τών Σπετσών, τόν Όκτώβριο του 1821: «Άρχοντες άδελφοί, ... είς τούς θεοφυλάκτους στόλους σας όφείλομεν άναντιρρήτως τας άπαρχάς τής γλυκυτάτης έλευθερίας τών νήσων και παραθαλασσιών του Αιγαίου πελάγους».

Η ίδια άναγνώριζε ότι οι χρηματικές είσφορές τών νησιών για τή συντήρηση του ναυτικού κατά τόν άγώνα θεωρείτο ως «όφλημα ίδιον τής Πελοποννήσου». Τήν άπόφαση αυτή επικύρωσε και ή Β' Έθνική Συνέλευση, άπαρτιζόμενη από πολιτικούς, στρατιωτικούς και κληρικούς, στο Άστρος Κυνουρίας τò 1823.

έλληνικές έπαρχίες. Τò 1823 τò Βουλευτικό έγραφε πρòς τούς προκρίτους τών τριών ναυτικών νησιών: «Όσον άναγκαία ή διατήρηση του Έλληνικού στόλου πρòς σωτηρίαν τής Ελλάδος, τóσον άδιάλειπτος και ή φροντίς τής διοικήσεως πρòς έξοικονόμηση τών άναγκαιούντων είς τήν κίνησίν του μέσων και έφοδίων. Άλλά δέν άγνοείτε, Κύριοι, ... τούς εύγνώμονας σκοπούς τής διοικήσεως πρòς τούς ούτω καλοús πατριώτας, και πρòς άντικείμενον (έλληνικός στόλος), άνευ του όποιου και τυφλοίς δήλον ότι άδύνατον νά σωθή ή Έλλάς, άν και μυρίας μάχας ήθελεν νικήσει κατά ξηράν» (ή ύπογράμμιση του γράφοντος).

– Άκριβώς στο ίδιο πνεύμα βρισκόταν και ό Έθνικός μας ποιητής εκείνη τή χρονιά. Ό Σολωμός τόν Μάιο του 1823 άντικρίζει από τή Ζάκυνθο τò θρυλικό Μεσολόγγι νά χαροπαλεύει και όραμα-

τίζεται μέσα από τις στάχτες του την Έλευθερία. Και υπενθυμίζει στην Έλευθερία τη γνώριμή της θάλασσα από την όποια θα αναγεννηθεί:

«Δέν νικιέσαι, εἶν' ξακουσμένο, / στήν ξηρὰν ἐσὺ ποτέ· / ὅμως, ὄχι, δὲν εἶν' ξένο / καὶ τὸ πέλαιο γιὰ σέ» (Δ. Σολωμοῦ, Ὕμνος εἰς τὴν Έλευθερίαν, στ. 127).

– Ἡ Έθνικὴ Τρίτη τῶν Έλλήνων Συνέλευσις:

Ἀρθ. Γ.

Θεωροῦσα, ὅτι ἡ Έλληνικὴ Πολιτεία ἔχει ἀναπόφευκτον ἀνάγκη ἀπὸ Έθνικὸν Στόλον, διὰ τὰ ὑπερασπισθῆ καὶ τὰ ἐξασφαλίσῃ τὰ ἱερά της δίκαια κατὰ θάλασσαν,

Θεωροῦσα, ὅτι ἀφ' οὗ ἀποκατασταθῆ ἀνωτέρα παντὸς κινδύνου διὰ θαλάσσης, ἀφεύκτως ἀσφαλιζέται καὶ διὰ ξηρᾶς.

Ψηφίζει

Α. Νὰ συστηθῆ Στόλος Έθνικός.

Β. Τὸ παρὸν ψήφισμα νὰ καταχωρηθῆ εἰς τὸν κώδικα τῶν ψηφισμάτων καὶ νὰ δημοσιευθῆ διὰ τοῦ τύπου.

Ἐξεδόθη ἐν Τροιζῆνι τὴν 5 Ἀπριλίου 1827.

Ὁ πρόεδρος - Ὁ γραμματεὺς τῆς Συνελεύσεως

Γεώργιος Σισίνης - Ν. Σπυλιάνης». (Ἀντίγραφον, καὶ Μάμουκα 9,101).

– Ἡ Τετάρτη Έθνοσυνέλευσις τοῦ Ἄργους:

«1829. Ψήφισμα: Ἐξουσιοδότησις γιὰ πώλησιν γαιῶν πρὸς ἀγορὰν πλοίων».

– Ὁ μεγάλος ἱστορικὸς τῆς Έλληνικῆς Ἐπανάστασης, Σπυριδῶνας Τρικούπης, γράφει:

«...Καθ' ὃν καιρὸν ἐξεργράη ἡ ἑπανάστασις, αἱ τρεῖς νῆσοι εἶχον 176 πλοῖα, ἅτινα μετεχειρίσθησαν ὡς πολεμικὰ ἐπ' ἀγαθῷ τῆς κοινῆς πατρίδος. Ἄρκει νὰ ρίψῃ τις τὸ βλέμμα ἐπὶ τοῦ γεωγραφι-

κοῦ χάριτος τῆς Ἑλλάδος, ἵνα πεισθῆ, ὅτι οἱ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς ἀγῶνες τῶν Ἑλλήνων, ὅσον λαμπροὶ καὶ ἂν ᾦσαν, ἀδύνατον ἦτο νὰ εὐδοκιμήσωσιν ἄνευ τῆς εὐτυχοῦς συμπράξεως τοῦ γενναίου τούτου ναυτικοῦ...» (Ἱστορία τῆς Έλληνικῆς Ἐπανάστασεως, 1, σελ. 114-118).

– Ἰωάννης Φιλίμων, ἀγωνιστὴς τοῦ '21, δημοσιογράφος, ἐκδότης τῆς ἐφημερίδας Αἰών, γραμματέας τοῦ Δημ. Ὑψηλάντη καὶ ἱστορικὸς τῆς Έλληνικῆς Ἐπανάστασης καὶ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, σημειῶνει:

«... Αἱ τρεῖς νῆσοι τῆς Ὑδρας, Σπετσῶν καὶ Ψαρῶν... μικραὶ καὶ ἄγονοι... ἴσπν ἔφερον δύναμιν πρὸς ὄλην τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν Στερεάν... καὶ τοῦτο διότι εἶχον ναυτικόν, εἰ καὶ συνέκειτο μόλις ἐξ ἑκατὸν καὶ ἐβδομήκοντα ἐξ φορτίδων νηῶν. Τῶντι “μέγα τὸ κράτος τῆς θαλάσσης”» (Δοκίμιον περὶ τῆς Έλληνικῆς ἑπανάστασεως, 1, σελ. 96-97).

– Διονύσιος Κόκκινος, ἱστορικὸς, συγγραφέας καὶ ἀκαδημαϊκός. Τὸ ὄγκωδες ἱστορικὸ τοῦ ἔργο τιμήθηκε ἀπὸ τὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, καὶ ὁ ἴδιος μὲ τὸ Έθνικὸ Ἄριστεῖο Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν γιὰ τὴ συνολικὴ προσφορά του. Ὁ Διονύσιος Κόκκινος γράφει:

«Ἦτο ἀνάγκη. Ἀνάγκη δι' αὐτὴν τὴν ἔναρξιν τῆς ἑπανάστασεως, ἐπιβαλλομένη ἀπὸ τὴν γεωγραφικὴν θέσιν τῆς χώρας. Χωρὶς πλοῖα, πολλὰ πλοῖα καὶ τολμηροὺς καὶ ἱκανοὺς ναυτικούς, καμμία ἑλληνικὴ πολεμικὴ κίνησις δὲν ὑπῆρχε ποτὲ δυνατὴ. Κατὰ τὸ 1821, ἑπανάστασις ἑλληνικὴ, μὴ διαθέτουσα στόλον, θὰ ἦτο παραφροσύνη... Ὁ ἀπὸ θαλάσσης ἀποκλεισμός ἀπὸ τὸν τουρκικὸν στόλον, πού ἂν ἐκινεῖτο ὅπως ὁ κάβουρας, κάποτε θὰ κατέβαινε ἐπὶ τέλους καὶ θὰ ἀπέπνιγε τὴν ἐξέγερσιν εἰς αὐτὴν τὴν ἀρχὴ τῆς... Αἱ τρεῖς νῆσοι ἔγιναν οἱ φύλακες τῆς ἑπανάστασεως».

– Ο Γεώργιος Τερτσέτης, ιστορικός, λόγιος, αγωνιστής του '21, συγγραφέας και δικαστικός (άρνήθηκε να καταδικάσει άδικα σε θάνατο τόν Κολοκοτρώνη και τόν Πλαπούτα), γράφει:

«*Η θάλασσα από την αρχαιότητα ως σήμερα ποτέ δεν έπαψε να έχει πολύ μεγαλύτερη σημασία από τη στεριά. Χωρίς την κυριαρχία στη θάλασσα δεν υπάρχει ασφάλεια στην ξηρά. Το ναυτικό έσωσε την Ελλάδα στα χρόνια του Θεμιστοκλή και στα χρόνια του πολέμου της Ανεξαρτησίας... Τη σημασία της θάλασσας ποτέ δεν πρέπει να την ξεχνοῦμε*» (Απαντα, 3, σελ. 65, Εισαγωγικός λόγος Τερτσέτη).

– Ο Έλβετος Ιωάννης Ιάκωβος Μάγιερ, φιλέλληνας, ήρωας της Επανάστασης, πρωτοπόρος του ελληνικού Τύπου. Πόλεμπε γενναία στον Αγώνα και έπεσε κατά την Έξοδο του Μεσολογγίου. Μαζί του σφαγιάσθηκαν ή γυναίκα του και τὰ δύο παιδιά τους. Έγραψε μία ενδιαφέρουσα κριτική περί του Ναυτικού τῶν Ἑλλίνων:

«*... Η Ἑλλάς ὅλη ἐν γένει χρωστέϊ την μέχρι τοῦδε συντήρησὶ της εἰς τὴν ναυτικὴν δύναμιν τῶν αὐτῶν νήσων (Σ.Σ. Ὑδρας, Σπετσῶν καὶ Ψαρῶν) καὶ στὰ ἀθάνατα κατορθώματα τῶν ἐγκατοίκων των... Καθεὶς ὁμως αἰσθάνεται ὅτι ἡ Ἑλλάς κατὰ τὴν γεωγραφικὴν θέσιν της ἐχρειάζετο ἀνυπερθέτως καὶ θαλάσσιον δύναμιν διὰ τὴν καθ' ἑαυτὸ ἀσφάλειάν της... ἄς σεμνύνεται λοιπὸν τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος καὶ ἡ Σεβαστὴ Διοίκησις ἐνταυτῷ διὰ τὴν τοιαύτην ἀγαθὴν τύχην...*» (Αναστασίου Ὁρλάνδου, *Ναυτικά*, τ. Β', σελ. 80-83, ἐν Ἀθήναις 1869).

– Ο ἄνωτέρω ἀναφερθεὶς Σπετσιώτης Ἀναστάσιος Ὁρλάνδος (1816-1882), ἀπὸ οἰκογένεια ἀγωνιστῶν τοῦ 1821 καὶ διακεκριμένος ἀξιωματικὸς τοῦ πολεμικοῦ ναυτικοῦ, στὰ *Ναυτικά* του ἀναφέρεται καὶ στὴ μαρτυρία τοῦ Ἰμπραὶμ γιὰ τὴν

ἰδιαίτερη σημασία ποὺ εἶχε τὸ ἑλληνικὸ ναυτικὸ στὴ σωτηρία τῆς Ἑλλάδας:

«*Ἀπρίλιος 1826 - ... Ἡ πρόθεσις τοῦ Ἰβραὶμ ἦτον ἥδη νὰ ἐπιτεθῆ κατὰ τῆς ἐστίας τῶν Ἑλληνικῶν δυνάμεων, ἥτοι τῶν νήσων Σπετσῶν καὶ Ὑδρας (διότι ὡς ἔλεγεν ὁ Ἰβραὶμ, μετὰ τὴν καταστροφὴν αὐτῶν, ὡς οὐδὲν ἐλογίζετο πλέον τὴν τῆς Ἑλλάδος ὑποδούλωσιν), κατετάραξε τοὺς Προκρίτους τῶν νήσων καὶ τὸ Πανελλήνιον...*» (Αναστασίου Ὁρλάνδου, *Ναυτικά*, ἐν Ἀθήναις, 1869).

– Προσφάτως ἦρθαν στὴ δημοσιότητα στοιχεῖα ἀπὸ τὰ ἀρχεῖα τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας ποὺ ἀφοροῦν τὴν Ὑδρα καὶ τὸ ναυτικὸ τῆς στὴν προεπαναστατικὴ καὶ ἐπαναστατικὴ περίοδο. Αὐτὰ παρουσιάσθηκαν σὲ ἡμερίδα στὴν Ὑδρα ἀπὸ τὸν καθηγητὴ τοῦ πανεπιστημίου Dokuz Eylul τῆς Σμύρνης, Dr. Ibrahim A. Arisoy, τὸν Αὐγούστο τοῦ 2015. Ὁ γράφων τὸ παρόν, ποὺ συμμετεῖχε στὸ πάνελ τῆς ἡμερίδας ἐκείνης, δημοσίευσε σχετικὲς λεπτομέρειες στὸ περιοδικὸ τῆς Ἑνώσης Ἀποστράτων Ἀξιωματικῶν Ναυτικοῦ *Θαλασσινοὶ Ἀπόηχοι* (Δ. Λισμάνη, «Ἡ Ὑδρα, μέσα ἀπὸ τὰ ἀρχεῖα τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας», τεύχος Ἰαν.-Φεβ. 2016).

Οἱ πληροφορίες αὐτὲς ἀξίζει νὰ προσεχθοῦν:

Συνοπτικὰ μᾶς πληροφοροῦν γιὰ τὴ μεγάλη ἐκτίμηση ποὺ εἶχε ἡ Ὀθωμανικὴ Διοίκηση στοὺς Ὑδραίους ὡς ναυτικούς, ἐμπόρους καὶ τεχνίτες ναυπηγο-κατασκευῶν. Ξεχωρίζει ἡ παραδοχὴ τῶν Ὀθωμανῶν γιὰ τὴν ἐξάρτησή τους ἀπὸ τὴν Ὑδρα καὶ τὸ ναυτικὸ τῆς. Εἶναι ἐντυπωσιακὸ τὸ ὅτι ἀναγνωρίζουν ὅτι ἡ λειτουργία τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ στόλου καὶ τοῦ ναυστάθμου τους βασιζόνταν κυρίως στοὺς Ἑλλήνες νησιῶτες, ἰδίως τοὺς Ὑδραίους, ἀφοῦ ἡ ἐπάνδρωση καὶ συντήρησή τους γινόταν ἀπὸ αὐτούς!

Αναφορὲς τοῦ τουρκικοῦ στόλου τοῦ Αἰγαίου θέτουν ὡς ἄμεση ἀνάγκη τὴν ἐξουδετέρωση τῆς Ὑδρας καὶ τῶν Σπετσῶν γιὰ τὴν ἀπόκτηση τοῦ θαλασσίου ἐλέγχου. Ἀναλύσεις καταστάσεως τοῦ Τούρκου διοικητοῦ τῆς Ρούμελης ἀναφέρουν ὅτι, γιὰ νὰ ἐξασφαλισθεῖ ὁ παράκτιος ἔλεγχος τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Ρούμελης, εἶναι ἀπαραίτητος ὁ ἔλεγχος στὴ θάλασσα καὶ ἡ ἐξουδετέρωση τῆς Ὑδρας, κ.ἄ.

Ὁ Διονύσιος Κόκκινος γράφει: «Ἦτο ἀνάγκη. Ἀνάγκη δι' αὐτὴν τὴν ἔναρξιν τῆς ἐπαναστάσεως, ἐπιβαλλομένη ἀπὸ τὴν γεωγραφικὴν θέσιν τῆς χώρας. Χωρὶς πλοῖα, πολλὰ πλοῖα καὶ τολμηροὺς καὶ ἱκανοὺς ναυτικούς, καμμία ἑλληνικὴ πολεμικὴ κίνησις δὲν ὑπῆρχε ποτὲ δυνατή. Κατὰ τὸ 1821, ἐπανάστασις ἑλληνικὴ, μὴ διαθέτουσα στόλον, θὰ ἦτο παραφροσύνη... Ὁ ἀπὸ θαλάσσης ἀποκλεισμός ἀπὸ τὸν τουρκικὸν στόλον, ποὺ ἂν ἐκινεῖτο ὅπως ὁ κάβουρας, κάποτε θὰ κατέβαινε ἐπὶ τέλους καὶ θὰ ἀπέπνιγε τὴν ἐξέγερσιν εἰς αὐτὴν τὴν ἀρχὴ τῆς... Αἱ τρεῖς νῆσοι ἔγιναν οἱ φύλακες τῆς ἐπαναστάσεως».

Ἐλπίζεται ὅτι ἡ παροῦσα ἀνάλυση βοήθησε νὰ κατανοηθεῖ πόσο κυριολεκτικὰ σωτήριος ὑπῆρξε ὁ ρόλος τοῦ ναυτικοῦ γιὰ τὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασι καὶ πόσο πολυτίμη ἦταν ἡ προσφορά του στὸ ἔθνος.

Στὸ ναυτικὸ στηρίχθηκε τὸ ξεκίνημα τῆς ἐπαναστάσεως, μὲ τὸ ναυτικὸ ξαπλώθηκε καὶ ἐδραιώθηκε καὶ χάρη σ' αὐτὸ εὐδοώθηκε.

«Ἄς χρωστάμε χάρη στὸ πεισματάρικο ἀρβανίτικο κεφάλι ποὺ βάλθηκε νὰ κατακτήσει τὴ θάλασσα. Ἄς εὐλογοῦμε τὴν παλικαριὰ τοῦ θαλασσοδαρμένου

ναυτικοῦ ποὺ ἔμαθε νὰ χειρίζεται τὰ σχοινιά τόσο καλὰ ὅσο καὶ τὸ τρομπόνι καὶ τὸ κανόνι. Ἄς εὐγνωμονοῦμε ἀκόμη τὸ ἐμπορικὸ πνεῦμα τοῦ ἄρχοντα ποὺ ἤξερε νὰ κρύβει τὰ τάλληρά του, γιὰ νὰ ἔχει ἀργότερα ἡ καρδιά νὰ τὰ σκορπίσει τὴ μεγάλην ὥρα» (Σπύρος Μελάς).

Καὶ ὅλοι αὐτοί, ἐπώνυμοι καὶ ἀνώνυμοι, ὅταν ἀποσύρθηκαν ἀπ' τὸ προσκίνιο, ἀποχώρησαν ὄχι πλουσιότεροι ἀλλὰ ἐνδοξότεροι, ὅπως ἀρμόζει στοὺς μεγάλους.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΛΙΣΜΑΝΗΣ
Ἄντιναύαρχος Π.Ν. ἐ.ἄ.

ΜΙΑ ΜΟΝΗ ΣΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ 1821

ΑΝΕΚΔΟΤΕΣ, ΑΞΙΟΘΑΥΜΑΣΤΕΣ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ

Κάθε χρονιά, τὸν Μάρτιο στὶς 25, οἱ Νεοέλληνες σταματᾶμε γιὰ λίγο τὸν ἀγῶνα τῆς καθημερινότητας καὶ στεκόμαστε ν' ἀγναντέψουμε ἓνα μεγάλο ὄροσημο τῆς φυλῆς μας, τὸν ξεσηκωμὸ τοῦ 1821. Αὐτὸ τὸ ἀγνάντευμα, ὅταν γίνεται σωστά, δίνει τὸ μέτρο καὶ τὶς σωστὲς συντεταγμένες γιὰ συνέχεια τῆς πορείας στὸ πλαίσιο τῆς ἐθνικῆς μας παραδόσεως καὶ βοηθᾷ νὰ ἀνανεώσουμε τὴν πίστη μας στὶς διαχρονικὲς ἀξίες τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Στὴν ἐποχὴ μας, περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη φορά, νιώθει ἔντονα καθένας τὴν ἀνάγκη γιὰ ἄμεση καὶ σωστὴ πληροφόρηση, μέσα ἀπὸ αὐθεντικὲς πηγές, γιὰ τὸ τί πραγματικὰ ὑπῆρξε τὸ 1821.

Κουρασμένοι ἀπὸ τὶς διάφορες καὶ πολλὲς φορὲς ἐτερόκλητες θεωρίες γιὰ τὸ τί ἀκριβῶς συνέβη στὸν ἑλλαδικὸ χῶρο τὸν Μάρτιο τοῦ 1821, ἄς ξαναθέσουμε μὲ εὐλικρίνεια μερικὰ βασικὰ ἐρωτήματα:

1. Τί ἀκριβῶς ἦταν ἡ ἐπανάσταση τοῦ 1821;

Ἕνα κίνημα ἀναρχικῶν, ὅπως ὑποστήριξαν κάποιοι στὴν Εὐρώπη, μιὰ κοινωνικὴ ἐξέγερση τοῦ λαοῦ ἐναντίον τῶν κοτζαμπάσηδων, τύπου γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, ἢ ἡ ἐπανάσταση ἑνὸς

ἔθνους γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση ἀπὸ τὸν μακροχρόνιο τουρκικὸ ζυγὸ;

2. Ποιὸς ἔκανε αὐτὴ τὴν ἐπανάσταση;

Ὁ λαός, οἱ προύχοντες, οἱ ἀρματολοὶ καὶ οἱ κλέφτες, οἱ κληρικοὶ;

3. Ποιὲς δυνάμεις στήριξαν αὐτὸν τὸν ἀγῶνα τῆς ἐθνεγερσίας;

Μὲ ποιὰ μέσα καὶ μὲ ποιὸ τρόπο συντηριόταν αὐτὸς ὁ ἀγῶνας; Δηλαδή, ὅταν τὶς πρώτες μέρες τῆς ἐπαναστάσεως, τὸν Μάρτιο, Ἀπρίλιο, Μάιο, Ἰούνιο τοῦ 1821, ποὺ οἱ διάφορες μάχες γενικεύτηκαν στὸν Μοριά, τὰ παλληκάρια γύριζαν κατάκοπα στὰ λημέρια τους, ποιὸς τοὺς προμήθευε ἓνα κομμάτι ψωμί καὶ μιὰ κούπα κρασί; Μὲ ἄλλα λόγια, ποιὸς ἔτρεφε τοὺς πολεμιστὲς, γιὰ νὰ ἀρχίσουν πάλι τὸ πρῶτὴ τὴ μάχη; Ποιὸς τοὺς μετέδιδε πληροφορίες, τοὺς μετέφερε πολεμοφόδια; Ποῦ

ἀπέθεταν τοὺς πληγωμένους, σὲ ποιоὺς κατέφευγαν τὰ παλληκάρια στὶς δύσκολες ὥρες;

Σ' αὐτὰ τὰ ἐρωτήματα, ἀπαντήσεις δὲν θὰ ψάξουμε νὰ βροῦμε σὲ βαθυστόχαστα συγγράμματα καὶ εἰδικούς μελετητές, ποὺ ὄχι σπάνια ἐρμηνεύουν τὰ γεγονότα σύμφωνα μὲ τὶς ἰδεολογικές τους προκαταλήψεις, ἀλλὰ θὰ ζητήσουμε ἀπὸ τοὺς πρωταγωνιστὲς τῶν πρώτων πολεμικῶν μαχῶν, ὅπως τὸν Παναγιωτάκη Φωτῆλα, τὸν Σισίνη, τὸν Θεοχαρόπουλο, τὸν Μπενιζέλο Ρούφο κ.ἄ. νὰ μᾶς ἱστορήσουν τὶς πραγματικότητες ποὺ ἔζησαν, ὅταν ξεσηκώθηκαν γιὰ τὴ μεγαλειώδη ἐπανάσταση. Θὰ μαθητεύσουμε λοιπὸν σ' ἓνα πρωτότυπο μάθημα ἱστορίας, ἔτσι ὅπως γράφτηκε στὰ Καλάβρυτα, στὴν Ἀκρόα, στὰ Τριπόταμα, στοῦ Λάλα, ἐκεῖ ὅπου

Πρόκειται γιὰ ἀλληλογραφία ἀγωνιστῶν μ' ἓνα ἀπομακρυσμένο μοναστήρι τῶν Καλαβρύτων, τοὺς Ἁγίους Θεοδώρους. Τὰ χειρόγραφα φυλάχθηκαν μὲ θρησκευτικὴ εὐλάβεια ἀπὸ ἡγούμενο σὲ ἡγούμενο ὡς τὶς μέρες μας, κι ἀποτελοῦν ἀδιάφευστη ἱστορικὴ μαρτυρία γιὰ πρόσωπα καὶ γεγονότα τόσο τῶν δύο πρώτων ἐτῶν, ἕως ὅτου παγωθεῖ ἡ ἐπανάσταση, ὅσο καὶ τῶν δύο τελευταίων, ὅταν κόντευε νὰ ἀφανιστεῖ ἀπὸ τὶς ὀρδὲς τοῦ Ἰμπραήμ.

Ἡ Ἐπανάσταση

Τὰ πρῶτα ἐπαναστατικὰ γεγονότα τοῦ 1821 μοιάζουν περισσότερο μὲ ἔκρηξη ἡφαιστείου, ποὺ ἔκρυβε τὴ λάβα του καὶ τὴν πίεση τόσα χρόνια, καὶ λιγώτερο μὲ

Κάθε χρονιά, τὸν Μάρτιο στὶς 25, οἱ ΝεοἼλληνες σταματᾶμε γιὰ λίγο τὸν ἀγῶνα τῆς καθημερινότητας καὶ στεκόμαστε ν' ἀγναντέψουμε ἓνα μεγάλο ὄροσσημο τῆς φυλῆς μας, τὸν ξεσηκωμὸ τοῦ 1821. Αὐτὸ τὸ ἀγνάντεμα, ὅταν γίνεται σωστά, δίνει τὸ μέτρο καὶ τὶς σωστὲς συντεταγμένες γιὰ συνέχεια τῆς πορείας στὸ πλαίσιο τῆς ἐθνικῆς μας παραδόσεως καὶ βοηθᾷ νὰ ἀνανεώνουμε τὴν πίστη μας στὶς διαχρονικὲς ἀξίες τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

πρωτοβρόντηξε τὸ ντουφέκι. Θὰ ξεδιπλώσουμε μὲ δέος μερικὰ κιτρινισμένα καὶ μισοσκισμένα χειρόγραφα-κεμίλια, αὐτόγραφα τῶν ἀγωνιστῶν, ποὺ τὰ περισσότερα γράφτηκαν τὴν ἴδια τὴ μέρα τῆς μάχης.

Αὐτὰ εἶναι γραμμένα βιαστικά, σ' ἓνα συνήθως μικρὸ κομμάτι χαρτί, ἄλλοτε προσεγμένα ἀπ' τὸ χέρι κάποιου γραμματικοῦ, μὰ τὶς περισσότερες φορὲς κακογραμμένα κι ἀνορθόγραφα, συνταγμένα μὲ κόπο ἀπ' τὰ λιγοστὰ γράμματα τῶν ἀγωνιστῶν κι ἀπ' τὴ βία τῶν περιστάσεων.

Ἐπανάσταση ποὺ εἶχε προετοιμαστεῖ μὲ στρατιωτικὰ σχέδια καὶ προγράμματα. Ἡ λογική, ποὺ ἦταν φυσικὸ νὰ λυγίξει μπροστὰ στὴν ἀσύγκριτη ὑπεροχὴ τοῦ κυριάρχου, εἶχε παραμεριστεῖ ἀπὸ τὴ φλόγα τῆς καρδιᾶς γιὰ ἐλευθερία.

Ἡ μάχη τῶν Καλαβρύτων (21 Μαρτίου 1821), ἡ πολιορκία τῶν Πατρῶν (25 Μαρτίου), ἡ μάχη στὸ Ποῦσι καὶ στοῦ Λάλα, στὰ Τριπόταμα καὶ στὴν Ἀκρόα, κερδίζονται ἀπὸ στρατιωτικὰ σώματα μικρότερα ἢ μεγαλύτερα, ποὺ δὲν διαθέτουν, ἐκτὸς ἀπ' τὰ δυσεύρετα ντουφέκια

καὶ τὰ λιγοστὰ πολεμοφόδια, μὴν ἔστω καὶ στοιχειώδη ὀργάνωση ἐπιμελητείας.

Θεωρητικὰ σὲ ὅλους εἶναι γνωστὸ μὲ πόση ἀνέχεια καὶ τί εἶδους θυσίες δημιουργήθηκε τὸ '21. Τὰ ἀνέκδοτα κείμενα ἀπὸ τὸ Μοναστήρι τῶν Ἁγίων Θεοδώρων ἀποκαλύπτουν μερικὲς ἄγνωστες σελίδες ἀπ' τὴ μάχη ποὺ ἔδιναν τὰ παλληκάρια, ἐκτὸς ἀπ' τὸν Τοῦρκο, μὲ τὴν πείνα, τὸ κρύο, τὰ λιγοστὰ πολεμοφόδια, τὴ μεγάλη ἀνέχεια, μὲ μιὰ λέξη.

Μία ὥρα ἔξω ἀπ' τὰ Καλάβρυτα, ψηλὰ στὸ βουνὸ Ζέμπι, χωμένο σὲ μιὰ ἀπόκρημνη πλαγιά, στέκει ἀπ' τὰ παλιὰ τὰ χρόνια τὸ Μοναστήρι τῶν Ἁγίων Θεοδώρων. Γνωστὸ σ' ὅλη τὴ γύρω περιοχί, ἦταν στὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς βοήθεια, στήριγμα καὶ παρηγοριὰ τῶν ραγιαδῶν.

Τοῦτο λοιπὸν τὸ Μοναστήρι, ἀπὸ τὴ θέση του, βρέθηκε στὴν προφυλακὴ τοῦ ἀγῶνα. Ἀπ' τὴ δραστηριότητα ποὺ ἀνέπτυξε, μαντεύουμε ὅτι γνώριζε τὸ μυστικὸ τῆς ἐπαναστάσεως, μνημένο στὴ Φιλικὴ Ἐταιρεία. Ἔτσι, σὰν βρόντηξε τὸ πρῶτο ντουφέκι, ἀνοίξε τὴ βαριά πόρτα καὶ μπῆκε πρῶτο στὸν ἀγῶνα. Ὅλο τὸ μοναστήρι κινητοποιήθηκε, γιὰ νὰ βοηθήσει στὴν ἀναπλήρωση τῆς ἔλλειψης συστηματικῆς ἐπιμελητείας καὶ κρατικῆς ὀργανώσεως.

Ἀποστολὴ τροφίμων

Τὸ πρῶτο καὶ σπουδαῖο πρόβλημα κάθε στρατοπέδου, σὰν κόπαζε τὸ ντουφεκίδι, ἦταν τὸ ψωμί. Κι ἂν ὑπολογίσουμε πὼς ὅλα τὰ στρατόπεδα τοὺς πρῶτους μῆνες τῆς ἐπαναστάσεως ἦταν πρόχειροι καταυλισμοί, χωρὶς ὀργανωμένο σύστημα ἐπισιτισμοῦ, καταλαβαίνουμε τὴν ἀμεσότητα τῆς ἀνάγκης.

Ἔχει μεγάλη σημασία γιὰ τὴν ἱστορία πὼς ὁ ὀλιγογράμματος Ἡγούμενος Ἰάκωβος ἐσημείωσε σ' ἓνα πρόχειρο χαρτὶ τὰ δοσίματα τῆς Μονῆς ἀπὸ τὶς πρῶτες

κίβλας μέρες τῆς ἐπαναστάσεως. Στὰ χειρόγραφα αὐτὰ τοῦ Μοναστηριοῦ μορεῖ ὁ μελετητὴς νὰ ἀνιχνεύσει αὐθεντικὲς ἀπαντίσεις, ποὺ δύσκολα μπορούσε νὰ φανταστεῖ, στὸ καίριο ἐρώτημα:

*Μία ὥρα ἔξω ἀπ' τὰ
Καλάβρυτα, ψηλὰ στὸ
βουνὸ Ζέμπι, χωμένο σὲ
μιὰ ἀπόκρημνη πλαγιά,
στέκει ἀπ' τὰ παλιὰ τὰ
χρόνια τὸ Μοναστήρι τῶν
Ἁγίων Θεοδώρων. Γνωστὸ
σ' ὅλη τὴ γύρω περιοχί,
ἦταν στὰ χρόνια τῆς σκλα-
βιάς βοήθεια, στήριγμα καὶ
παρηγοριὰ τῶν ραγιαδῶν.*

*Ποιὲς δυνάμεις στήριξαν τὴν ἐπανά-
σταση;*

Ἀπὸ τὶς πρῶτες μέρες -21 Μαρτίου ἐπαναστατοῦν τὰ Καλάβρυτα-, καθὼς ξεσκώνεται ἡ μία ἐπαρχία μετὰ τὴν ἄλλη, ἀνάλογα μὲ τὶς τοπικὲς συνθῆκες, ἀσυντόνιστα καὶ χωρὶς κεντρικὴ διοίκηση καὶ ἐπιμελητεία, ποὶς κάλυψε τὶς στοιχειώδεις ἀνάγκες τῶν ἀγωνιστῶν;

Τὸ στράτευμα πεινᾷ.

Ὁ Ἡγούμενος τῆς Μονῆς τῶν Ἁγίων Θεοδώρων Ἰάκωβος ἐσημείωσε λακωνικὰ σ' ἓνα πρόχειρο χαρτὶ τὰ δοσίματα τῆς Μονῆς, ὅταν ἔφτασε τὸ πρῶτο ἐναγώνιο αἴτημα γιὰ ψωμὶ ἀπὸ τὰ Τριπόταμα:

«1821 Μαρτίου] 29.

Κάνω θύμψιν ὅτι στέλνομεν εἰς ὀρδὴν (στρατόπεδον) τοῦ Τριποτάμου ἐν πρῶτοις:

ψωμὶ ὀκ. 240.

κρασί μπό[τρες] 35.

ἔτερο ψωμὶ ὀκ. 40.

ἔτερο κρασί μπό[τρες] 40.

τυρή όκ. 25»¹.

Σε λίγες μέρες όμως έφτασε άλλο βιαστικό γράμμα, διότι, όσο ψωμί κι αν στείλει τo Μοναστήρι, οι ανάγκες δέν

*Ἡ βοήθεια όμως του
Μοναστηριοῦ δέν σταμά-
ταγε μόνο στο φρεσκοψη-
μένο ψωμί, τo νωπό τυρή
καί τo κρασί ἢ τo λαχτα-
ριστό κρέας που έστελνε
πρόθυμα σε κοντινά ἢ μα-
κρινά στρατόπεδα.
Εἶναι φορές που κάτω απ'
τά άθώα αυτά φορτώμα-
τα εἶχε κρύψει o καλόγε-
ρος ντουφέκια για τους
πολεμιστές.*

καλύπτονται. Πρέπει στο στρατόπεδο να οργανωθεί μια στοιχειώδης έπιμελητεία. Λείπουν όμως τα άπολύτως απαραίτητα, όπως ένα καζάνι, για να ζεσταίνουν νερό και να μπορούν μόνοι τους να ζυμώσουν ψωμί.

Γράφει βιαστικά o Παναγιωτάκης Φωτίλας:

«Άγιε καθηγούμενε, εύλαβώς προσκυνώ.

Μαξούς (έπίτηδες) στέλλω τόν παρόντα να τού δώσετε ένα λεβέτι δια να ζεσταίνη νερόν να ζυμώνομεν ψωμί, και σαν τελειώση ἢ υπόθεσις, τo λαμβάνετε από τόν έπίτροπον όπου εἶναι διορισμένος.

Και τo προσμένω χωρίς άλλο.

Ταῦτα. Τῆ 25^η Απριλίου [1821].

Ἐδικός σας

Παναγιωτάκης Φωτίλας».

(Στο πλάι ως ύστερόγραφο:

«Μὴν προβάλης πρόφασιν ότι δίκαιον δέν εύρίσκεις παρὰ άμέσως να τo στείλης»².

Πώς να πιστέψει κανείς πως ένα έθνος ξεσηκώθηκε σε επανάσταση, και έχει ανάγκη ένα καζάνι. Αν δέν σφζόταν αυτό τo γράμμα του Φωτίλα, ποιός θα τo πίστευε! Τὴν ἴδια μέρα, o Ἡγούμενος εκτέλεσε τὴν παραγγελία και συνεχίζει να σημειώνει:

«Τῆ 25 Απριλίου έστειλα ένα λεβέτι εις Τριπόταμα.

Τῆ 12 Μαΐου έστειλα ένα δαμάλι εις Τριπόταμα.

Τῆ 23 έστειλα μιὰ γελάδα εις Δίβρη.

Τῆ 25 έστειλα τυρή όκ. 60.

Τῆ 2 Ἰουνίου εις τού Ποῦσι έστειλα ψωμί όκ. 154.

Ἔτερο ψωμί εις τού Ποῦσι όκ. 72.

Μαΐου 21 εις Τριπόταμα έστειλα με τόν Παρθένιον τουφέκια 2.

Ἰουνίου 21 έστειλα εις Λειβάρτζι σφαχτά 10, έπῆγα άτόσμου εις τόν Ὀμπλό ψωμί όκ. 85.

Εἰς Πουρναρόκαστρον ψωμί άτόσμου όκ. 87.

Σεπτεμβρίου 15, σφαχτά 60 εις Καλάβρυτα.

Εἰς Πάτραν άτόσμου έπῆγα ψωμί όκ. 80, κρασί φορτώματα 2.

Μπότηξες 82»³.

Στο σημείωμα καταγράφονται αποστολές για τα Τριπόταμα, Δίβρη, Ποῦσι, Λειβάρτζι, Ὀμπλό, Πουρναρόκαστρο, Καλάβρυτα, Πάτρα, που αντιπροσωπεύουν μερικές από τις σπουδαιότερες μάχες

1 Μουρούτη-Γκενάκου Ζωής, Ἡ προσφορά στην πατρίδα τῆς Μονῆς Ἁγίων Θεοδώρων Καλαβρύτων, Έκδ. «Βιβλίο και εικόνα», Αἴγιον 2017, σελ. 167.

2 ό.π., σελ. 168.

3 ό.π., σελ. 167-168.

τοῦ πρώτου ἔτους τῆς ἐπαναστάσεως.

Ἡγούμενος καὶ μοναχοὶ ἔχουν κινητοποιηθεὶ καὶ ἀγωνίζονται νὰ προφθάσουν κάθε ἀνάγκη τῶν πολεμιστῶν. Τὶς ἀποστολὲς ἀναλαμβάνουν μοναχοί, γιὰ ἀποστάσεις ἄλλοτε κοντινές –2 ἢ 3 ὥρες δρόμου, ὅπως στὰ Τριπόταμα καὶ τὸ Λειβάρτζι– ἄλλοτε μακρινές – 10 ἢ 12 ὥρες, ὅπως στὴν Ἀκράτα καὶ τὴν Πάτρα.

Κι ὅταν κανένας μοναχὸς δὲν ἔχει μείνει, «ἐπῆγα ἀτός μου», γράφει ὁ Ἡγούμενος.

Συχνὰ οἱ ἀγωνιστὲς ζητοῦν ζωῶ ἀπὸ τὸ Μοναστήρι. Ἐπίμονα, ἐπιτακτικά, δὲν παρακαλοῦν, ὁ λόγος τους μεταφέρει στὴ Μονὴ τὴν ἀγωνία τους, τὴ βιασύνη τους. Γράφει ὁ Βασ. Πετμεζᾶς:

«*Επίτηδες στέλνω τὸ παρόν μου καὶ ἀμέσως χωρὶς ἀργοπορίαν νὰ μοῦ στείλετε αὔριον δύο γελᾶδια καὶ τρία σφαχτὰ καλὰ διὰ τὸν ἀρχιστράτηγον τὰ ὅποια τὰ προσμένω αὔριο πάντως εἰς τὸν Ἅγιο Βλάση, νὰ ἔλθουν χωρὶς καμμία προφασεολογίαν. Τόσον.*

1821 Ὀκτωβρίου 26.

Κούτελη

Ὁ πατριώτης

Βασίλειος Πετμεζᾶς».

Ἡ ἀνάγκη δὲν εἶναι ἀπλῶς μεγάλη· εἶναι ἐπιτακτική. Τότε ἡ παραγγελία στὸν Ἡγούμενο ἔχει μορφὴ διαταγῆς. Γράφει ὁ Παναγιώτης Μητρόπουλος:

«*Καθηγούμενε, εὐλαβῶς προσκυνῶ.*

Ἐπροχθὲς σᾶς ἐξανάστειλα γιὰ ζῶα, εἶναι ὥρες βλέπω καὶ τὰ παρόντα παραμύθια. Ἴδου στέλνω ἐπίτηδες καὶ εὐθὺς νὰ ψήσετε διακόσιες ὀκάδες ψωμί καὶ σὰν τὰ φορτώσετε νὰ τὸ φέρετε ἐδῶ ταχὺ βράδυ.

Μὴν λείψη ὄχι δὲν τὸ φέρετε αὔριον βράδυ θέλει σᾶς ἐβγάλει εἰς κακόν, ὅτι πάσχουν οἱ στρατιῶτες ἀπὸ τὴν πείνα

καὶ ἐὰν ἀγαπᾶτε μὴν κάμντε ἄργητα. Ταῦτα.

Ἐδικός σας

Παναγιώτης Μητρόπλος»⁴.

Γράφει ὁ Κωνσταντῖνος Παπαδόπουλος, γραμματικὸς τοῦ Σισίνη:

«1822 Μαρτίου 10

Ἐμετρήσαμε τοῦ Μοναστηρίου Ἁγιοθεοδώρων τὰ πρόβατα καὶ ἐπήραμε σφαχτὰ 78 καὶ νὰ εἶναι ἀπειράχτοι ἀπὸ ἄλλα πάλιν»⁵.

Ἐντύπωση καὶ θαυμασμὸ προκαλοῦν οἱ ἀποδείξεις ποὺ δίνουν οἱ ἀγωνιστὲς «εἰς ἔνδειξιν», ὅπως γράφουν:

«1822 Ἰουλίου 15, Λειβάρτζι.

Ἔλαβον παρὰ τῶν ἀγιοθοδωριτῶν ἀπὸ τὸ ἀνάλογον διὰ τὸ στρατόπεδον, σφαχτὰ 23, τυρίον ὀκ. 30, καὶ ἔστω εἰς ἔνδειξιν.

Κωνσταντῖνος Φωτίλας»⁶.

Ὅ,τι παραλαμβάνουν δὲν εἶναι προσωπικό· εἶναι γιὰ τὸ στρατόπεδο· καὶ δίνουν ἀπόδειξη πάντα.

«Τὸ ὅσον ἔλαβον γέννημα μὲ διαταγὴν τοῦ στρατηγοῦ κυρίου Θεοχαρόπουλου ἀπὸ τοὺς πατέρας τοῦ μοναστηρίου τῶν Ἁγίων Θεοδώρων, διὰ τὸ στρατόπεδον.

1826 Σεπτεμβρίου 27

14 μισάδια πρὸς 14 196

4 σίκαλη πρὸς 13.200 54

4 μισάδια κριθάρι 12

275

Ἔλαβον κατὰ διαταγὴν τοῦ ἀρχηγοῦ διὰ τὸ στρατόπεδον ἀγελᾶδια μεγάλα τρία ἦτοι 3.

4 ὁ.π., σελ. 187.

5 ὁ.π., σελ. 174.

6 ὁ.π., σελ. 178.

Ὁ Νικηφόρος Νεξερίτης»⁷.

Οἱ ἀνάγκες τῶν ἐπαναστατημένων Ἑλλήνων εἶναι τόσο πολλές, πού, ἂν δὲν τις διαβάζαμε, δὲν θὰ τις φανταζόμαστε. Τὸ σῶμα τοῦ Μπενιζέλου Ρούφου βρίσκεται στὴν περιοχή τοῦ Μοναστηριοῦ. Ἀπὸ τὴ βροχή, προφανῶς, οἱ καπότες ἔγιναν ἀσπικώτες. Γράφει στὸν Ἰγούμενο βιαστικά, ἀλλὰ μὲ χαρακτηριστικὴ εὐγένεια ὁ ὄπλαρχηγός:

Καὶ μιὰ ἄλλη, σύντομη ἀπόδειξη βεβαιώνει:

«Πατέρες, εὐλαβῶς προσκυνῶ.

Ἔλαβον μὲ ἐδικόν μου Παναγιωτάκην ψωμί ὀκάδες ἑκατὸν σαράντα καὶ ἓνα ἄσκι κρασί καὶ μερικὸν τυρὶ βουλωμένο. Ὅμως πάλιν μὴ ξεγνοιάζεσταν. Ταῦτα.

Ἐδικός σας

Παναγιωτάκης Φωτίλας»⁹.

Τὰ πολεμοφόδια πὸ μετέφεραν καὶ οἱ πληροφορίες πὸ διοχέτευαν δὲν ἦταν ἡ μοναδικὴ πολεμικὴ δραστηριότητα τῶν μοναχῶν τῶν Ἁγίων Θεοδώρων. Ὅταν ἀργότερα (1826) τὰ στίφη τῶν Τουρκοαιγυπτίων τοῦ Ἰμπραήμ εἶχαν κατακλύσει τὴν ἐπαρχία Καλαβρύτων, καὶ ἓνα μέρος τοῦ στρατοῦ προχώρησε στὴ γειτονικὴ κωμόπολη, τὸ Σοπωτό, τότε ὅσοι ἀπ' τοὺς μοναχοὺς μποροῦσαν πέταξαν τὸ ράσο κι ἀρπάζοντας τὸ καριοφίλι ὄρμησαν ἐνάντια στὸν ἐχθρό. Τὰ χέρια τους, πὸ τις ἀτέλειωτες νύχτες ἀπόκαμαν νὰ δέονται γιὰ τὸν ἐξίλασμο τῶν ἀμαρτιῶν, στὴν ἀνάγκη ἤξεραν καλὰ νὰ κρατοῦν τὸ ντουφέκι γιὰ τὴ λευτεριά.

«Ἄγιε καθηγούμενε,

Γνωρίζω ὅτι σοῦ δίνω βάρος, ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ δὲν ἔμπορῶ ἀλλέως νὰ οικονομηθῶ, στείλέ μου τρία μουλάρια νὰ βάλω τις καπότες τῶν συντρόφων μου, τὰ ὅποια τὰ στέλνεις κάτω εἰς τὴν Ἀναστάσοβα. Καὶ ἀπὸ τὸ Λειβάρτζι σήμερον σοῦ τὰ στέλνω ὀπίσω καὶ μὲ ὑποχρεεῖτε.

Μοστίτζι

Τῆ 29 Σεπτεμβρίου 1826

Πρόθυμος

Μπενιζέλος Ρούφος»⁸.

Αὐτὸ τὸ «μὴ ξεγνοιάζεσταν» πόση ἀνησυχία κρύβει!

Ὅσο ἀπλόχερα ὅμως κι ἂν ἀνταποκρίνονται στὰ αἰτήματα οἱ μοναχοί, δὲν μποροῦν νὰ καλύψουν τις ἀτέλειωτες ἀνάγκες τοῦ πολέμου. Στὰ γράμματα οἱ ὄπλαρχηγοὶ δὲν ρωτοῦν ἂν ἔχει τὸ Μοναστήρι, οὔτε ἂν προλαβαίνει νὰ μεταφέρει. Συχνὰ στὰ γράμματα τοὺς διατάσσουν, καὶ μερικὲς φορὲς τοὺς ἀπειλοῦν.

«Ἄγιε καθηγούμενε τῶν Ἁγίων Θεοδώρων.

Ἡ βαρβαρότης σας καὶ ἀχρεϊότης σας ὑπερέβη τὰ ὄριά της ὅτι τὸ στρα-

7 ὁ.π., σελ. 184.

8 ὁ.π., σελ. 185.

9 ὁ.π., σελ. 187.

τευμα πεινᾶ καὶ ὑστερεῖται διόλου δὲν τὸ αἰσθάνεσαι...

Καὶ σοῦ γράφω ὅτι ἀπόψε νὰ μᾶς προφθάσης 300 ὀκάδες ἀλεύρι διὰ νὰ οικονομηθῇ τὸ στρατεύμα.

Μὴν κάμης ἀργοπορίαν ὅτι ὕστερον θὰ μετανοήσης.

Τῆ 27^η Σεπτεμβρίου [1826]

Μοστίτζι

Ὁ πατριώτης

Σωτήριος Θεοχαρόπουλος»¹⁰.

Οἱ ἀγωνιστὲς γράφουν στοὺς μοναχοὺς σὰν σὲ συντρόφους τους, στὴ γεμάτη ἀγωνία γλῶσσα τοῦ πολέμου.

«Ἡ παρούσα ἐποχὴ εἶναι κινδυνώδης, ... ἀλέσετε καὶ κάμετε τὸ ψωμί ὅπου σᾶς διορίζομεν. Προθυμοποιηθῆτε ἂν εἴσθε πατριῶτες.

1826 Σεπτεμβρίου 26

Σοπωτόν

Ὁ πατριώτης»¹¹.

Καὶ οἱ μοναχοὶ ζυμώνουν ὅλη νύχτα νὰ προλάβουν νὰ στείλουν τὸ ἀχνιστὸ ψωμί στὸ στρατεύμα πού «πεινᾶ καὶ ὑστερεῖται». Σὲ κάποιες ἐπιστολὲς ἡ παράκληση καὶ ἡ ἀπειλὴ μπερδεύονται, δείγμα τῶν τραγικῶν στιγμῶν.

Στὸν ἀχὸ τῆς μάχης

Ἡ βοήθεια ὅμως τοῦ Μοναστηριοῦ δὲν σταμάταγε μόνο στὸ φρεσκοψημένο ψωμί, τὸ νωπὸ τυρὶ καὶ τὸ κρασί ἢ τὸ λαχταριστὸ κρέας πού ἔστελνε πρόθυμα σὲ κοντινὰ ἢ μακρινὰ στρατόπεδα.

Εἶναι φορῆς πού κάτω ἀπ' τὰ ἀθῶα αὐτὰ φορτώματα εἶχε κρύψει ὁ καλόγερος ντουφέκια γιὰ τοὺς πολεμιστὲς. Τούτη ἡ μεγάλη μαρτυρία ξεφεύγει στίς σημειώσεις τοῦ Ἠγουμένου, ὅταν γράφει:

«Μαῖου 21 εἰς Τριπόταμα ἔστειλα μὲ τὸν Παρθένιον τουφέκια 2»¹².

Ἄλλοτε κάποιον ἀποκλεισμένο σῶμα ἔχει ἀνάγκη γιὰ πολεμοφόδια.

«Τῷ πανοσιωτάτῳ ἀγίῳ καθηγουμένῳ κυρίῳ κυρίῳ Ἰακώβῳ...

Διὰ τοῦ παρόντος μου σᾶς δηλοποιῶ ὅτι μὲ τὸ νὰ εἶναι μεγάλη ἀνάγκη εἰς Ἀκράταν διὰ τζιμπιχανέ (πολεμοφόδια)... Μοῦ γράφουν διὰ νὰ τοὺς προφθάσω χιλίους ντεφάδες φουσέκια».

Ὁ ἄνθρωπος πού χρῆσιμευε γιὰ σύνδεσμος βρέθηκε ἀνίσχυρος νὰ βοηθήσει.

«ὄθεν ἐγὼ εἶμαι ἄρρωστος ἐδῶ εἰς Καλάβρυτα... στείλετε δύο μουλάρια εἰς χωρίον ὅπου γράφω καὶ ἐκεῖ διὰ νὰ φορτώσουν τέσσαρες κασέλες ὅσον νὰ ἰδοῦμε καὶ διὰ τὰ ἄλλα πῶς νὰ κάμωμεν νὰ τὰ στείλωμεν»¹³.

Καὶ ὁ ἄρρωστος ἀγωνιστὴς Γεώργιος Παπαδόπλος ζητᾶ ἀπ' τὸ Μοναστήρι νὰ καλύψει τὸ γρηγορότερο τὴν ἀνάγκη. Πρέπει καλόγεροι μὲ ζῶα νὰ προλάβουν νὰ μεταφέρουν τὰ πολεμοφόδια.

«Ἄν ἀγαπᾶτε τὸ Θεὸν τὰ φουσέκια αὔριο γιόμα νὰ εἶναι, ὅτι ἂν αὐτὴν τὴν ὥραν δὲν προθυμοποιηθῆτε ἡ πανοσιότης σας... κινδυνεύει τὸ πᾶν τῆς Ἀκράτας.

Γεώργιος Παπαδόπλος»¹⁴.

Μετάδοση πληροφοριῶν

Ἠγούμενος καὶ μοναχοὶ ἐμπνέουν τόση ἐμπιστοσύνη στοὺς ἀγωνιστὲς, ὥστε αὐτοὶ ὄχι μόνο νὰ τοὺς ἐμπιστεύονται τὴ

10 ὁ.π., σελ. 184.

11 ὁ.π., σελ. 183.

12 ὁ.π., σελ. 168.

13 ὁ.π., σελ. 178.

14 ὁ.π., σελ. 178.

μεταφορὰ πολεμοφοδίων, ἀλλὰ νὰ τοὺς χρησιμοποιοῦν καὶ ὡς πληροφοριοδότες.

Γράφει βιαστικὰ ὁ Νικόλας Παπαδόπουλος:

«Πανοσιώτατε κύριε Ἀκάκιε σὰς προσκυνῶ.

Τὸν ντεσχερὲς σας (ἐπιστολή) ἔλαβον, εἶδον τὰ ἐν αὐτῷ».

Καὶ συνεχίζει:

«Ὅθεν νέον κατὰ τὸ παρὸν δὲν ἔχομε κανένα διὰ τοὺς Τούρκους...

Πὼς ἦλθον εἰς Τριπολιτσὰ χθὲς εἰς Σέλιτα ὁ ἅγιος καθηγούμενος μου τὰ εἶπε, ἀλλοῦθε εἶδον δὲν ἔλαβον.

Ἀπὸ Ναύπλιον προσμὲνω πεζὸν ὦρα τῆ ὦρα καὶ ἀκόμη δὲν ἦλθεν. Ὅθεν νὰ μου ἔλθῃ πάλιν σὰς ιδιάζω, ποὺ σήμερα ἀφενκτα τὸν προσμὲνω.

Τόσον καὶ μένω τῆ ζ' Ιουλίου [1826:]

Λεχοῦρι

Ἐδικός σας

Νικόλας Παπαδόπουλος»¹⁵.

Τις πληροφορίες οἱ μοναχοὶ θὰ διοχετεύσουν μὲ τρόπο στοὺς ὀπλαρχηγούς ποῦχουν ταμπουρωθεὶ στὰ γύρω βουνά. Καλλιεργώντας τὰ χωράφια καὶ κάνοντας ἀγιασμούς καὶ τρισάγια, ξέφευγαν οἱ καλόγεροι τὶς ὑποψίες τῶν Τούρκων καὶ κατατόπιζαν γιὰ τὶς κινήσεις τοῦ ἐχθροῦ. Ὑπηρεσία πολὺτιμη στὶς ὥρες τοῦ πολέμου.

Ἔνοπλη δράση

Τὰ πολεμοφόδια ποὺ μετέφεραν καὶ οἱ πληροφορίες ποὺ διοχέτευαν δὲν ἦταν ἡ μοναδικὴ πολεμικὴ δραστηριότητα τῶν μοναχῶν τῶν Ἁγίων Θεοδώρων. Ὅταν ἀργότερα (1826) τὰ στίφη τῶν Τουρκοαιγυπτίων τοῦ Ἰμπραὴμ εἶχαν κατακλύσει τὴν ἐπαρχία Καλαβρυτών, καὶ ἓνα μέρος

15 ὁ.π., σελ. 186.

τοῦ στρατοῦ προχώρησε στὴ γειτονικὴ κωμόπολη, τὸ Σοπωτό, τότε ὅσοι ἀπ' τοὺς μοναχοὺς μποροῦσαν πέταξαν τὸ ράσο κι ἀρπάζοντας τὸ καριοφίλι ὤρμισαν ἐνάντια στὸν ἐχθρό. Τὰ χέρια τους, ποὺ τὶς ἀτέλειωτες νύχτες ἀπόκαμαν νὰ δέονται γιὰ τὸν ἐξιλασμὸ τῶν ἁμαρτιῶν, στὴν ἀνάγκη ἤξεραν καλὰ νὰ κρατοῦν τὸ ντουφέκι γιὰ τὴ λευτεριά.

Τὴν ἄμυνα ὀργάνωσαν πρόχειρα οἱ ὀπλαρχηγοὶ Γ. Λεχοῦριτης καὶ Φάσσος. Μὲ λίγα παλληκάρια καὶ τοὺς Ἁγιοθεοδώριτες, σὲ δύο καὶ τρεῖς συμπλοκὲς ἀπέκρουσαν τοὺς Τούρκους καὶ γλίτωσαν τὸ Σοπωτό.

Γιὰ τὴν ἐνεργὸ συμμετοχὴ τους στὸν ἀγῶνα τιμήθηκαν ἐπώνυμα, μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση. Ἐπὶ Ὅθωνος, τὸ 1845, ἀπονέμεται χαλκοῦν Ἀριστεῖον καὶ Δίπλωμα στὸν τότε Ἡγούμενο Μακάριο, ὡς «ἐντίμως μεθέξαντα τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος ἥρωικοῦ ἀγῶνος». Ἡ ἴδια τιμητικὴ διάκριση ἀναγνωρίζεται καὶ στὸν προηγούμενο Παφνούτιο. Ἀργότερα δέ, τὸ 1846, ἀπονέμονται τιμητικὲς διακρίσεις σὲ ἔνδεκα μοναχοὺς, τῶν ὁποίων μόνον τὰ ὀνόματα ἀναγράφονται, γιὰ τὴ συμμετοχὴ τους στὸν ἀγῶνα τοῦ Ἔθνους.

Ἐθνικὰ δάνεια

Τὸ 1822, ὅταν ἡ ἐπανάσταση ἔχει γενικευθεὶ καὶ ἡ ὑπόλοιπη χώρα ἔχει κατακλυθεὶ ἀπὸ τὶς στρατιὲς τῶν Τούρκων, οἱ ἀνάγκες ἔχουν ζῶσει ἀπὸ παντοῦ τοὺς ἀγωνιστές.

«... οἱ μὲν ἀνδρεῖοί μας στρατιῶται στερούμενοι τῶν ὧν οὐκ ἄνευ, δπλονότι τροφῶν, πολεμοφοδίων, ὑποδημάτων καὶ ὄπλων, ἔχασαν τὴν εὐθαρσίαν των, διέλυσαν τὰς πολιορκίας τῶν φρουρίων καὶ ἔγιναν λιποτάκται καὶ παλινδρομοῦν εἰς τὰ ἴδια»¹⁶.

16 ὁ.π., σελ. 172.

Σὲ λίγες γραμμὲς ὅλη ἡ τραγικότητα τῆς καταστάσεως. Οἱ στρατιῶτές μας εἶναι γενναῖοι, στεροῦνται ὅμως ὅλων τῶν ἀναγκαίων καὶ δὲν ἀντέχουν. Δὲν ἔχουν τροφές, δὲν ἔχουν πολεμοφόδια, δὲν ἔχουν ὅπλα, καὶ σχιστῆκαν καὶ τὰ τσαρούχια τους. Στὴν ἀξιοθρήνητη αὐτὴ κατάσταση, ὅπως ἦταν φυσικό, ἔχασαν τὸ θάρρος τους, ἐγκατέλειψαν τὶς πολιτορκίες τῶν φρουρῶν ὅπου εἶχαν κλειστῆ οἱ Τοῦρκοι, καὶ ἀπογοητευμένοι ἐγκατέλειψαν τὸν πόλεμο καὶ γύρισαν στὰ σπίτια τους. Καὶ δὲν φαίνεται νὰ εἶναι ὑπερβολικὴ ἡ περιγραφή αὐτή, ἂν θυμηθοῦμε ὅτι σὲ κάποια ἀνάλογη περίπτωσι ὁ Κολοκοτρώνης εἶχε ἐγκαταλειφθεῖ ἀπ' τὰ παλληκάρια του στὸ Χρυσοβίτσι καί, ὅπως ὁ ἴδιος γράφει, ἔκατσε σὲ μιὰ πέτρα κι ἔκλαιγε *«τὴν Ἑλλάς»*.

Οἱ ἀρχηγοὶ ἀπαντῶντα στέλνουν ἀπεσταλμένους στὴν Προσωρινὴ Διοίκηση καὶ ζητοῦν πολεμοφόδια καὶ τροφή, γιὰ νὰ συνεχίσουν τὸν ἀγῶνα. Μπροστὰ στὴ μεγάλη ἀνάγκη, ἡ Προσωρινὴ Διοίκηση τῆς Ἐπιδαύρου ψηφίζει στὶς 18 Ἰανουαρίου τὸν πρῶτο νόμο *«Περὶ δανείου 5 μιλιονίων γροσίων»*, δηλαδὴ ἕνα ἐσωτερικὸ δάνειο, μὲ τὴν ἐξῆς αἰτιολογίαν:

*«διὰ τὴν ἐπικείμενην ἀνάγκην τοῦ νὰ οἰκονομηθῶσιν αἱ μεγάλαι χρηματικαὶ χρεῖαι τῆς Διοικήσεως»*¹⁷.

Ἀποστέλλεται ἡ ἀπόφασι στὴ Μονὴ μὲ συνοδευτικὸ γράμμα, στὸ ὁποῖο ἐπισημαίνεται μετὰξὺ ἄλλων:

*«Αὐτὰ τὰ γρόσια ἀνάγκη πᾶσα νὰ πληρωθῶσιν ἐξάπαντος καὶ περὶ τῆς τῆς αὐτῆς ἐκδουλεύσεως μέλλει νὰ προσδιοριστοῦν ἐν καιρῷ τὰ προνόμια τῶν μοναστηρίων»*¹⁸.

Τὸ ψήφισμα τῆς Προσωρινῆς Διοικήσεως παρουσιάζει ἕνα ἐπίσημο ἐπιναστατημένο ἔθνος ποὺ ζητᾷ τὸ δάνειο, ὀρίζει τόκο 8%, τριετὴ διάρκεια ἐξοφλήσεως, καὶ διαιρεῖ τὶς ὁμολογίες σὲ κλάσεις μὲ μικρότερα ἢ μεγαλύτερα ποσά, ἔτσι ὥστε νὰ μποροῦν νὰ λάβουν μέρος ὅλοι. Ἡ προσφορὰ τοῦ πλουσίου καὶ τὸ ὑστέρημα τοῦ φτωχοῦ ἀδιακρίτως θὰ στηρίζουν τὸ ἀγῶνα ποὺ κινδυνεύει.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἐπιστολὴ τῆς Προσωρινῆς Διοικήσεως πρὸς τὴ Μονὴ γιὰ τὸ ἐθνικὸ δάνειο, ἀπευθύνει ἐπιστολὴ καὶ ὁ ἐκπρόσωπος τῆς Γερουσίας, ποὺ ἦλθε νὰ παραλάβει τὰ χρήματα καὶ νὰ δώσει τὴν ὁμολογία:

*«τὴν Ὁμολογίαν τὴν βαστῶ εἰς χεῖράς μου καὶ λαμβάνοντας τὰ μετρητὰ θέλει σᾶς τὴν ἐγχειρήσω, τὰ ὅποια τὰ ζητεῖ ἡ πατρις δάνεια, κοντὰ ὅπου δὲν θέλει ζημιωθῆ κανένας μίτε ὀβολόν, θέλει ἔχει καὶ ἀνταμοιβὰς τῆς πατρίδος»*¹⁹.

Στὶς 4 Μαρτίου ὁ νόμος γιὰ τὸ δάνειο ἔγινε «βίαιος» (δηλαδὴ ἀναγκαστικός). Στὴν κρίσιμη ὥρα, ἡ Μονὴ τῶν Ἁγίων Θεοδώρων, παρὰ τὶς πολυάριθμες ἐξαντλητικὲς προσφορές, ἄκουσε τὴν κραυγὴ τῆς πατρίδας καὶ προσέφερε τὴν ἴδια μέρα τὰ 500 γρόσια τῆς Ὁμολογίας γιὰ τὴ συμμετοχὴ τῆς στὸ ἐθνικὸ δάνειο. Ὑπάρχει καὶ ἡ ἀπόδειξι παραλαβῆς:

«Ἡ Πελοποννησιακὴ Γερουσία ἔλαβεν ἀπὸ τοὺς πατέρας τῆς ἱερᾶς μονῆς τῶν Ἁγίων Θεοδώρων κατὰ τὴν ἐπαρχίαν Καλαβρύτων κειμένην διὰ λογαριασμὸν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους δάνειον γρόσια πεντακόσια ἀρ. 500, ὑποσχομένη τὴν ἀνταπόδοσιν εἰς τρίχρονον διορίαν ἀνὰ ἕν τρίτον ἕκαστον χρόνον μὲ τὸν τόκον πρὸς ὀκτῶ τὰ ἑκατὸν καὶ πρὸς ἔνδειξιν. Τρίπολις, 31 Μαρτίου 1822

17 ὁ.π., σελ. 169.

18 ὁ.π., σελ. 173.

19 ὁ.π., σελ. 175.

*Ασπμάκης Φωτίλας αντιπρόεδρος
Ὁ πρωτοσύγκελος Αμβρόσιος
Ὁ Ἀρχιμανδρίτης Γρηγόριος Δι-
καῖος»²⁰.*

Δὲν ἦταν ὅμως ἡ συμμετοχὴ στὸ ἐθνικὸ δάνειο ἡ μοναδικὴ οἰκονομικὴ προσφορὰ τῆς Μονῆς στὸν ἀγῶνα.

Ἐθνικὸ νόμισμα

*Ὅλα αὐτὰ τὰ στοιχεῖα,
ποὺ σίγουρα δὲν εἶναι
τὰ μοναδικά, δείχνουν τὴ
μεγάλῃ οἰκονομικὴ προ-
σφορὰ τῆς Μονῆς, γιὰ νὰ
κρατηθεῖ καὶ νὰ στεριώ-
σει ἡ ἐπανάστασιν. Θὰ
ἦταν λάθος νὰ νομισθεῖ
ὅτι αὐτὰ τὰ δοσίματα καὶ
πολλὰ ἄλλα ἦταν ἀπὸ τὰ
περισσεύματα τῆς Μονῆς,
ἢ ἔστω ἀπὸ τὸ ψωμὶ τῶν
μοναχῶν. Πολλὲς φορὲς ἡ
Μονή, γιὰ νὰ προλάβει τὶς
ἀνάγκες τῶν ἀγωνιστῶν,
ἀναγκαζόταν νὰ δανειστεῖ,
δημιουργώντας ἔτσι ἓνα
δυσβάστακτο χρέος.*

Ἡ Προσωρινὴ Διοίκισι, στὴν προσπάθειά της νὰ ὀργανώσει τὰ οἰκονομικὰ τοῦ ἐπαναστατημένου Ἑθνους, ἔχει ἀνάγκη νὰ κόψει ἐθνικὸ νόμισμα. Καταφεύγει λοιπὸν πάλι στὸ διαχρονικὸ της στήριγμα, ποὺ εἶναι ἡ Ἐκκλησία.

Γιὰ τὸν σκοπὸ αὐτὸ ψηφίστηκε ὁ 9^{ος} νόμος τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1822, «*Περὶ συλλογῆς*

20 ὁ.π., σελ. 176.

τῶν πολυτίμων ἱερῶν σκευῶν τῶν ναῶν καὶ τῶν Μονῶν πρὸς νομισματοκοπίαν»²¹.

Δὲν εἶχαν περάσει δύο μῆνες ἀπὸ τὴ συμμετοχὴ στὸ ἐθνικὸ δάνειο, καὶ φθάνει στὴ Μονὴ ὁ ἱεροδιάκονος Δ. Χρηστίδης, γιὰ νὰ συγκεντρώσει πολὺτιμα σκευῆ, ποὺ θὰ χρησιμοποιοῦν, γιὰ νὰ κοπεῖ ἐθνικὸ νόμισμα, σύμφωνα μὲ τὸν ὑπ. ἀρ. 9 νόμο.

Φαντάζεται κανεὶς τὸν Ἡγούμενο Ἰάκωβο, μὲ μιὰ χειρονομία ποὺ δείχνει τὸ μέγεθος τῆς συμμετοχῆς στὸν ἀγῶνα, νὰ μπαίνει στὸν ναὸ τῶν Ἁγίων Θεοδώρων, καὶ ἀφοῦ κάνει τὸν σταυρὸ του, νὰ κατεβάξει ὅ,τι πολὺτιμο εἶχε ἀπὸ χρόνια θησαυρίσει ἡ ἀγάπη τῶν προσκυνητῶν. Συγκεντρώνει καντήλια ἀσπμένα, κάλυμα Εὐαγγελίου, τάματα, κοσμήματα καὶ ἄλλα ἀφιερῶματα. Τί νὰ τὰ κάνει ὅλα αὐτὰ τὸ Μοναστήρι –ὄσο πολὺτιμα κι ἂν εἶναι– ὅταν χαθεῖ ὁ μεγάλο ἀγῶνας; Οἱ νυχτερινὲς προσευχῆς τῶν μοναχῶν θὰ εἶναι πρὸς θεομὲς μπροστὰ στοὺς ἀγίους ποὺ ἔμειναν χωρὶς καντήλια. Γράφει ὁ ἱεροδιάκονος Δ. Χρηστίδης:

«Δηλοποιῶ ὁ ὑπογεγραμμένος ὅτι ἔλαβον ἀπὸ τὸν ἅγιον καθηγούμενον κύριον Ἰάκωβον τοῦ ἱεροῦ μοναστηρίου τῶν ἁγίων Θεοδώρων κειμένου κατὰ τὴν ἐπαρχίαν τῶν Καλαβρύτων ἀσῆμι καθαρὸν ὀκάδες δύο καὶ δρ. ἑκατὸν ἐνενηντα: νου: ὀκάδ. 2 καὶ δρ. 190: εἰς κανδήλια τρία, περιζώνια μικρὰ καὶ μεγάλη δέκα, ἀπὸ τὸ εὐαγγέλιον κομμάτια τρία, ἄλλα κομμάτια εἰς σχῆμα μικρῶν παιδιῶν δέκα καὶ ἑπτὰ, ἓνα εἰς σχῆμα παλάμης χειρός, γκηρυδάνια ἑνδεκα. Καὶ εἰς ἔνδειξιν ἔδωκα τὸ παρὸν ἐνυπόγραφόν μου εἰς χεῖρά μου κατὰ τὴν ἐπιταγήν τῆς ὑπερτάτης διοικήσεως.

21 Ἀρχεῖα Ἑλληνικῆς Παλιγγενεσίας, τ. Α', σελ. 157-158. Δημακόπουλου Γ., Ἡ διοικητικὴ ὀργάνωσις κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν 1821-1827, ἐν Ἀθήναις 1966, σελ. 253.

1822 Μαΐου 20

Ὁ ἱεροδιάκονος Διονύσιος Χρηστίδης»²².

Τὸ 1822 ἀπὸ τῆ συγκέντρωση τῶν ἀργυρῶν καὶ χρυσῶν σκευῶν ἐκκλησιῶν καὶ μοναστηριῶν προήλθε ἔσοδο γιὰ τὸ ἐπαναστατημένο ἑλληνικὸ ἔθνος 140.000 γρόσια.

Ὅλα αὐτὰ τὰ στοιχεῖα, ποὺ σίγουρα

καταγραφῆ, ὁ Ἠγούμενος μὲ ὕψος σεμνό, ἀλλὰ γεμᾶτο πίκρα καὶ ἀγανάκτηση, συμπληρώνει:

«Ἐπειδὴ ὁμως δὲν διετάχθην νὰ καταγράψω καὶ τὸ χρέος τῆς Μονῆς, ἐνέκρινα ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ βαρύνω τὸ Σεβ. Βασιλικὸν Ἐπαρχεῖον ὅτι ἔχει καὶ χρέος ἢ Μονὴ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν γενόμενον.

Εἶναι καταπληκτικὸ πῶς διαφοροποιεῖται ἡ διακονία καὶ ἡ προσφορὰ τῆς Μονῆς στὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς καὶ στὰ χρόνια τῆς ἐπαναστάσεως.

1) Μετατρέπουν οἱ μοναχοὶ σὲ ταμειυτήριο ἔμπιστο χῶρους τῆς Μονῆς γιὰ τὰ γεννήματα τῶν ραγιαδῶν στὸν καιρὸ τῆς δουλείας.

2) Στὰ χρόνια τοῦ μεγάλου ἀγῶνα, οἱ μοναχοὶ ζυμώνουν νύχτα-μέρα ψωμὶ γιὰ «τὸ στράτευμα ποὺ πεινᾷ καὶ ὑστερεῖται»

3) Μεταφέρουν ὄπλα καὶ πληροφορίες στοὺς πολεμιστές.

4) Μπαίνουν στὴν πρώτη γραμμὴ μὲ τὸ ντουφέκι στὸ χέρι, ὅταν κινδυνεύει νὰ χαθεῖ ἡ μάχη.

5) Συμμετέχουν στὰ ἐθνικὰ δάνεια γιὰ τὶς ἀνάγκες τῆς Προσωρινῆς Διοικήσεως, δημιουργώντας δυσβάστακτο χρέος «κατὰ τὴν ἐπανάστασιν γενόμενον».

δὲν εἶναι τὰ μοναδικά, δείχνουν τὴ μεγάλη οἰκονομικὴ προσφορὰ τῆς Μονῆς, γιὰ νὰ κρατηθεῖ καὶ νὰ στεριώσει ἡ ἐπανάσταση. Θὰ ἦταν λάθος νὰ νομισθεῖ ὅτι αὐτὰ τὰ δοσίματα καὶ πολλὰ ἄλλα ἦταν ἀπὸ τὰ περισσεύματα τῆς Μονῆς, ἢ ἔστω ἀπὸ τὸ ψωμὶ τῶν μοναχῶν. Πολλὲς φορὲς ἡ Μονή, γιὰ νὰ προλάβει τὶς ἀνάγκες τῶν ἀγωνιστῶν, ἀναγκαζόταν νὰ δανειστεῖ, δημιουργώντας ἔτσι ἓνα δυσβάστακτο χρέος.

Ὁ Ἠγούμενος Παρθένιος τὸ 1833, κατὰ διαταγὴν τῆς κυβερνήσεως, ὑπεχρεώθη νὰ καταγράψει τὴν περιουσία τῆς Μονῆς. Στὴν ἀναφορὰ του μετὰ τὴν

Ἐν Κυθαίνῃ τῇ 15 Ἰουλίου 1833

Ὁ καθηγούμενος τῆς Μονῆς Ἁγίων Θεοδώρων

Παρθένιος»²³.

Ἔτσι, ὅταν τελείωσε ἡ ἐπανάσταση, τὸ Μοναστήρι τῶν Ἁγίων Θεοδώρων ἔμεινε ὄχι μόνο μὲ ἄδειο κελάρι, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ βάρος ποὺ ἔχουν τὰ πολλὰ δάνεια. Τὸ χρέος αὐτὸ «τὸ γενόμενον κατὰ τὴν ἐπανάστασιν» μᾶς ὀδηγεῖ στὴ σφιγγομέτρηση τοῦ πατριωτισμοῦ τῆς ἀπομονωμένης αὐτῆς Μονῆς. Πόσα παρόμοια μυστικά δὲν θὰ ἔκρυβαν καὶ τὰ ἀρχεῖα ἄλλων Μονῶν, ἂν εἶχαν ὅλα διασωθεῖ!

22 Μουρούτη-Γκενάκου Ζωή, ὁ.π., σελ. 177.

23 ὁ.π., σελ. 189.

Ταμειυτήριο

Η προσφορά στον μεγάλο αγώνα της Μονής των Αγίων Θεοδώρων δεν ήταν μονάχα τα πολεμοφόδια και οι άλλοεπάλληλες αποστολές με τρόφιμα ή τα διάφορα δάνεια. Το μοναστήρι αποτελούσε για τους κατοίκους καταφυγή και παρηγοριά, σκέπη και προστασία. Έφροντιζε να πληρώνει έγκαιρα τους φόρους στον Άγá, κι έτσι είχε απαλλαγεί από τις πολλές αυθαίρετες έπεμβάσεις και έπιδρομές.

Τόσο στην έποχή της σκλαβιάς, όσο και στα χρόνια του ξεσηκωμού, κανένας νοικοκύρης δεν ήταν σίγουρος αν θα όριζε αύριο ό,τι με κόπο και αίμα αποκτούσε σήμερα. Νύχτα και μέρα, τó κάθε σπιτικό ήταν εύκολη λεία στó στόμα του λύκου. Όσο περισσότερα πρόσφεραν στón άχόρταγο δυνάστη, τόσο μεγάλωναν οι άπαιτήσεις. Πολλές φορές, για ν' άρπάξει ó Τουρκος μιá καλή περιουσία, δεν δίσταζε νά ξεκληρίσει όλóκληρη οικόγένεια.

Τη γεμάτη αγωνία, άβέβαιη αυτή ζωή ήλθε ν' ανακουφίσει τó Μοναστήρι μ' ένα πρωτότυπο τρόπο. Έπειδή οι Τουρκοί θά ήταν δύσκολο νά ύποψιαστούν, ή Μονή νοίκιαζε σέ νοικοκυραίους διάφορες αποθήκες, όπου φύλαγαν τá γεννήματά τους και ό,τι πολύτιμο είχαν. Η έμπιστοσύνη στη Μονή ήταν άπεριόριστη, γι' αυτό ó ιδιοκτήτης άφηνε στους μοναχούς τó ένα κλειδί της αποθήκης και τó άλλο τó έπαιρνε ó ίδιος. Αυτή την άκεραιότητα της Μονής έμπιστευόμενος και ó Ίωάννης Κολοκοτρώνης, γιός του στρατηγού, είχε νοικιάσει μιá αποθήκη στó Μοναστήρι και είχε αποταμιεύσει τá γεννήματά του. Έπειδή ή ζωή του διέτρεχε πολλούς κινδύνους από μάχη σέ μάχη, και τó σπίτι του θά ήταν στόχος του έχθρου, για τούτο έμπιστευόταν τή σοδειά της χρονιάς στη Μονή.

«Έπειδή και τó μαγαζι είς τούς άγιους Θεοδώρους είναι ένοικιασμένον παρ' έμου και έχω τά γεννήματά μου μέσα είς αυτό, παρακαλείσθε άπαντες νά μένη άπείραγον.

Τη 21 Αυγούστου 1826

Έν Άστρει

Ό πατριώτης

Ίωάν. Θου Κολοκοτρώνης»²⁴.

Αυτά έγγραφε από τó Άστρος τó 1826 άπευθυνόμενος «πρός άπαντας τούς διαβαίνοντας εκ της μονής».

Γράφει στón ήγούμενο και ó όπλαρχηγός Γ. Λεχουρίτης, που είχε τά γεννήματά του στó μοναστήρι, τόν Σεπτέμβριο του 1826:

«Και αν έχης τó κλειδί του μαγαζιού αυτού, άνοιξέ το και άλεσε και από τó έδικόν μου γέννημα...

1826 Σεπτεμβρίου 26

Σοπωτόν

Ό πατριώτης

Λεχουρίτης»²⁵.

Θά αποτελούσε για τούς άδελφούς της Μονής ένα σπουδαίο διακόνημα στη δύσκολη αυτή έποχή τó φύλαγμα της ξένης περιουσίας. Έτσι, φυλάγοντας ή Μονή τά εισοδήματα των κατατρεγμένων κατοίκων στα μαύρα εκείνα χρόνια, πραγματοποιούσε ένα τεράστιο κοινωνικό έργο, ανακουφίζοντας τόν δυσβάστακτο ζυγό της σκλαβιάς.

Συμπεράσματα

Είναι καταπληκτικό πώς διαφοροποιείται ή διακονία και ή προσφορά της Μονής στα χρόνια της σκλαβιάς και στα χρόνια της έπαναστάσεως.

1) Μετατρέπον οι μοναχοί σέ ταμι-

²⁴ ό.π., σελ. 180.

²⁵ ό.π., σελ. 183.

ευτήριο ξμπιστο χώρους τῆς Μονῆς γιὰ τὰ γεννήματα τῶν ραγιαδῶν στὸν καιρὸ τῆς δουλείας.

2) Στὰ χρόνια τοῦ μεγάλου ἀγῶνα, οἱ μοναχοὶ ζυμώνουν νύχτα-μέρα φωμὶ γιὰ «τὸ στράτευμα ποὺ πεινᾷ καὶ ὑστερεῖται».

3) Μεταφέρουν ὄπλα καὶ πληροφορίες στοὺς πολεμιστές.

4) Μπαίνουν στὴν πρώτη γραμμὴ μὲ τὸ ντουφέκι στὸ χέρι, ὅταν κινδυνεύει νὰ χαθεῖ ἡ μάχη.

5) Συμμετέχουν στὰ ἐθνικὰ δάνεια γιὰ τὴν ἀνάγκη τῆς Προσωρινῆς Διοικήσεως, δημιουργώντας δυσβάστακτο χρέος «κατὰ τὴν ἐπανάστασιν γενόμενον».

Τελειώνοντας, ἄς δοῦμε τὰ τρία ἐρω-

*Ἡ Μονὴ Ἁγίων Θεοδώρων
Καλαβρύτων, ἀπὸ τὶς
πρῶτες μέρες τοῦ ξεση-
κωμοῦ ὡς τὴν ἀπελευθέ-
ρωση, ἔδωσε καινούργια
διάσταση στὴν προσφορὰ
τῆς Ἐκκλησίας γιὰ τὴν
ἀνάσταση τοῦ Ἑθνους,
ὅπως ἄλλωστε καὶ πολλὰ
ἄλλα Μοναστήρια.*

τήματα ποὺ τέθηκαν στὴν ἀρχή:

1. Τί ἀκριβῶς ἦταν ἡ ἐπανάσταση τοῦ 1821;

Ἡ Πελοποννησιακὴ Γερουσία, ἡ πρώτη ὑποτυπώδης κυβέρνησις τῆς ἐπαναστατημένης Ἑλλάδος, βεβαιώνει:

«Ἐδραμον... αὐτόκλητοι εἰς τὸ ἱερὸν τῆς ἐλευθερίας στάδιον... καὶ ἰδοῦ... ἐδράξαντο τῶν ὄπλων, ἤνοιξαν τὴν σημαίαν τοῦ Τιμίου Σταυροῦ καὶ ὑπερασπίζονται τὰ δίκαια τῆς πατρίδος καὶ τῆς πίστεως»²⁶.

26 ὁ.π., σελ. 171.

2. Ποιὸς ἔκανε αὐτὴ τὴν ἐπανάσταση;

Ὁ ἀπεσταλμένος τῆς Πελοποννησιακῆς Γερουσίας βεβαιώνει τὸ 1822:

«Κι ἔκαμαν ὅλοι τὸ χρέος των, ἄρχοντες καὶ πένπτες, καλόγηροι καὶ λαϊκοί, ὅλοι ὑπετάχθησαν εἰς τὴν φωνὴν καὶ ἀπόφασιν τῆς Πατρίδος καὶ τῆς Ὑπερτάτης Διοικήσεως»²⁷.

3. Ποιῆς δυνάμεις στήριξαν αὐτὸν τὸν ἀγῶνα τῆς ἐθνεγερσίας;

«Ἀφ' οὗ δὲ διεφύλαξαν [ἐνν. οἱ κληρικοί] διὰ τῆς θρησκείας τὸν χαρακτήρα, τὰ ἦθη, τὰ ἔθιμα καὶ τὴν ὠραιότητα γλώσσαν τῶν προπατόρων μας..., ἥδη ἀγωνίζονται μὲ ὅλον τὸν ζῆλον διὰ τὴν ταχεῖαν ἀπόκτησιν τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ Ἑθνους καὶ διὰ τὴν στερέωσιν τῆς πολιτικῆς του ὑπάρξεως»²⁸.

Ἡ Μονὴ Ἁγίων Θεοδώρων Καλαβρύτων, ἀπὸ τὶς πρῶτες μέρες τοῦ ξεσηκωμοῦ ὡς τὴν ἀπελευθέρωση, ἔδωσε καινούργια διάσταση στὴν προσφορὰ τῆς Ἐκκλησίας γιὰ τὴν ἀνάσταση τοῦ Ἑθνους, ὅπως ἄλλωστε καὶ πολλὰ ἄλλα Μοναστήρια.

Διερωτᾶται κανεῖς: Μήπως στὴν ἐποχὴ μας ἡ γνώσις τῆς ἀληθινῆς ἱστορίας εἶναι γιὰ ὅλους χρέος πρωταρχικό, γιὰ νὰ διδάσκεται καὶ ἡ νέα γενιά «τὰ δίκαια τῆς πατρίδος καὶ τῆς πίστεως», νὰ τὰ ὑπερασπίζεται, μὰ πάνω ἀπ' ὅλα νὰ εἶναι περήφανη γι' αὐτά;

ΖΩΗ ΓΚΕΝΑΚΟΥ

**τ. Ἐπικούρη Καθηγήτρια
Πανεπιστημίου**

27 ὁ.π., σελ. 175.

28 ὁ.π., σελ. 171-172.

Η ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΩΡΙΓΕΝΗ ΣΤΗ ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ

Στὸ προηγούμενο, Α΄ μέρος τῆς μελέτης μας, εἶδαμε τὴν καταλυτικὴ ἐπίδραση τοῦ ἄσκησης ὁ Ὡριγένης, ἀπλῶς καὶ μόνο μετὰ τὸ πνευματικὸ του ἀνάστημα καὶ τὸ πανθομολογούμενο κύρος του, στὴ συνάντηση καὶ γόνυμιν σύνθεση τῆς χριστιανικῆς πίστεως μετὰ τὴν ἑλληνικὴ παιδεία: Ἀπὸ τῆ στιγμῆς τοῦ ὁ Ὡριγένης, τὸ κατὰ γενικὴ ὁμολογία μεγαλύτερο πνευματικὸ μέγεθος τῆς ἐποχῆς του, ἀγκάλιασε μετὰ τόση θέρμη τὴ χριστιανικὴ πίστη, κανένας δὲν μποροῦσε πλέον ἐλαφρῶ τῆ καρδίᾳ νὰ περιφρονεῖ τὸν Χριστιανισμὸ ὡς ἀφελεῖ πίστη τῶν ἀπαιδευτῶν καὶ τῶν ἀμαθῶν. Εἶδαμε ἐπίσης διὰ μακρῶν τὴν ἀποστοματικὴ ἀπάντηση τοῦ ἐπεφύλαξε ὁ Ὡριγένης στὴν προσπάθεια τοῦ ἐθνικοῦ Κέλσου, μετὰ τὸ ἔργο του *Ἀληθῆς λόγος*, νὰ συγγράφει ἕνα ἀντιχριστιανικὸ «εὐαγγέλιο» τοῦ ἐθνικοῦ κόσμου. Ἡ ἰσοπεδωτικὴ ἀνασκευή τῶν ἐπιχειρημάτων καὶ τῶν σοφιστειῶν τοῦ Κέλσου κατέστησε σαφές, ἂν μὴ τι ἄλλο, ὅτι στὴ συνάντηση τοῦ Χριστιανισμοῦ μετὰ τὸν ἐθνικὸν κόσμον δὲν ἦταν καθόλου δεδομένο καὶ αὐτονόητο ὅτι ἡ παιδεία βρισκόταν ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ ἐθνικοῦ κόσμου.

ΜΕΡΟΣ Β΄

Τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ Ὡριγένη τοῦ παραθέσαμε στὸ προηγούμενο, Α΄ μέρος τῆς μελέτης μας εἶναι ἰδιαίτερα ἀποκαλυπτικά γιὰ τὴ στάση τοῦ μεγάλου αὐτοῦ ἐκκλησιαστικοῦ συγγραφέα ἀπέναντι στὴν ἑλληνικὴ παιδεία. Δείχνουν ἕναν ἄνθρωπον ποῦ τιμᾷ ἀπεριόριστα τὸν φιλοσοφικὸν λόγον καὶ ἀναγνωρίζει τὴ μεγάλη σημασία τῆς ἀληθινῆς παιδείας. Καὶ ὅμως, παρατηροῦμε ὅτι ὁ Ὡριγένης ἀποφεύγει συστηματικὰ νὰ ἐπαινεῖ τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνας φιλοσόφους, ὅπως εἶχαν πράξει ἀνοικτὰ πρὶν ἀπὸ αὐτὸν ὁ Ἰουστίνος καὶ ὁ Κλήμης.

Ἄν θελήσουμε νὰ ἀναζητήσουμε στὰ κείμενα μὴ ρητὴ δήλωση ποῦ νὰ περιγράφει τὴν στάση τοῦ Ὡριγένη ἀπέναντι στὴν ἑλληνικὴ φιλοσοφία, δὲν θὰ τὴ βροῦμε τόσο στὰ ἔργα τοῦ ἴδιου τοῦ Ὡριγένη, ὅσο στὸν μαθητὴ του Γρηγόριον τὸν Θαυ-

ματουργὸ (περ. 213-270 μ.Χ.). Ὁ Γρηγόριος ὁ Θαυματουργὸς εἶναι ἅγιος τῆς Ἐκκλησίας μας, τοῦ ὁποίου ἡ μνήμη τιμᾶται τὴν 17^η Νοεμβρίου. Γεννημένος στὴ Νεοκαισάρεια τοῦ Πόντου, σκόπευε ἀρχικὰ νὰ ἀκολουθήσει νομικὲς σπουδές, ἀλλὰ κατὰ τὴ διάρκεια μιᾶς παραμονῆς του στὴν Καισάρεια εἶχε τὴν τύχην νὰ βρεθῆ πλάι στὸν Ὡριγένη, ὁ ὁποῖος τὸν ἔστρεψε στὴ θεολογία καὶ τὴ φιλοσοφία. Ὅταν ἐπρόκειτο νὰ ἀναχωρήσει ἀπὸ τὴν Καισάρεια καὶ νὰ ἀποχωρισθῆ τὸν διδάσκαλό του, ὁ Γρηγόριος συνέγραψε ἕνα πανηγυρικὸν λόγον πρὸς τιμὴν τοῦ Ὡριγένη, τὸν ὁποῖον ἐξυμνεῖ καὶ ἐκθειάζει ὡς πρότυπον ἡθους καὶ ὑποδειγματικὸν διδάσκαλον.

Στὸν πανηγυρικὸν τοῦ λόγον γιὰ τὸν Ὡριγένη, ὁ Γρηγόριος ὁ Θαυματουργὸς διηγεῖται πῶς ἔμαθε πλάι στὸν Ὡριγένη νὰ ἀγαπάει τὴν φιλοσοφία, καὶ κοντὰ σὲ

αὐτὴν καὶ τὸν «καθηγεμόνα τῆς, τὸν θεῖο αὐτὸ ἄνθρωπο»¹. Κατὰ τὸν Γρηγόριο, ὁ Ὁριγένης δὲν ἔχανε εὐκαιρία νὰ προτρέψει πρὸς τὴ φιλοσοφία («Οὐκ ἔχω νῦν ἐγὼ λέγειν, ὅσας τοιαύτας ἐξήχει φωνάς, προτρέπων φιλοσοφεῖν»²). Ἐπαινοῦσε μὲ κάθε τρόπο τοὺς ἐραστὲς τῆς φιλοσοφίας, πρέσβευε ὅτι μόνον ὅσοι θηρεύουν τὴν αὐτογνωσία καὶ προσπαθοῦν νὰ διακρίνουν τὰ πραγματικὰ καλὰ ἀπὸ τὰ πραγματικὰ κακὰ ζοῦν βίο ἀντάξιο λογικῶν ὄντων, καὶ ἔφεγε τὴν ἀμαθία καὶ ὅλους τοὺς ἀμαθεῖς³. Καὶ ὄχι μόνον αὐτό, ἀλλὰ καὶ ἔλεγε ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι κανεὶς ἀληθινὰ εὐσεβής, ἂν πρῶτα δὲν φιλοσοφήσει – θέση ποὺ ἀσπάζεται καὶ ὁ Γρηγόριος:

«Καὶ γενικὰ λοιπὸν ἔλεγε, καὶ ὀρθῶς ἔλεγε, ὅτι δὲν εἶναι κἀν δυνατὸν νὰ εἶναι κανεὶς εὐσεβής, ἂν δὲν φιλοσοφήσει»⁴.

Ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἡ

στάση τοῦ Ὁριγένη ἀπέναντι στὴν ἑλληνικὴ φιλοσοφία, ὅπως αὐτὴ σκιαγραφεῖται ἀπὸ τὸν Γρηγόριο τὸν Θαυματουργό. Ὁ Γρηγόριος δηλώνει ὅτι ὁ Ὁριγένης ὑπῆρξε ὁ πρῶτος καὶ ὁ μόνος ποὺ μὲ τὴν ἀπαράμιλλη ἀκεραιότητα καὶ τὸ ἦθος τοῦ τὸν ἔπεισε νὰ σπουδάσει τὴν ἑλληνικὴ φιλοσοφία, τὴ σημασία τῆς ὁποίας θὰ εἶχε παραγνωρίσει, ἂν εἶχε ἐνώπιόν του μόνον τοὺς ἄλλους φιλοσόφους τῆς ἐποχῆς του⁵. Ὁ Ὁριγένης φέρεται νὰ θεωροῦσε τὴ φιλοσοφικὴ παιδεία ἀπαραίτητη γιὰ τὴν ἐξύψωση τοῦ ἀνθρώπου στὴ θεολογία, προειδοποιώντας παράλληλα πόσο μεγάλος εἶναι ὁ κίνδυνος τῆς πλάνης στὴ γνώση περὶ τοῦ θείου. Προέτρεπε λοιπὸν, ὅπως γράφει ὁ Γρηγόριος, τοὺς μαθητὲς του νὰ φιλοσοφοῦν, συγκεντρώνοντας καὶ ἀναγιγνώσκοντας ὅλα τὰ ἔργα τῶν

1 Γρηγορίου Θαυματουργοῦ, *Eis Ὁριγένην προσφωνητικὸς καὶ πανηγυρικὸς λόγος*, ζ', ed. J.- P. Migne, PG 10, 1072.23-25: «Ἐν δέ μοι φίλον ἦν καὶ ἀγαπώμενον, φιλοσοφία τε καὶ ὁ ταύτης καθηγεμὼν οὗτος θεῖος ἄνθρωπος».

2 Γρηγορίου Θαυματουργοῦ, ὁ.π., ζ', ed. J.- P. Migne, PG 10, 1069.27-29.

3 Γρηγορίου Θαυματουργοῦ, ὁ.π., ζ', ed. J.- P. Migne, PG 10, 1069.8-15: «ἐπαινῶν μὲν φιλοσοφίας ἐραστὰς, μακροῖς τοῖς ἐπαινοῖς καὶ πολλοῖς τοῖς τε προσήκουσι· τούτους μόνους ζῆν ὄντως τὸν λογικοῖς προσήκοντα βίον, λέγων, τοὺς ὀρθῶς βιοῦν ἐπιτηδεύοντας, ἑαυτοὺς τε γινώσκοντας, πρῶτον οἵτινές εἰσι, κἀπειτα τὰ ὄντως ἀγαθὰ ἃ μεταδιώκειν ἄνθρωπον χρὴ καὶ τὰ ἀληθῶς κακὰ ὧν ἀποτρέχειν δεῖ· ψέγων δὲ τὴν ἀμαθίαν, καὶ πάντας τοὺς ἀμαθεῖς».

4 Γρηγορίου Θαυματουργοῦ, ὁ.π., ζ', ed. J.- P. Migne, PG 10, 1069.38-45: «Ὅλως γὰρ οὐδ' εὐσεβεῖν εἰς τὸν τῶν ὄλων Δεσπότην (τοῦτο ὁ δὴ μόνος τῶν ἐπὶ γῆς πάντων ζῶν ὁ ἄνθρωπος ἔχειν ἐπιμήθη τε καὶ ἠξιώθη, καὶ εἰκότως πᾶς ὅστις οὖν, καὶ σοφὸς καὶ ἀμαθής, περιέχεται τούτου, ὅστις μὴ παντελῶς τὰς ἐννοίας ἀπολώλεκεν ὑπὸ τινος φρενοβλαβίας)· οὐ τοίνυν οὐδὲ εὐσεβεῖν ὅλως δυνατὸν εἶναι ἔφασκεν, ὀρθῶς λέγων, μὴ φιλοσοφίσαντι».

5 Γρηγορίου Θαυματουργοῦ, ὁ.π., ΙΑ', ed. J.- P. Migne, PG 10, 1081.30-35: «Οὗτός με πρῶτος καὶ μόνος καὶ τὴν Ἑλλήνων φιλοσοφίαν φιλοσοφεῖν προὔτρέψατο, τοῖς ἦθει τοῖς ἰδίοις αὐτοῦ, καὶ τοῦ περὶ ἠθῶν ἀκοῦσαι καὶ ἀνασχέσθαι λόγου πείσας, οὐκ ἂν πεισθέντα ὅσον ἐπὶ τοῖς ἄλλοις φιλοσόφοις (πάλιν ὁμολογῶ), οὐκ ὀρθῶς μὲν, δυστυχῶς δέ, μικροῦ δεῖν, ἡμῖν».

Εἶναι ἴσως παράδοξο τὸ γεγονός ὅτι τῆ θετικῆ στάση τοῦ Ὀριγένη ἀπέναντι στὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ φιλοσοφία καὶ τὴ διδασκαλία της τὴ μαθαίνουμε ἀπὸ ἓνα μαθητὴ του σὰν τὸν Γρηγόριο τὸν Θαυματουργό, καὶ ὄχι ἀπὸ κάποια ρητὴ δήλωσι τοῦ ἴδιου τοῦ Ὀριγένη. Γιατὶ ὁ ἴδιος ὁ Ὀριγένης μοιάζει νὰ ἀποφεύγει συστηματικὰ νὰ γράφει ὅτιδήποτε τὸ θετικὸ γιὰ τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνες φιλοσόφους. Ἔτσι, ὅσο καὶ ἂν ψάξουμε, δὲν θὰ βροῦμε στὸν Ὀριγένη κάποια ἐντυπωσιακὴ δήλωσι σὰν τοῦ Ἰουστίνου, ὁ ὁποῖος δήλωνε ἀνοικτὰ ὅτι φιλόσοφοι σὰν τὸν Σωκράτη καὶ τὸν Ἡράκλειτο πρέπει νὰ λογίζονται ὡς πρὸ Χριστοῦ χριστιανοί οὔτε σὰν τοῦ Κλήμεντος τοῦ Ἀλεξανδρέως, ὁ ὁποῖος δήλωνε ὅτι ἡ ἑλληνικὴ φιλοσοφία προετοίμασε τοὺς Ἑλληνες νὰ δεχθοῦν τὸν Χριστό, ὅπως οἱ προφῆτες προετοίμασαν τοὺς Ἑβραίους.

ἀρχαίων φιλοσόφων καὶ ὑμνωδῶν, χωρὶς νὰ ἀπορρίπτουν τίποτε (ποῦ ἄλλωστε δὲν εἶχαν τὴν κρίσι νὰ κάνουν κάτι τέτοιο), καὶ ἀποκλείοντας μόνο τὶς φιλοσοφικὲς θεωρίες ποῦ ὑποστήριζαν τὴν ἀθεΐα, ὥστε νὰ μὴ μολυνθεῖ ἡ ψυχὴ τους στὴν προσπάθειά της νὰ φθάσει στὸν ὑψηλὸ στόχο τῆς εὐσεβείας. Κατὰ τ' ἄλλα, δίδασκε τοὺς μαθητὲς του νὰ διαβάζουν καὶ νὰ μελετοῦν τὰ πάντα, νὰ μὴν ἀποδοκιμάζουν καμμία διδασκαλία, ἑλληνικὴ ἢ ὄχι, καὶ νὰ ἀκοῦνε τὰ πάντα. Βλέποντας ὁ Γρηγόριος ἐκ τῶν ὑστέρων αὐτὴ τὴν πρακτικὴ τοῦ Ὀριγένη, ἀναγνωρίζει ὅτι ἦταν πραγματικὰ σοφὴ καὶ ἐπιδέξια, καθὼς προφύλασσε τοὺς νέους ἀπὸ τὸν κίνδυνο νὰ ξεαπατηθοῦν, νὰ γοητευθοῦν ἀπὸ μία καὶ μόνη φιλοσοφικὴ θεωρία καὶ νὰ προσκολληθοῦν σὲ αὐτὴν, μὴ μπορῶντας πλέον νὰ ἀποστοῦν⁶. Μὲ αὐτὸ

ἀνδρός, σὺν οἷα γνώμῃ καὶ παρασκευῇ τοὺς περὶ τοῦ Θεοῦ πάντας ἐκμανθάνειν ἡμᾶς ἤθελε λόγους, φυλαττόμενος μὴ πῆ κινδυνεύσαιμεν περὶ τὸ ἀναγκαϊότατον ἀπάντων, τὴν τοῦ πάντων αἰτίου γνώσιν; φιλοσοφεῖν μὲν γὰρ ἤξιον, ἀναλεγόμενους τῶν ἀρχαίων πάντα ὅσα καὶ φιλοσόφων καὶ ὑμνωδῶν ἐστὶ γράμματα πάσῃ δυνάμει μηδὲν ἐκποιουμένους, μηδ' ἀποδοκιμάζοντας (οὐδέπω γὰρ οὐδὲ τὴν κρίσιν ἔχειν ἐδυνάμεθα), πλὴν ὅσα τῶν ἀθῶων εἶπ, ὅσοι ἐκκυλισθέντες ὁμοῦ καὶ τῶν ἀνθρωπίνων ἐνοπιῶν, οὐκ εἶναι Θεὸν ἢ Πρόνοιαν λέγουσι (ταῦτα γὰρ οὐτ' ἀναγινώσκειν ἄξιον, ἵνα μηδ' ἐν τῷ τυχόντι μολύνοιθ' ἡμῖν ἡ ψυχὴ, εὐσεβεῖν μέλλουσα, λόγων δὲ ἀκούουσα, ὑπεναντίων τῇ τοῦ Θεοῦ θεραπείᾳ. Οὐδὲ γὰρ τοὺς τοῖς ναοῖς προσιόντας εὐσεβείας, ἧς οἴονται, ἐφάρπτεσθαί τινος ὅλως τῶν βεβήλων. Τὰ τούτων τοίνυν οὐδ' ὅλως οὐδὲ ἀριθμῆσθαι ἄξιον παρ' ἀνδράσιν εὐσεβεῖν ἐπανελομένοις) τοῖς δὲ λοιποῖς πᾶσιν ἐντυγχάνειν καὶ προσομιλεῖν, γένος μὲν οὐδὲ ἓν, οὐδὲ λόγον φιλόσοφον προτιμήσαντας, οὔτε αὖ ἀποδοκιμάσαντας, οὔτε Ἑλληνικὸν οὔτε βάρβαρον, πάντων δὲ ἀκούοντας. Σοφῶς τοῦτο καὶ μάλα ἐντέχνως· μίπῃ εἰς τε καὶ καθ' ἑαυτὸν τῶνδέ των, ἢ τῶνδε λόγος αὐτὸς μόνος ἀκουσθεῖς καὶ τιμηθεῖς, κἂν μὴ ἀληθινὸς ὢν τύχη, ὡς μόνος ἀληθὴς ὢν, εἰσδύς εἰς τὴν ψυχὴν ἡμῶν, ἐξαπατήσῃ, καὶ καθ' ἑαυτὸν διαθεῖς, ἰδίους ἡμᾶς

6 Γρηγορίου Θαυματουργοῦ, ὁ.π., ΙΓ', ed. J.- P. Migne, PG 10, 1088.1-31: «Ἐπὶ τῇ ἄλλῃ πάσῃ φιλοσοφίᾳ καὶ σπουδῇ, τὴν περὶ θεολογίας διδασκαλίαν καὶ εὐλάβειαν πῶς ἂν ἐξέλθοιμι τῷ λόγῳ, εἰς αὐτὴν τὴν διάθεσιν εἰσδύς τοῦ

τὸ σκεπτικὸ, ὅπως ἐξηγεῖ παρακάτω ὁ Γρηγόριος, ὁ Ὁριγένης δὲν ἠθελε οἱ μαθητὲς του νὰ ἀγνοοῦν καμμία ἀπολύτως ἑλληνικὴ φιλοσοφικὴ διδασκαλία. Ὁ ἴδιος, ὡς σοφὸς διδάσκαλος, μελετοῦσε μαζί τους ὅλες τὶς φιλοσοφικὲς θεωρίες, καὶ σὰν ἔμπειρος ὁδηγὸς τοὺς καθοδηγοῦσε καὶ τοὺς προφύλασσε ἀπὸ τοὺς κινδύνους ποὺ ἔκρυβαν τυχὸν σκολιά, ὑπουλα καὶ σοφιστικὰ στοιχεῖα. Καὶ κάνοντας αὐτό, συνέλεγε ἀπὸ τοὺς λόγους τῶν φιλοσόφων ὅ,τι τὸ χρήσιμο καὶ ἀληθές, καὶ ἀπέρριπτε ὅ,τι τὸ ψευδές, δίνοντας ἰδιαίτερη ἔμφαση στὰ στοιχεῖα ποὺ συντελοῦσαν στὴν εὐσέβεια⁷.

Εἶναι ἴσως παράδοξο τὸ γεγονός ὅτι αὐτὴ τὴ θετικὴ στάση τοῦ Ὁριγένη ἀπέναντι στὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ φιλοσοφία καὶ τὴ διδασκαλία τῆς τῆ μαθαίνουμε ἀπὸ ἕνα μαθητὴ του σὰν τὸν Γρηγόριο τὸν Θαυματουργό, καὶ ὄχι ἀπὸ κάποια ρητὴ δῆλωση τοῦ ἴδιου τοῦ Ὁριγένη. Γιατὶ ὁ ἴδιος ὁ Ὁριγένης μοιάζει νὰ ἀποφεύγει συστηματικὰ νὰ γράψει ὅτιδήποτε τὸ θετικὸ γιὰ τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνες φιλοσόφους. Ἔτσι, ὅσο καὶ ἂν ψάξουμε, δὲν θὰ βροῦμε στὸν Ὁριγένη κάποια ἐντυπωσιακὴ δῆλωση σὰν τοῦ Ἰουστίνου, ὁ ὁποῖος

ποιούσται, οὐκέτ' ἀποστῆναι δυναμένους».

7 Γρηγορίου Θαυματουργοῦ, ὁ.π., ΙΔ', ed. J.-P. Migne, PG 10, 1092.44-1093.13: «Ἔνα δὴ οὖν μὴ ταυτὸν τοῖς πολλοῖς πάθοιμεν, πρὸς μὲν ἕνα τινὰ οὐκ ἦγε τῶν φιλοσόφων λόγων, οὐδὲ κατ' αὐτοὺς ἀπιέναι ἡξίου· πρὸς δὲ πάντας ἦγεν, οὐδενὸς ἀπειράστους εἶναι θέλων δόγματος Ἑλληνικοῦ. Καὶ αὐτὸς δὲ συνεισῆει προηγουμένως καὶ χειραγωγῶν, ὥσπερ ἐν ὁδοπορίᾳ, εἶ που καὶ ὑπαντῆσαί τι σκολιὸν καὶ ὑπουλον καὶ σοφισματώδες, οἷα δὴ τεχνίτης ἐκ τῆς ἐκ πολλοῦ τοῖς λόγοις συνδιατριβῆς, οὐκ ἀίθης οὐδενὸς οὐδὲ ἄπειρος ὢν, μετέωρος αὐτὸς τε ἐν ἀσφαλεῖ μένοι, καὶ ἄλλοις ὀρέγων χεῖρα διασφύζοιτο ὥσπερ βαπτιζομένους ἀνιμώμενος· πᾶν μὲν ὅ τὴν χρίσιμον φιλοσόφων ἐκάστων καὶ ἀληθῆς ἦν, ἀναλέγων, καὶ παρατιθέμενος ἡμῖν ὅσα δὲ ψευδῆ, ἐκκρίνων· τὰ τε ἄλλα, καὶ μάλιστα ὅσα ἴδια πρὸς εὐσέβειαν ἦν ἀνθρώπων».

δήλωνε ἀνοικτὰ ὅτι φιλόσοφοι σὰν τὸν Σωκράτη καὶ τὸν Ἡράκλειτο πρέπει νὰ λογιζοῦνται ὡς πρὸ Χριστοῦ χριστιανοί⁸, οὔτε σὰν τοῦ Κλήμεντος τοῦ Ἀλεξανδρέως, ὁ ὁποῖος δήλωνε ὅτι ἡ ἑλληνικὴ φιλοσοφία προετοίμασε τοὺς Ἕλληνας νὰ δεχθοῦν τὸν Χριστό, ὅπως οἱ προφῆτες προετοίμασαν τοὺς Ἑβραίους⁹. Ὅπως παρατηρεῖ χαρακτηριστικὰ ὁ Johannes Quasten, ἂν συγκρίνουμε τὶς ἰδέες τοῦ Ὁριγένη μὲ αὐτὲς τοῦ Κλήμεντος τοῦ Ἀλεξανδρέως, φαίνεται ἐν πρώτοις ὅτι ὁ Ὁριγένης δὲν συμμεριζόταν τὴ μεγάλῃ ἐκτίμησιν τοῦ Κλήμεντος γιὰ τὴν ἑλληνικὴ φιλοσοφία¹⁰. Καὶ ὁμως, μολονότι λείπουν οἱ ἐντυπωσιακὲς δηλώσεις ἐπιδοκιμασίας τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας, ὁ προσεκτικὸς ἀναγνώστης δὲν θὰ δυσκολευθεῖ νὰ διακρίνει ὅτι ὁ Ὁριγένης ἀγκάλιασε τὴ φιλοσοφία πολὺ περισσότερο ἀπ' ὅ,τι ὁ Ἰουστίνος ἢ ὁ Κλήμης. Μόνο ποῦ ἢ σύνθεση χριστιανικῆς πίστεως καὶ ἑλληνικῆς φιλοσοφίας στὸ ἔργο τοῦ Ὁριγένη δὲν εἶναι σύνθεση ἐντυπωσιασμοῦ, ἀλλὰ σύνθεση οὐσίας.

Ἀπὸ τὴν ἄλλν, βέβαια, ὁ Ὁριγένης ὑπῆρξε καὶ μιὰ τραγικὴ προσωπικότητα.

8 Ἰουστίνου, *Ἀπολογία ὑπὲρ Χριστιανῶν πρὸς Ἀντωνίνον τὸν Εὐσεβῆ*, ed. E. J. Goodspeed, μ' 3.1-4.5: «Καὶ οἱ μετὰ λόγον βίωσαντες Χριστιανοί εἰσι, κἂν ἄθεοι ἐνομιέσθησαν, οἷον ἐν Ἑλλασί μὲν Σωκράτης καὶ Ἡράκλειτος καὶ οἱ ὅμοιοι αὐτοῖς, ἐν βαρβάρους δὲ Ἀβραάμ καὶ Ἀνανίας καὶ Ἀζαρίας καὶ Μισαῆλ καὶ Ἡλίας καὶ ἄλλοι πολλοί, ὧν τὰς πράξεις ἢ τὰ ὀνόματα καταλέγειν μακρὸν εἶναι ἐπιστάμενοι τανῶν παραιτούμεθα. Ὅστε καὶ οἱ προγενόμενοι ἄνευ λόγου βίωσαντες, ἄχρηστοι καὶ ἐχθροὶ τῷ Χριστῷ ἦσαν καὶ φονεῖς τῶν μετὰ λόγον βιοῦντων· οἱ δὲ μετὰ λόγου βίωσαντες καὶ βιοῦντες Χριστιανοὶ καὶ ἄφοβοι καὶ ἀτάραχοι ὑπάρχουσι».

9 Κλήμεντος Ἀλεξανδρέως, *Στρωματεῖς*, ed. O. Stählin, L. Früchtel καὶ U. Treu, Α', ε' 28, 3.2-3: «Ἐπαιδαγώγει γὰρ καὶ αὐτὴ τὸ Ἑλληνικὸν ὡς ὁ νόμος τοὺς Ἑβραίους εἰς Χριστόν».

10 Johannes Quasten, *Patrology*, vol. 2, The Newman Press, Westminster 1953, σελ. 41.

Ὁ Ὁριγένης ἦταν βαθύτατα πιστὸς καὶ συνάμα βαθύτατα φιλόσοφος, καί, ὅπως γράφει χαρακτηριστικὰ ὁ Eugène de Faye, δὲν εἶχε κανένα ἀπολύτως πρόβλημα νὰ περνάει ἀπὸ τὸ ἓνα στὸ ἄλλο, καθὼς ὁ πιστὸς καὶ ὁ φιλόσοφος δὲν ἦσαν παρὰ δύο πλευρὲς μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς προσωπικότητας. Ἔτσι, ὁμως, ἡ ἴδια ἡ προσωπικότητα τοῦ Ὁριγένη ἦταν ἡ πιὸ ἀποστομωτικὴ ἀπάντηση σὲ ὅσους ὑποστήριζαν ὅτι ἡ πίστιν ἀντιστρατεύεται τὸν λόγο.

Ὅπως ἐξηγεῖ ὁ Henry Chadwick, ὁ ἴδιος ἤθελε νὰ εἶναι χριστιανός, ὄχι πλατωνικός· ὁμως εἶχε τὸν πλατωνισμό μέσα του, ἀπορροφημένο στὰ ἴδια τὰ ἀξιώματα καὶ τὶς προϋποθέσεις τῆς σκέψης του¹¹. Ὁ Ὁριγένης δὲν περιορίσθηκε νὰ ἐπαινέσει τὴν ἑλληνικὴ φιλοσοφία καὶ νὰ ἀναγνωρίσει ῥητῶς τὴν ἀξία της – μάλιστα προσπάθησε νὰ ἀποφύγει νὰ κάνει κάτι τέτοιο· ἀλλὰ κατέφυγε σὲ αὐτὴν καὶ τὴ χρησιμοποιοῦσε, προκειμένου νὰ μπορέσει νὰ κατανοήσει εἰς βάθος καὶ νὰ ἀναπτύξει συστηματικὰ τὴ χριστιανικὴ ἀλήθεια.

Ἄν ὁ Ἰουστίνος καὶ ὁ Κλήμης ἦταν χριστιανοὶ φιλοσοφοῦντες, ὁ Ὁριγένης ἦταν ὁ πρῶτος χριστιανὸς φιλόσοφος. Δὲν

θὰ ἦταν μάλιστα ὑπερβολὴ νὰ ποῦμε ὅτι ἦταν μία ἀπὸ τὶς πιὸ πολύπλευρες προσωπικότητες τῆς ἱστορίας. Ὅπως γράφει πολὺ ὠραῖα ὁ Στυλιανὸς Παπαδόπουλος, ὁ Ὁριγένης ἔφερε στὸ σπῆθός του τὸ θρησκευτικὸ πάθος τῆς Ἀνατολῆς, τὴν ἀσίγαστη ἀναζήτηση τοῦ Ἑλλήνα φιλοσόφου, τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ κρυμμένες ἀλήθειες τοῦ Ἰουδαίου καὶ τὴν ὑπαρξιακὴ πίστιν τοῦ χριστιανοῦ¹². Ὁ Ὁριγένης ἦταν βαθύτατα πιστὸς καὶ συνάμα βαθύτατα φιλόσοφος, καί, ὅπως γράφει χαρακτηριστικὰ ὁ Eugène de Faye, δὲν εἶχε κανένα ἀπολύτως πρόβλημα νὰ περνάει ἀπὸ τὸ ἓνα στὸ ἄλλο, καθὼς ὁ πιστὸς καὶ ὁ φιλόσοφος δὲν ἦσαν παρὰ δύο πλευρὲς μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς προσωπικότητας¹³. Ἔτσι, ὁμως, ἡ ἴδια ἡ προσωπικότητα τοῦ Ὁριγένη ἦταν ἡ πιὸ ἀποστομωτικὴ ἀπάντηση σὲ ὅσους ὑποστήριζαν ὅτι ἡ πίστιν ἀντιστρατεύεται τὸν λόγο.

Πέραν τούτων, ὁ Ὁριγένης ἦταν μιὰ προσωπικότητα τέτοιου βεληνεκοῦς, ὥστε θὰ μπορούσε νὰ εἶχε προσφέρει στὴ γόνιμη σύνθεση ἑλληνισμοῦ καὶ χριστιανισμοῦ τὴν ὀριστικὴν τῆς καταξίωσιν. Ἡ ἀκτινοβολία του ἀπλωνόταν τόσο στὸν χριστιανικὸ, ὅσο καὶ στὸν ἐθνικὸ κόσμον. Σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τοὺς ἐθνικούς, ὅπως γράφει χαρακτηριστικὰ ὁ Will Durant, ἡ ὑπεράσπιση τοῦ χριστιανισμοῦ ἀπὸ τὸν Ὁριγένη ἔκανε σὲ αὐτοὺς τέτοια ἐντύπωση, πὺδ δὲν εἶχε κάνει καμμία ἄλλη «ἀπολογία» πρὶν ἀπὸ αὐτόν· μὲ τὸν Ὁριγένη, ὁ χριστιανισμὸς ἔπαυσε νὰ εἶναι μιὰ παρηγορητικὴ πίστιν, καὶ κατέστη μιὰ πλήρης φιλοσοφία, ὀχυρωμένη μὲ τὶς γραφές, ἀλλὰ στηριζόμενη ὑπερήφανα ἐπὶ τῆς λογικῆς¹⁴. Κηρῦσσοντας δὲ τὴ

11 Henry Chadwick, *Early Christian thought and the classical tradition. Studies in Justin, Clement and Origen*, Clarendon Press, Oxford 1966, σελ. 122.

12 Στυλιανοῦ Γ. Παπαδοπούλου, *Πατρολογία*, Ἀθῆνα 1977, σελ. 393.

13 Eugène de Faye, *Origène. Sa vie, son oeuvre, sa pensée*, vol. 3, Ernest Leroux, Paris 1928, σελ. 286.

14 Will Durant, *Παγκόσμιος ἱστορία τοῦ πολι-*

συνδιαλλαγή «ἐπιστήμης» καὶ «πίστεως», ὅπως γράφει ὁ Δημήτριος Μπαλάνος, καὶ ἀξιοποιώντας ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας ὅ,τι πρόσφορο ὑπῆρχε στὴν ἑλληνικὴ φιλοσοφία, ὁ Ὠριγένης κατόρθωσε περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλον νὰ κερδίσει τὸν διανοούμενο κόσμο γιὰ τὴν Ἐκκλησία¹⁵. Σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τοὺς χριστιανούς, αὐτοὶ εἶχαν τὸν Ὠριγένη ὡς καύχημά τους, τόσο γιὰ τὴν πανθομολογούμενη ἀρετὴ καὶ τὴ βαθύτατη πίστη του, ὅσο καὶ γιὰ τὴν ἀπίστευτη εὐρυμάθειά του.

Ἡ κληρονομιά τοῦ Ὠριγένη ὑπῆρξε μεγάλη: Μεταξὺ τῶν μαθητῶν του καὶ

τουργὸς ἔκανε τὸν Ὠριγένη γνωστὸ στὴν Καππαδοκία, ὅπου ἀργότερα ἤλθε σὲ ἐπαφὴ μὲ τὴ σκέψη τοῦ μεγάλου διδασκάλου ἢ γενιὰ τῶν μεγάλων τῆς Καππαδοκίας καὶ τοῦ ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ: ἡ γενιὰ τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, τοῦ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου καὶ τοῦ Γρηγορίου Νύσσης. Οἱ δύο πρῶτοι ἀπὸ αὐτοὺς ὄχι μόνο μελέτησαν εἰς βάθος τὰ ἔργα τοῦ Ὠριγένη, ἀλλὰ καὶ συνέταξαν ἓνα περίφημο ἀνθολόγιο ὠριγενικῶν κειμένων¹⁶. Ὁ Μάξιμος ὁ Ὁμολογητὴς, ὁ κορυφαῖος ἴσως φιλόσοφος τῶν βυζαντινῶν αἰώνων, βρισκόταν σὲ διαρκῆ διάλογο μὲ

Ἡ κληρονομιά τοῦ Ὠριγένη ὑπῆρξε μεγάλη: Μεταξὺ τῶν μαθητῶν του καὶ συνεχιστῶν τοῦ ἔργου του ξεχώρισαν ὁ Εὐσέβιος Καισαρείας καὶ ὁ Δίδυμος ὁ Τυφλός, ἐνῶ ὁ Εὐάγριος ὁ Ποντικὸς προχώρησε ἀκόμη παραπέρα τὴν ὠριγενικὴ διδασκαλία καὶ ἄφησε μὲ τὴ σειρά του μιὰ πολὺτιμη πνευματικὴ κληρονομιά. Ὁ μαθητὴς τοῦ Ὠριγένη Γρηγόριος ὁ Θαυματουργὸς ἔκανε τὸν Ὠριγένη γνωστὸ στὴν Καππαδοκία, ὅπου ἀργότερα ἤλθε σὲ ἐπαφὴ μὲ τὴ σκέψη τοῦ μεγάλου διδασκάλου ἢ γενιὰ τῶν μεγάλων τῆς Καππαδοκίας καὶ τοῦ ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ: ἡ γενιὰ τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, τοῦ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου καὶ τοῦ Γρηγορίου Νύσσης.

συνεχιστῶν τοῦ ἔργου του ξεχώρισαν ὁ Εὐσέβιος Καισαρείας καὶ ὁ Δίδυμος ὁ Τυφλός, ἐνῶ ὁ Εὐάγριος ὁ Ποντικὸς προχώρησε ἀκόμη παραπέρα τὴν ὠριγενικὴ διδασκαλία καὶ ἄφησε μὲ τὴ σειρά του μιὰ πολὺτιμη πνευματικὴ κληρονομιά. Ὁ μαθητὴς τοῦ Ὠριγένη Γρηγόριος ὁ Θαυμα-

τὴν ὠριγενικὴ παράδοσιν¹⁷. Ἡ ἐπίδρα-

τισμοῦ, τόμ. Γ', μετάφρ. Νικ. Κ. Παπαρθόδου, Ἀδελφοὶ Συρόπουλοι, Ἀθήνα 1969, σελ. 709.

15 Δημήτριος Σίμου Μπαλάνου, *Πατρολογία. Οἱ ἐκκλησιαστικοὶ Πατέρες καὶ συγγραφεῖς τῶν ὀκτῶ πρώτων αἰώνων*, τύποις Ἰ. Ἀλευροπούλου, ἐν Ἀθήναις 1930, σελ. 162.

16 Ὠριγένους, *Φιλοκαλία*, ed. J. A. Robinson, *The philocalia of Origen*, Cambridge University Press, Cambridge 1893· ed. E. Junod, *Origène. Philocalie 21-27: Sur le libre arbitre*, Sources Chrétiennes 226, Cerf, Paris 1976.

17 Ὁ Hans Urs von Balthasar μάλιστα ὑποστήριξε ὅτι ὁ Μάξιμος διήλθε μιὰ περίοδο «ὠριγενικῆς κρίσεως» (*Kosmische Liturgie. Höhe und Krise des griechischen Weltbilds bei Maximus Confessor*, Herder, Freiburg im Breisgau 1941). Ὁ ἰσχυρισμὸς αὐτὸς ἀμφισβητήθηκε ἀπὸ ἀρκετοὺς μελετητές, καὶ ἀργότερα καὶ ὁ ἴδιος ὁ von Balthasar τὸν ἀναθεώρησε σὲ κάποιον βαθμὸ

ση του Ὁριγένη δὲν ὑπῆρξε μικρότερη στὴ Δύση: Ὁ Ἱερώνυμος ἐπηρεάσθηκε βαθύτατα ἀπὸ τὸν Ὁριγένη, πρὶν ἀλλάξει κάθετα πορεία καὶ μεταβληθεῖ σὲ δριμύ πολέμιο τῶν προβληματικῶν ὠριγενικῶν διδασκαλιῶν. Ὁ Ρουφίνος παρέμεινε

λαμβανόμεστε ὡς ὀρθοδοξία. Δὲν εἶναι τοῦ παρόντος νὰ ἀπαριθμήσουμε αὐτὰ τὰ σφάλματα, οὔτε καὶ ἔχει νόημα νὰ τὰ ἀναλύσουμε. Αὐτὸ ποὺ ἔχει σημασία γιὰ τὸ θέμα μας εἶναι ὅτι τὰ σφάλματα τοῦ Ὁριγένη, τοῦ πρωτεργάτη αὐτοῦ τῆς βα-

Ὁ Ὁριγένης, θὰ μπορούσε νὰ εἶχε φθάσει τὴ γόνιμη σύνθεση χριστιανικῆς πίστεως καὶ ἑλληνικῆς παιδείας στὸ ἀποκορύφωμά της, ὥστε κανεὶς πλέον νὰ μὴ δικαιῶται νὰ μιλάει γιὰ σύγκρουση μεταξὺ ἑλληνισμοῦ καὶ χριστιανισμοῦ. Δυστυχῶς, ὅμως, ὁ Ὁριγένης δὲν πέτυχε νὰ καταξιώσει αὐτὴ τὴ σύνθεση. Καὶ δὲν τὸ πέτυχε, γιατί, στὴν προσπάθειά του νὰ κατανοήσει εἰς βάθος καὶ νὰ ἀναπτύξει συστηματικὰ διὰ τοῦ φιλοσοφικοῦ λόγου τὴ χριστιανικὴ ἀλήθεια, περιέπεσε σὲ σφάλματα, ἀποκλίνοντας ἀπὸ αὐτὸ ποὺ σήμερα ἀντιλαμβανόμεστε ὡς ὀρθοδοξία.

θαυμαστής καὶ ὑπέρμαχος τοῦ Ὁριγένη. Ὁ Κασσιανὸς ἤλθε σὲ ἐπαφὴ μὲ τὸν ὠριγενισμό, ἐπηρεάσθηκε κατεξοχὴν ἀπὸ τὸν Εὐάγριο τὸν Ποντικό, καὶ μεταλαμβάνει πολλὰ στοιχεῖα τῆς ὠριγενικῆς παραδόσης στὸν δυτικὸ μοναχισμό.

Ὁ Ὁριγένης, κατὰ ταῦτα, θὰ μπορούσε νὰ εἶχε φθάσει τὴ γόνιμη σύνθεση χριστιανικῆς πίστεως καὶ ἑλληνικῆς παιδείας στὸ ἀποκορύφωμά της, ὥστε κανεὶς πλέον νὰ μὴ δικαιῶται νὰ μιλάει γιὰ σύγκρουση μεταξὺ ἑλληνισμοῦ καὶ χριστιανισμοῦ. Δυστυχῶς, ὅμως, ὁ Ὁριγένης δὲν πέτυχε νὰ καταξιώσει αὐτὴ τὴ σύνθεση. Καὶ δὲν τὸ πέτυχε, γιατί, στὴν προσπάθειά του νὰ κατανοήσει εἰς βάθος καὶ νὰ ἀναπτύξει συστηματικὰ διὰ τοῦ φιλοσοφικοῦ λόγου τὴ χριστιανικὴ ἀλήθεια, περιέπεσε σὲ σφάλματα, ἀποκλίνοντας ἀπὸ αὐτὸ ποὺ σήμερα ἀντι-

θύτερης καὶ οὐσιαστικώτερης σύγκλισης τῆς χριστιανικῆς πίστεως μὲ τὴν ἑλληνικὴ φιλοσοφία, ἔκαναν πολλοὺς νὰ ἀμφιβάλλουν γιὰ τὸ κατὰ πόσον αὐτὴ ἢ σύγκλιση ἦταν πραγματικὰ ἐφικτὸ νὰ γίνει, χωρὶς νὰ συνεπάγεται νόθευση τῆς χριστιανικῆς ἀλήθειας.

Μετὰ τὸν Ὁριγένη, καὶ γιὰ λίγο ἀκόμα, ἡ ἑλληνικὴ παιδεία καὶ φιλοσοφία ἐξακολούθησε νὰ φαίνεται στὰ μάτια πολλῶν σὰν ἐχθρὸς τῆς χριστιανικῆς ἀλήθειας. Ὁ Ἐπιφάνιος, ὁ ὁποῖος δὲν δίσταζε νὰ μιλάει ἀκόμη καὶ γιὰ «φρηνοβλάβεια» τοῦ Ὁριγένη¹⁸, ἐμφάνιζε τὸν Ὁριγένη ὡς τυφλωμένο ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ παιδεία, ὁ ὁποῖος ξέρασε τὸ δηλητήριο τῆς πλάνης του σὲ ὅσους πείσθηκαν σὲ αὐτόν¹⁹. Πολὺ μετὰ

(*Kosmische Liturgie. Das Weltbild Maximus des Bekenners*, zweite, völlig veränderte Auflage, Johannes-Verlag, Einsiedeln 1961).

18 Ἐπιφανίου, *Ἀγκυρωτὸς ἢ Περὶ πίστεως Πατρὸς, Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος καὶ ἄλλων μερῶν τῆς πίστεως*, ed. K. Holl, ξβ' 6.1-2: «Εἰπάτωσαν δέ μοι οἱ ἠλίθοι οἱ τῇ φρηνοβλαβείᾳ Ὁριγένους κατὰ τοῦτο τὸ μέρος ἀκολουθήσαντες».

19 Ἐπιφανίου Κύπρου, *Πανάριον ἢ Κατὰ αἰρέσε-*

τὸν θάνατο τοῦ Ὁριγένη, τὸν ἕκτο αἰῶνα, ὁ αὐτοκράτορας Ἰουστινιανός, ἀφοῦ καταποπίσθηκε σχετικά, ἐπεδίωξε ἀνοικτὰ τὴ συνοδικὴ καταδίκη τοῦ Ὁριγένη. Τὸν διέβαλε ὡς «*φρενοβλαβὴ καὶ ἐξηγητῆ τῶν ἑλληνικῶν δογμάτων*»²⁰ καὶ τὸν ἐμφάνισε ὡς ἔχοντα μίαν καὶ μόνον ἐπιδιώξει, «*τὸ νὰ κρατῦνει τὴν ἑλληνικὴ πλάνη καὶ νὰ ἐγκαταστειρεῖ ζιζάνια στὶς ψυχὰς τῶν πιδ ἀδύνατων*»²¹. Τέλος, τρεῖς ὀλόκληρους αἰῶνες μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Ὁριγένη, ὁ ὠριγενισμὸς καταδικάσθηκε ἐπίσημα: ἡ Ἐ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος τοῦ 553 στὴν Κωνσταντινούπολη καταδίκασε τὸν Ὁριγένη, τὸν Δίδυμο τὸν Τυφλὸ καὶ τὸν Εὐάγριο.

Εἶναι ἀλήθεια ὅτι θὰ μποροῦσε νὰ πεῖ κανεὶς πολλὰ πρὸς ὑπεράσπιση τοῦ Ὁριγένη.

Πρῶτ' ἀπ' ὅλα, ἦταν φυσικὸ καὶ ἐπόμενο νὰ περιπέσει ὁ Ὁριγένης σὲ κάποια σφάλματα, ἀπὸ τὴ στιγμή πού τὸ χριστιανικὸ δόγμα δὲν εἶχε ἀκόμη ἀποκρυσταλλωθεῖ καὶ διατυπωθεῖ μὲ σαφήνεια, καὶ ὁ Ὁριγένης ἔκανε τὰ πρῶτα τολμηρὰ βήματα γὰ τὴν κατανόηση τῆς χριστιανικῆς ἀλήθειας. Ἄν ὁ Ὁριγένης εἶχε τὴν τύχη νὰ ἔχει μπροστά του ἀποκρυσταλλωμένο τὸ χριστιανικὸ δόγμα, ὅπως τὸ ἔχουμε ἐμεῖς σήμερα, εἶναι σχεδὸν βέβαιον ὅτι θὰ εἶχε κατανοήσει καὶ ἀποφύγει καὶ ὁ ἴδιος τὰ σφάλματά του.

ων, ed. K. Holl, vol. 2, 523.14-18: «Οὕτω καὶ σύ, ὦ Ὁριγενες, ἀπὸ τῆς προειρημένης Ἑλληνικῆς παιδείας τυφλωθεὶς τὸν νοῦν ἐξήμεσας ἰὸν τοῖς πεισθεισί σοι καὶ γέγονας αὐτοῖς εἰς βρῶμα δηλητηρίου, δι' ὧν αὐτὸς ἠδικῆσαι ἀδικήσας τοὺς πλείους».

20 Ἰουστινιανού, *Κατὰ Ὁριγένους τοῦ δυσσεβοῦς καὶ τῶν ἀνοσιῶν αὐτοῦ δογμάτων*, ed. M. Amelotti καὶ L. M. Zingale, 98.11-12: «Ἔ τῆς ἀνοίας καὶ ἀμαθίας τοῦ φρενοβλαβοῦς τούτου καὶ τῶν Ἑλληνικῶν δογμάτων ἐξηγητοῦ».

21 Ἰουστινιανού, ὁ.π., 98.7-8: «Ἐν δὲ μόνον τῷ δυσσεβεῖ Ὁριγένει σπούδασμα γέγονε τὸ τὴν Ἑλληνικὴν πλάνην κρατῦναι καὶ ταῖς τῶν σαθροτέρων ψυχαῖς ζιζάνια ἐγκαταστειρεῖν».

Ἐπειτα, ὁ Ὁριγένης σὲ ὅλη του τὴ ζωὴ δὲν ἤθελε τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὸ νὰ ἀνίκηε στὴν Ἐκκλησία. Ὅταν ὁ ἴδιος ἦταν ἀκόμη μικρὸ παιδί, καὶ ὁ πατέρας του εἶχε συλληφθεῖ στὸ πλαίσιο ἑνὸς διωγμοῦ, ἡ μητέρα του εἶχε χρειασθεῖ νὰ... κρύψει τὰ ρούχα τοῦ μικροῦ Ὁριγένη, γὰ νὰ τὸν ἐμποδίσαι νὰ σπεύσει νὰ πορευθεῖ μαζί μὲ τὸν πατέρα του τὴν ὁδὸ τοῦ μαρτυρίου, ἀναγκάζοντας τὸν γιό της νὰ περιορισθεῖ σὲ μιὰ ἐπιστολὴ πρὸς τὸν πατέρα του, στὴν ὁποία τὸν καλοῦσε νὰ μὴν ἀρνηθεῖ τὴν πίστη του γὰ χάρη τους²². Καὶ ἀργότερα, κατὰ τὴ διάρκειά τῆς ζωῆς του, ὁ Ὁριγένης εἶχε συλληφθεῖ καὶ βασανισθεῖ γὰ τὴν πίστη του. Τὸ πιδ πιθανὸν λοιπὸν εἶναι ὅτι αὐτὸς ὁ Ὁριγένης, ὁ ὁποῖος σὲ ὅλη του τὴ ζωὴ δὲν ἤθελε τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὸ νὰ ἀνίκηε στὴν Ἐκκλησία, θὰ εἶχε σπεύσει πάραυτα νὰ ἀποκηρύξει ὁποιαδήποτε ἀπὸ τὶς ἀμφιλεγόμενες διδασκαλίες του, ἂν εἶχε βρεθεῖ κάποιος νὰ τοῦ ἐπισημαίνει τὶς ἐπικίνδυνες προεκτάσεις τους.

Γὰ τοὺς παραπάνω λόγους, ἡ Ἐκκλησία τιμᾷ τὸν Ὁριγένη καὶ ἀναγνωρίζει τὴ σπουδαία προσωπικότητα καὶ τὸ ἐξαιρετὸ ἦθος του, χωρὶς βεβαίως νὰ παύει νὰ ἐπισημαίνει τὶς ἐπικίνδυνες προεκτάσεις πολλῶν σημείων τῆς διδασκαλίας του, καὶ χωρὶς νὰ τὸν συγκαταλέγει μετὰ τῶν ἁγίων της. Ἐν τῷ μεταξύ, οἱ λόγοι καὶ ἐρευνητὲς ἔχουν ἀπὸ πολλοῦ ἀναγνωρίσει αὐτὸ πού σημειώνει ὁ Brooke Foss Westcott, ὅτι δηλαδὴ ἔχει κανεὶς πολὺ περισσότερα νὰ μάθει παρὰ νὰ φοβηθεῖ ἀπὸ τὴ μελέτη τῶν ἔργων τοῦ Ὁριγένη²³.

Σήμερα μποροῦμε νὰ ποῦμε ἀκόμη περισσότερα πρὸς ὑπεράσπιση τοῦ Ὁριγένη. Διότι σήμερα μποροῦμε νὰ γνωρίζουμε

22 Εὐσεβίου Καισαρείας, *Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία*, ed. G. Bardy, σ' 2, 4.1-6.7.

23 Brooke Foss Westcott, "Origen and the beginnings of Christian philosophy", *Contemporary Review* 35 (1879), σελ. 499.

μὲ ἀσφάλεια ὅτι ὁ ὠριγενισμὸς ποὺ καταδικάσθηκε ἀπὸ τὴν Ε΄ Οἰκουμενικὴ Σύνοδο τὸ 553 δὲν ἦταν τελικὰ ἡ διδασκαλία τοῦ Ὁριγένη, ἀλλὰ ἡ ἐπεξεργασία τῆς ἀπὸ κατοπινῶς διανοητῆς, καὶ ἰδιαίτερα ἀπὸ τὸν Εὐάγριο τὸν Ποντικὸ, μέχρι τοῦ σημείου

τὰ τέλη τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνα²⁵, καὶ σήμερα ἔχει πλέον ἀποδειχθεῖ πέρα ἀπὸ κάθε ἀμφιβολία. Ὁ Antoine Guillaumont, ὁ ὁποῖος ἐρεύνησε τὸ θέμα εἰς βάθος, κατέληξε στὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ Εὐάγριος εἶναι ἡ κύρια πηγὴ τῶν δεκαπέντε ἀντιω-

Ἡ Ἐκκλησία τιμᾷ τὸν Ὁριγένη καὶ ἀναγνωρίζει τὴ σπουδαία προσωπικότητα καὶ τὸ ἐξαιρετὸ ἦθος του, χωρὶς βεβαίως νὰ παύει νὰ ἐπισημαίνει τὶς ἐπικίνδυνες προεκτάσεις πολλῶν σημείων τῆς διδασκαλίας του, καὶ χωρὶς νὰ τὸν συγκαταλέγει μεταξὺ τῶν ἁγίων τῆς. Ἐν τῷ μεταξὺ, οἱ λόγιοι καὶ ἐρευνητῆς ἔχουν ἀπὸ πολλοῦ ἀναγνωρίσει αὐτὸ ποὺ σημειῶνει ὁ Brooke Foss Westcott, ὅτι δηλαδὴ ἔχει κανεὶς πολὺ περισσότερα νὰ μάθει παρὰ νὰ φοβηθεῖ ἀπὸ τὴ μελέτη τῶν ἔργων τοῦ Ὁριγένη.

μάλιστα τὸ κείμενο τῶν δεκαπέντε ἀντιωριγενικῶν ἀναθεμάτων τῆς Συνόδου²⁴ νὰ μὴν εἶναι τίποτε περισσότερο ἀπὸ μιὰ συχνὰ κατὰ λέξιν παράθεση κειμένων τοῦ Εὐαγρίου! Αὐτὴ εἶναι μιὰ ἀλίθεια ποὺ εἶχε ἀρχίσει νὰ ἔρχεται σταδιακὰ στὸ φῶς ἥδη ἀπὸ

25 Μέχρι τότε, οἱ περισσότεροι μελετητῆς ἀμφισβητοῦσαν ἔντονα τὸ δίκαιο τῆς καταδίκης τοῦ Εὐαγρίου ἀπὸ τὴν Ε΄ Οἰκουμενικὴ Σύνοδο, καθὼς δὲν ἔβρισκαν στὰ σωζόμενα κείμενά του ἀπολύτως τίποτε τὸ μεμπτὸ καὶ ὑποπτό αἰρέσεως. Τὸ 1893 ὁμοῦς ὁ Otto Zöckler ἔκανε τὴ σημαντικὴ παρατήρηση ὅτι τὸ κείμενο δύο παραπομπῶν σὲ ἓνα χαμένο ἔργο τοῦ Εὐαγρίου, τὶς ὁποῖες συναντᾶμε στὰ ἀποδιδόμενα στὸν Μάξιμο Ὁμολογητὴ Σχόλια στὰ ἔργα τοῦ ψευδο-Διονυσίου [*Εἰς τὸ Περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας* (νόθ.), ζ', PG 4, 173 AB], συμπίπτει μὲ τὸ κείμενο δύο ἀναθεμάτων τῆς Ε΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου τῆς Κωνσταντινουπόλεως (*Evagrius Pontikus. Seine Stellung in der altchristlichen Literatur- und Dogmengeschichte, Biblische und Kirchenhistorische Studien* 4, C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München 1893, σελ. 86-87). Ὅμοῦς ὁ Zöckler ἦταν σὲ τέτοιο βαθμὸ πεπεισμένος ὅτι ἡ καταδίκη τοῦ Εὐαγρίου ἦταν ἄδικη, ὥστε προτίμησε νὰ ἀφίσει ἀνοικτὸ τὸ ἐνδεχόμενο τὰ συγκεκριμένα χωρία νὰ μὴν ἀνῆκαν στὸν ἴδιο τὸν Εὐάγριο, ἀλλὰ σὲ κάποιον ἀπὸ τοὺς μαθητῆς του (δ.π., σελ. 91). Στὶς ἀρχὲς τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνα ἦλθε στὸ φῶς ἡ συριακὴ μετάφραση ἑνὸς ἄγνωστου ἔργου τοῦ Εὐαγρίου, τὸ πρωτότυπο τοῦ ὁποῖου εἶχε χαθεῖ μὲ τὸ πέρασμα τῶν αἰῶνων. Ὁ W. Frankenberg δημοσίευσε τὸ 1912 τὸ ἔργο αὐτό, τὸ ὁποῖο σήμερα εἶναι γνωστὸ ὡς *Γνωστικὰ κεφάλαια*, σὲ ἀναμετάφραση ἀπὸ τὴ συριακὴ στὴν ἑλληνικὴ (W. Frankenberg, *Evagrius Ponticus, Abhandlungen der königlichen Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen, Band XIII Nr. 2, Weidmannsche Buchhandlung, Berlin 1912*). Ἡ μελέτη αὐτοῦ τοῦ σημαντικώτατου ἔργου ἔθεσε τέρμα στὴν ἀμφισβίτηση τοῦ ὠριγενισμοῦ τοῦ Εὐαγρίου, καθὼς τὰ *Γνωστικὰ κεφάλαια* ὄχι μόνον φέρουν ἴχνη τῶν ὠριγενικῶν κακοδοξιῶν, ἀλλὰ σὲ πολλὰ σημεία προχωροῦν περισσότερο καὶ ἀπὸ τὸν Ὁριγένη. Τὸ 1939 ὁ Hans Urs von Balthasar μπόρουσε πλέον νὰ ἀποκαλεῖ τὸν Εὐάγριο «ὠριγενικώτερο τοῦ Ὁριγένη» [*Metaphysik und Mystik des Evagrius Pontikus, Zeitschrift für Ascese und Mystik* 63 (1939), σελ. 32].

24 Τὰ ἀναθέματα αὐτὰ βρίσκονται συγκεντρωμένα στὸ G. D. Mansi, *Sacrorum Concilliorum nova et amplissima collectio*, vol. IX, Florence 1763, 396 A - 400 E.

ριγενικῶν ἀναθεμάτων τοῦ 553²⁶, καὶ ὅτι ὁ ὠριγενισμὸς ποὺ καταδικάσθηκε στὴν Ἐ΄ Οἰκουμενικὴ Σύνοδο εἶναι κατὰ κύριο λόγο ὁ εὐαγιαανὸς ὠριγενισμὸς²⁷. Ὅπως μάλιστα παρατηρεῖ χαρακτηριστικὰ ὁ Guillaumont, ἂν ὑπάρχει κάτι ποὺ ἀκόμη δὲν μπορούμε νὰ προσδιορίσουμε ἐπακριβῶς, αὐτὸ εἶναι ἡ συνεισφορὰ τοῦ... Ὁριγένη καὶ τοῦ Διδύμου στὸν ὠριγενισμὸ ποὺ ἀναθεματίσθηκε τὸ 553²⁸! Κατόπιν τῶν ἀποκαλύψεων αὐτῶν, ὁ

ὅτι ὁ Ὁριγένης ἀπέτυχε νὰ καταξιώσει τὴ σύνθεσιν ἑλληνισμοῦ καὶ χριστιανισμοῦ. Τὸ κρίσιμο ἐρώτημα ποὺ ἔμενε νὰ ἀπαντηθεῖ ἦταν τὸ ἐξῆς: Ἦταν ἀναπόφευκτο νὰ περιπέσει ὁ Ὁριγένης στὶς πλάνες στὶς ὁποῖες περιέπεσε, ἀφ’ ἧς στιγμῆς ἐνετύρφησε στὴν ἑλληνικὴ φιλοσοφία; Ἄν συνέβαινε αὐτό, τότε πράγματι ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ φιλοσοφία θὰ ἀποδεικνυόταν ἕνας ὑπουλος καὶ ἐπικίνδυνος ἐχθρὸς

Τὸ πραγματικὰ κρίσιμο ἐρώτημα ἦταν τὸ ἐξῆς: Μποροῦσε νὰ συνυπάρξει ἀρμονικὰ ἡ φιλοσοφικὴ ἀναζήτηση κατὰ τὰ ἑλληνικὰ πρότυπα μὲ τὴν ἀκλόνητη προσήλωση στὴν ὀρθοδοξία; Μετὰ τὸν Ὁριγένη, αὐτὸ ἔμενε ἀκόμη νὰ ἀποδειχθεῖ. Ἀλλὰ πολὺ γρήγορα ἀποδείχθηκε πανηγυρικὰ στὸ πρόσωπο τῶν μεγάλων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας μας, καὶ κυρίως τοῦ Γρηγορίου Νύσσης, τοῦ Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ καὶ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκνοῦ.

Henry Chadwick φθάνει μέχρι τοῦ σημείου νὰ θέτει τὸ ἐρώτημα ἐάν –ἢ μᾶλλον ὑπὸ ποιά ἔννοια– ὁ ἴδιος ὁ Ὁριγένης ἦταν... ὠριγενικός²⁹. Ὅλα αὐτὰ μᾶς ὑποχρεώνουν νὰ ἀναθεωρήσουμε σὲ κάποιον βαθμὸ πολλὰ ἀπ’ ὅσα θεωρούσαμε μέχρι πρό τιος ὡς δεδομένα γύρω ἀπὸ τὴν καταδίκη τοῦ Ὁριγένη γιὰ αἵρετικὲς ἀποκλίσεις.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει, εἴτε ὁ Ὁριγένης περιέπεσε σὲ αἵρετικὲς πλάνες, εἴτε ἀπλῶς εἶπε πράγματα ποὺ εἶχαν πολὺ ἐπικίνδυνες προεκτάσεις, τὸ βέβαιον εἶναι

τῆς χριστιανικῆς ἀλήθειας. Ἄν ὅμως ἀποδεικνυόταν ὅτι μπορούσε κάποιος νὰ ἐντρυφίσει στὴν ἑλληνικὴ φιλοσοφία καὶ νὰ θεραπεύσει τὸν φιλοσοφικὸ λόγο, χωρὶς νὰ περιπέσει σὲ ἀνάλογες πλάνες, τότε θὰ κατέρρεε αὐτομάτως ὁ ἰσχυρισμὸς περὶ ἀσυμβίβαστου χριστιανισμοῦ καὶ ἑλληνισμοῦ. Τὸ πραγματικὰ κρίσιμο λοιπὸν ἐρώτημα ἦταν τὸ ἐξῆς: Μποροῦσε νὰ συνυπάρξει ἀρμονικὰ ἡ φιλοσοφικὴ ἀναζήτηση κατὰ τὰ ἑλληνικὰ πρότυπα μὲ τὴν ἀκλόνητη προσήλωση στὴν ὀρθοδοξία; Μετὰ τὸν Ὁριγένη, αὐτὸ ἔμενε ἀκόμη νὰ ἀποδειχθεῖ. Ἀλλὰ πολὺ γρήγορα ἀποδείχθηκε πανηγυρικὰ στὸ πρόσωπο τῶν μεγάλων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας μας, καὶ κυρίως τοῦ Γρηγορίου Νύσσης, τοῦ Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ καὶ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκνοῦ.

ΓΙΑΝΝΗΣ Κ. ΤΣΕΝΤΟΣ

26 Antoine Guillaumont, *Les "Kephalaia Gnostica" d'Évagre le Pontique et l'histoire de l'origénisme chez les Grecs et chez les Syriens*, Patristica Sorbonensia 5, Éditions du Seuil, Paris 1962, σελ. 158-159, 167, 333.

27 Antoine Guillaumont, ὁ.π., σελ. 167.

28 Antoine Guillaumont, ὁ.π., σελ. 159.

29 Henry Chadwick, *Early Christian thought and the classical tradition. Studies in Justin, Clement and Origen*, σελ. 96.

Η ΑΝΕΠΑΙΣΘΗΤΟΣ ΑΛΛΟΙΩΣΙΣ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ

ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

Ενα θλιβερό φαινόμενο παρατηρείται τα τελευταία χρόνια: κληρικοί και λαϊκοί θεολόγοι (και θεολογούντες) άλλωλώνουν με τα λόγια και τα γραπτά τους την ὀρθόδοξο πίστι μας, θεωρούντες ὅτι δῆθεν με αὐτὸν τὸν τρόπο τὴν ἐκσυγχρονίζουν καὶ τὴν κάνουν ἐπίκαιρο καὶ προσιτὴ στὸν σημερινὸ ἄνθρωπο.

Ἀπὸ τὰ πολλὰ παραδείγματα τὰ ὁποῖα ἔπescαν στὴν ἀντίληψί μας, θὰ ἀναφέρωμε κάποια ἐνδεικτικῶς, γιὰ νὰ ἀντιληφθῆ ὁ ἀναγνώστης τὸ μέγεθος τοῦ προβλήματος.

Πανεπιστημιακὸς θεολόγος τὴν περίοδο τῶν Χριστουγέννων με ἀνάρτησί του στὸ διαδίκτυο ἐξομοίωσε τὰ παιδιά τῶν Παλαιστινίων, τὰ ὁποῖα σκοτώνονται αὐτὲς τὶς ἡμέρες στὸν πόλεμο στὴν Γάζα, με τὰ νήπια τὰ ὁποῖα ἐσφάγησαν ἀπὸ τὸν Ἡρώδη στὴν Βηθλεέμ καὶ τὰ ὁποῖα τιμᾶ ἡ Ἐκκλησία μας ὡς τοὺς πρώτους μάρτυρες τοῦ Κυρίου μας. Ὅπως, ὅμως, ὀρθῶς παρετηρήθη, ἡ δημοσίευσις αὐτὴ ἔπασχε θεολογικῶς. Ἀντιγράφομε ἀπὸ ἀναρετικὸ αὐτῆς δημοσίευμα: «*Θυσία ὑπὲρ Χριστοῦ λογίσθηκε τὸ μαρτύριό τους. "Σκιρτάτω τὰ Νήπια, ὑπὲρ Χριστοῦ σφαττόμενα, Ἰουδαία ὀδυρέσθω", ψάλλει ἡ Ἐκκλησία μας. Δὲν εἶναι ἀπλᾶ καὶ γενικὰ ἓνας ἄδικος θάνατος, ὅπως τονίζει ὁ ἀρθρογράφος, ὑπὸ τὴν "ἔννοια ὅτι εἶναι τὰ ἀπόλυτα θύματα" καὶ τὰ ὁποῖα "συνο-*

ψίζουν τὴν ἱερότητα τοῦ ἀδικημένου". Θυσία ὑπὲρ Χριστοῦ λογίσθηκε τὸ μαρτύριό τους. Ἀπὸ αὐτὸ ἐρείδεται ἡ ἀγιοκατάταξί τους.

Αὐτὸ τὸ ὁποῖο τονίζει ὁ [ἐπικρινόμενος] ἀρθρογράφος, ὅτι "ἡ γιορτὴ αὐτὴ ἐν τέλει ἀνοίγει μὴ γενναία προοπτικὴ γιὰ τὴν ἀποδοχὴ κάθε θύματος τῆς ἀπανθρωπιᾶς, πέρα ἀπὸ οἰονδήποτε θρησκευτικὸ, ἐθνικὸ, ἰδεολογικὸ προσδιορισμὸ", εἶναι ὡσὰν νὰ μὴ πρόκειται γιὰ θυσία ὑπὲρ Χριστοῦ. Μὲ τέτοιες θέσεις, ἐπιχαίρουν οἱ ὑπέρμαχοι τοῦ Οἰκουμενισμοῦ. Ἄν δὲν ἦταν θυσία ὑπὲρ Χριστοῦ ποὺ ἐλογίζετο ὁ μαρτυρικὸς θάνατος τῶν Ἁγίων Νηπίων, δὲν θὰ εἴχαμε τὴ μεγάλη αὐτὴ Ἑορτὴ. Μὲ αὐτὸ τὸ σκεπτικὸ τοῦ ἀρθρογράφου, θὰ μπορούσε νὰ καθιερωθοῦν καὶ "γιορτὲς" γιὰ τὰ τόσα παιδιά ποὺ ἀδίκως ἔχουν σφαγιασθεῖ. Ἡ Ἑορτὴ ἔχει θεσπισθεῖ ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία, καθότι τὰ Νήπια ὑπὲρ Χριστοῦ ἐσφαγιάσθηκαν. Δὲν εἶναι ἡ γιορτὴ τῶν ἀδίκως σφαγιασθέντων παιδιῶν ἀνὰ τὸν κόσμον, "πέρα ἀπὸ οἰονδήποτε θρησκευτικὸ, ἐθνικὸ, ἰδεολογικὸ προσδιορισμὸ", ἀλλὰ τῶν ὑπὲρ Χριστοῦ μαρτυρησάντων. Αὐτὸ ποὺ ἀναφέρει ὁ ἀρθρογράφος εἶναι παράκαμψη τῆς πίστεως.

Ὑπὲρ Χριστοῦ ἔχουν θυσιαστεῖ, γι' αὐτὸ ψάλλει ἡ Ἐκκλησία μας, "Ἐκ στελεχῶν νεοφύτων ἢ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία σήμερον, ὡσπερ ἄνθη εὐθαλῆ, δρεψαμένη αἵματα τερπνῶς, ἐφθδύνεται αὐτοῖς καὶ ὠραΐζεται"...

“Ὅπως ἀναφέρει ὁ Ἅγιος Φώτιος, “*τοσούτων αὐτοῖς ἐκεῖθεν αἰωνίων τε καὶ ἀδιηγήτων ἀναβλαστησάντων ἀγαθῶν*”, ἀπὸ τὸν “*ἔκθεσμόν τε καὶ ἄωρον τῶν βρεφῶν*” ὑπὲρ Χριστοῦ θάνατόν των. “*Ἔτσι λοιπὸν ἡ Ἐκκλησία μας ἐθέσπισε τὴν ἑορτὴ Ἁγίων Νηπίων, τῶν ὑπὸ Ἡρώδου ἀναιρεθέντων, τῶν “Μαρτύρων ἐν αἵματι”*» (https://aktines.blogspot.com/2023/12/blog-post_416.html).

Σὲ ἄλλο δημοσίευμα στὸ διαδίκτυο διαβάζομε γιὰ τὴν ἐδῶ καὶ μερικὰ χρόνια ἄρνησι τῆς ἀειπαρθενίας τῆς Θεοτόκου ἀπὸ κάποιους θεολόγους, οἱ ὅποιοι διδάσκουν ὅτι ἡ Ἐνανθρώπησις τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ θὰ μπορούσε (ὑποθετικῶς) νὰ γίνῃ καὶ ἀπὸ μία ἔγγαμο γυνή, καὶ ὅτι ὁ γάμος δὲν θὰ ἦταν ἐμπόδιο γιὰ τὴν Σάρκωσι τοῦ Κυρίου μας. Οἱ συγκεκριμένοι θεολόγοι λαμβάνουν αὐτὴν τὴν θέσι δῆθεν πρὸς ἀνύψωσι τοῦ γάμου, ὁ ὁποῖος ἐδόθη ἀπὸ τὸν Θεὸ στοὺς ἀνθρώπους. Γιὰ τὴν ἀναίρεσι αὐτῆς τῆς πεπλανημένης διδασκαλίας ἐξεδόθη εἰδικὸ βιβλίον ὑπὸ τὸν τίτλον *Ἡδονοδοξία*. Ἀντιγράφομε ἀπὸ σχετικὸ ἀναιρετικὸ δημοσίευμα στὸ διαδίκτυο κάποιες διαφωτιστικὲς παραγράφους: Ἐκεῖ, μεταξὺ ἄλλων, διατυπώνεται τὸ ἐρώτημα: «[Παρατίθεται τὸ ἐπικρινόμενον ἀπόσπασμα]: “*Ἄν ἡ Παναγία δὲν ἦταν Παρθένος, ἀλλὰ μία γυναῖκα ποὺ εἶχε συνάψει νόμιμη σχέση, ὁ Θεὸς δὲν θὰ μπορούσε νὰ γεννηθῆ ἐκ τῆς μήτρας; Διλαδὴ τὸ μέγα μυστήριον εἶναι τὸ ἀειπάρθενον τῆς Θεοτόκου; Ἔχω τὴν αἴσθησιν πὼς δὲν ἔχομε κατανοήσει ἀκόμη τὸ ἀχώρητον μυστήριον ποὺ ἔχει συντελεστῆ. Καὶ ὁ μονοφυσισμὸς τῆς σκέψης ὅτι τὸ μυστήριον τῆς ἐνσάρκωσης τοῦ Θεοῦ Λόγου ἀναλώνεται ἐν τῇ παρθενίᾳ*

τῆς Θεοτόκου ἔχει πάλι νὰ κάνει μὲ τὸ ζήτημα τῆς καθαρότητος, μόνον ποὺ αὐτὴ τῇ στιγμῇ ὑπερτονίζεται ὡς συνήθως ἀπὸ συντηρητικούς θεολογικούς κύκλους ποὺ αἰρετικὰ πλέον ἐντοπίζουν μιὰ σωτηριολογικὴ ἀπολυτότητα ἐν τῇ θεολογίᾳ τῆς ἀνάγκης” ὅπου ἔπρεπε μὲ ἄλλα λόγια ἡ Παναγία νὰ εἶναι Παρθένος καὶ πὼς αὐτὴ εἶναι ἡ οὐσία τοῦ ἀγῶνα τοῦ θιασώτη ἐκείνης ἀγίου Κυρίλλου τοῦ Ἀλεξανδρέα ἐν τῇ Γ’ Οἰκουμενικῇ Σύνοδο τῆς Ἐφέσου (431 μ.Χ.) ... Μέγα μυστήριον δὲν εἶναι ἡ παρθενία ποὺ συναντᾶται ἐν ἑκάστῳ ἀνθρώπινῳ ὑπαρξίᾳ ποὺ τὸ ἐπιλέγει ἐλεύθερα, ἀλλὰ μυστήριον εἶναι ὅτι ἔγινε ἡ ἴδια ἡ Χώρα τοῦ Ἀχωρήτου, χωρῶντας μέσα τῆς Ἐκείνου τὸν ὁποῖον ὁ ἅγιος μάρτυς Ἰουστίνος ὁ Φιλόσοφος χαρακτηρίζει “τόπω τε ἀχώρητος, καὶ τῷ κόσμῳ ὅλῳ”.

[Ἀκολουθεῖ ἡ ἀναίρεσις αὐτοῦ]: *Κατ’ ἀρχάς, ἐπειδὴ ὁ συντάκτης τοῦ ἄρθρου ἀναφέρει καὶ τὸν ἅγιον Ἰουστίνον, διαπιστώνομε ὅτι ὁ Φιλόσοφος καὶ Μάρτυς ἀποκαλεῖ ἐν τῇ ἑργῶν τοῦ τῆς Παναγίας ὡς “Παρθένον” 25 φορές καὶ ὡς “Ὅρος” μία φορά. Διαβάζοντας, ἀκολουθῶντας, τὴν ἐπισήμανσιν τοῦ μεγάλου σύγχρονου θεολόγου π. Ἀθανασίου Μυτιληναίου γιὰ τὸ Ἀλατόμυτον βουνὸν (Ὅρος), τονίζει ὅτι ἐκεῖνο συμβολίζει τὴν Θεοτόκον καὶ “σημαίνει ὅτι ἀποσπᾶται πέτρα, χωρὶς ἀνθρώπινον χεῖρ”. Διλαδὴ ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ θὰ γίνονταν ἄνθρωπος, χωρὶς τὴν ἐπέμβασιν ἀνδρός, ποὺ σημαίνει “ἐκ Παρθένου”. Καταλαβαίνομε, λοιπὸν, ὅτι ὁ ἅγιος Ἰουστίνος ἀναφερόμενος ἐν τῇ Παναγίᾳ ὀμιλεῖ μόνον γιὰ τὸ μυστήριον τῆς Παρθενίας.*

Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἑργῶν τοῦ ἀγίου Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας ... ἡ Πανα-

γία αναφέρεται ως “Παρθένος” 207 φορές και ως “Θεοτόκος” 77. Αυτό σημαίνει ότι ο άγιος Κύριλλος όχι μόνο δεν διαχωρίζει το μυστήριο της Αειπαρθενίας από το μυστήριο της Θεοτοκίας, αλλά αντίθετα τονίζει το πρώτο, φανερώνοντας με αυτό τον τρόπο ότι είναι ένα και το αυτό με το δεύτερο. Για αυτό αναφωνεί: “ύμνούοντας την αειπάρθενον Μαριάν, δηλονότι την άγιαν Έκκλησίαν”. Συνεπώς, στην Έκκλησία το μυστήριο της Θεοτοκίας είναι αναπόσπαστο από το μυστήριο της Παρθενίας. Για αυτό και στους λόγους των Πατέρων, όπου

νεύουσιν”. Το ίδιο λάθος πράττει ο συντάκτης του άρθρου και για τον λόγο του αγίου Μαξίμου του Όμολογητού, που αποκαλεί την Παναγία ως άγια Θεοτόκο και Αειπάρθενο. Ο μεγάλος Θεοτοκολόγος Πατήρ, Πρόκλος, Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, “διάδοχος του αγίου Ιωάννου του Χρυσοστόμου”, “εξαιρεί όχι μόνο την παρθενική σύλληψη και τη γέννηση του Χριστού από την Παρθένο Μαρία, αλλά ειδικά τη μετά τη γέννηση του Χριστού παρθενία της, δηλ. την αειπαρθενία της, ώστε να μη μείνει καθόλου χώρος στη μόνιμη

Στά λόγια του Κυρίου μας εύρισκομε ότι κατά τις ἔσχατες ἡμέρες θὰ ἐγερθοῦν πολλοὶ ψευδοπροφῆτες καὶ ψευδόχριστοι, οἱ ὁποῖοι θὰ προσπαθήσουν νὰ παραπλανήσουν καὶ τοὺς ἐκλεκτούς: «ἐγερθήσονται γὰρ ψευδόχριστοι καὶ ψευδοπροφῆται καὶ δώσουσι σημεῖα μεγάλα καὶ τέρατα, ὥστε πλανῆσαι, εἰ δυνατόν, καὶ τοὺς ἐκλεκτούς» (Ματθ. 24: 22). Γι' αὐτὸ χρέος μας εἶναι νὰ διατηρήσωμε, μετὰ τὴν συνεχῆ μελέτη καὶ τὴν συνεπιῆ ἐκκλησιαστικῆ ζωῆ μας, ἀπλανῆ καὶ ἀνόθευτο τὴν πίστι τῶν Πατέρων μας, ἀπομακρυνόμενοι ἀπὸ κάθε κακοδοξία, πλάνη καὶ αἵρεσι καὶ ἀκολουθοῦντες τὰ παραγγέλματα τοῦ Ἀποστόλου Παύλου: «ἐαυτοὺς πειράζετε εἰ ἐστὲ ἐν τῇ πίστει, ἐαυτοὺς δοκιμάζετε» (Β' Κορ. 13: 5)

Θεοτοκία ἐκεῖ καὶ Παρθενία-Αειπαρθενία. Ἐπιπροσθέτως ὑπενθυμίζουμε ὅτι, μετὰ τῶν ἄλλων, ὁ [ἐπικρινόμενος ἀρθρογράφος] παραθεωρεῖ καὶ τὸν γνωστὸ λόγο τοῦ αγίου Ιωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ. Ἐκείνον ποὺ λέγει γιὰ τὴν Παναγία: “τὸ τῆς παρθενίας κειμήλιον [...] τὴν πρὸ τόκου παρθένον, καὶ ἐν τῷ τίκτειν παρθένον, καὶ μετὰ τόκον παρθένον, τὴν μόνιμη, καὶ νῶ, καὶ ψυχῆ, καὶ σώματι αειπαρθε-

νεστοριανικῆ ἄρνηση τῆς θεολογικῆς ἀλήθειας ὅτι ἡ Παρθένος γέννησε τὸν ἴδιο τὸν Θεὸ Λόγο”. Μάλιστα, ὅταν ὁ Ἱερὸς Πατήρ ἀποκαλεῖ τὴν Παναγία ὡς Θεοτόκο, ταυτόχρονα τὴν ἀποκαλεῖ καὶ ὡς Παρθένο. Δὲν διαχωρίζει, δηλαδή, τὸ ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ μυστήριο, Θεομπρότητας καὶ Αειπαρθενίας.

Θὰ πρέπει νὰ τονίσουμε ἐδῶ καὶ τὴν εἰκονογραφικὴ ἀποτύπωση τῆς Θεοτόκειας Αειπαρθενίας.

Μιάς και, σύμφωνα με τον Κόντογλου, τίποτα δεν αποτελεί περιττό στοιχείο στην απεικόνιση της θείας πραγματικότητας. Άν, λοιπόν, η Άειπαρθενία της Θεοτόκου αποτελούσε μιὰ δευτερεύουσα πραγματικότητα –όπως υποστηρίζει ο [έπικρινόμενος άρθρογράφος]– τότε σίγουρα θα παραλείπονταν από τον ζωγράφο τα τρία άστέρια που περιβάλλουν την Παναγία, στίς περισσότερες εικόνες της –και τοποθετούνται στο δεξιό και άριστερό ὄμο της καθώς και στο μέτωπό της–. Ακριβώς, λοιπόν, αυτή η τοποθέτησή τους φανερώνει τὸ μεγάλο τοῦ μυστηρίου της Θεοτόκειας Άειπαρθενίας (πρὸ τόκου, κατὰ τὸν τόκο και μετὰ τόκον). Αποτυπώνει, δηλαδή, τὴν πίστη της Ἐκκλησίας γιὰ τὸ Πρόσωπό της. ... Ὡς ἐκ τούτου, ἡ διαίρεση τοῦ μυστηρίου –που ἐπιχειρεῖται ἀπὸ τὸν [έπικρινόμενο άρθρογράφο]– στὸ Πρόσωπο της Παναγίας ἔχει ὡς συνέπεια τὸν πλήρη ἐξανθρωπισμὸ τοῦ Χριστοῦ (ἀφοῦ ὁ Χριστός, ὅπως υποστηρίζει ὁ ἴδιος, θὰ μπορούσε νὰ γεννηθεῖ ἀπὸ ὅποιαδήποτε γυναῖκα) και τὴ “διαίρεσή του ἀπὸ τὸν Θεὸ Λόγο”. Αὐτὸ μὲ μιὰ λέξη ὀνομάζεται Χριστομυδενισμὸς και σημαίνει τὴν ἀκύρωση της Ὁρθόδοξης ἐμπειρίας γιὰ τὴν πραγματικότητα της σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου» (http://aktines.blogspot.com/2024/01/blog-post_71.html).

Ὁ συγγραφεὺς τοῦ ἀναιρετικοῦ δημοσιεύματος ἔχει συγγράψῃ μάλιστα και εἰδικὴ μελέτη ὑπὸ τὸν εὐγλωττο τίτλο: Ἄποδομητὲς της Ὁρθόδοξης Θεολογίας. Στὸ βιβλίο ἔχουν συγκεντρωθῆ και ἀναιρεθῆ παρόμοιες πεπλανημένες ἀντιλήψεις γιὰ ζητήματα της ὀρθόδοξου πίστεως και ζωῆς, οἱ ὁποῖες εἶναι πολὺ διαδεδομένες και πολλοὶ θεωροῦν,

δυστυχῶς, ὅτι ἀπηχοῦν τὴν πίστι τῶν Πατέρων μας.

Τρίτο παράδειγμα ἀποτελεῖ ἡ ἀποφυγὴ ἐκ μέρους ἐπισήμων προσώπων της Ἐκκλησίας μας τοῦ χαρακτηρισμοῦ της ὁμοφυλοφιλίας ὡς ἁμαρτίας ἐναντι τοῦ Θεοῦ και τῶν ἀνθρώπων. Ἄλλοι τὴν ἀποκαλοῦν ἰδιαιτερότητα, ἄλλοι τὴν θεωροῦν ὅτι προέρχεται ἐκ γενετῆς (και κατὰ συνέπεια δὲν εἶναι φυσικῶς κατακριτέα, ἀφοῦ εἶναι δοτὴ ἐκ φύσεως), ἄλλοι ὑποστηρίζουν ὅτι ὁ Κύριος δὲν ἀνεφέρθη σὲ αὐτήν, παρὰ μόνον ὁ Ἄπόστολος Παῦλος (και κατὰ τὴν γνώμη τους ἀποτελεῖ προσωπικὴ θέσι τοῦ Παύλου και ὄχι διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ) και ἄλλα παρόμοια.

Λησμονοῦν, ὁμως, οἱ λέγοντες αὐτὰ τὰ ψευδοεπιχειρήματα ὅτι ὁ Ἄπόστολος Παῦλος χαρακτηρίζεται ἀπὸ τοὺς ἁγίους Πατέρες μας «στόμα τοῦ Χριστοῦ» και τὸ γεγονός ὅτι ὁ Χριστὸς στὴν διδασκαλία του ἐπέκρινε ὄχι μόνον τὴν διάπραξι της ἁμαρτίας (π.χ. της μοιχείας), ἀλλὰ και τὴν κατὰ διάνοιαν τέλεσί της: «πᾶς ὁ βλέπων γυναῖκα πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτήν ἤδη ἐμοίχευσεν αὐτήν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ» (Ματθ. 5: 28). Συνειδητοποιοῦμε συνεπῶς ὅτι γιὰ τὸν Κύριό μας δὲν δικαιολογούνται οὔτε οἱ πονηροὶ διαλογισμοὶ τῶν καρδιῶν μας, πόσο μᾶλλον οἱ κατ' ἐνέργειαν πράξεις, και μάλιστα γιὰ ὅσους δὲν ἀκολουθεῖ ἡ μετάνοια και ἡ προσπάθεια ἀλλαγῆς.

Τὰ ἀνωτέρω περιστατικὰ μᾶς ἐπαναφέρουν στὴν μνήμη τὴν αὐστηρὴ κριτικὴ τὴν ὁποία ἤσκησε πρὸ 120 χρόνων ὁ Ἀλβέρτος Σβάιτσερ (Albert Schweitzer) γιὰ τοὺς θεολόγους οἱ ὁποῖοι ἐφιλοτεχνοῦσαν τὰ δικά τους ἰδεολογικὰ πορτραῖτα γιὰ τὸ πρόσωπο τοῦ «ἱστορικοῦ Ἰησοῦ».

Έγραφε: «Διατρέξαμε τὸν κίνδυνο νὰ θέσουμε τοὺς ἑαυτοὺς μας μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν εὐαγγελίων καὶ νὰ ἐμποδίσουμε τὸν καθένα νὰ ῥθει μόνος του σὲ ἐπαφὴ μὲ τὰ λόγια τοῦ Ἰησοῦ. Διατρέξαμε ἀκόμα τὸν κίνδυνο νὰ προσφέρουμε ἕναν Ἰησοῦ πὸν ἦταν πολὺ μικρὸς, γιατί τὸν εἶχαμε προσαρμόσει μὲ τὴ βία στὰ ἀνθρώπινα μέτρα καὶ τὴν ἀνθρώπινη ψυχολογία. ... Κάναμε τὸν Ἰησοῦ νὰ μιλήσει μὲ τὴν ἐποχὴ μας μὴ δι-αφορετικὴ γλῶσσα ἀπὸ ἐκείνη πὸν πράγματι ὁ ἴδιος μίλησε»¹.

Στὰ λόγια τοῦ Κυρίου μας εὐρίσκουμε ὅτι κατὰ τὶς ἔσχατες ἡμέρες θὰ ἐγερθοῦν πολλοὶ ψευδοπροφήτες καὶ ψευδὸχριστοί, οἱ ὁποῖοι θὰ προ-

σπαθήσουν νὰ παραπλανήσουν καὶ τοὺς ἐκλεκτοὺς: «ἐγερθήσονται γὰρ ψευδὸχριστοὶ καὶ ψευδοπροφήται καὶ δώσουσι σημεῖα μεγάλα καὶ τέρατα, ὥστε πλανῆσαι, εἰ δυνατόν, καὶ τοὺς ἐκλεκτούς» (Ματθ. 24: 22). Γι' αὐτὸ χρέος μας εἶναι νὰ διατηρήσωμε, μὲ τὴν συνεχῆ μελέτη καὶ τὴν συνεπῆ ἐκκλησιαστικὴ ζωὴ μας, ἀπλανῆ καὶ ἀνόθευτο τὴν πίστι τῶν Πατέρων μας, ἀπομακρυνόμενοι ἀπὸ κάθε κακοδοξία, πλάνη καὶ αἵρεσι καὶ ἀκολουθοῦντες τὰ παραγγέλματα τοῦ Ἀποστόλου Παύλου: «ἑαυτοὺς πειράζετε εἰ ἐστὲ ἐν τῇ πίστει, ἑαυτοὺς δοκιμάζετε» (Β' Κορ. 13: 5)· «πάντα δὲ δοκιμάζετε, τὸ καλὸν κατέχετε· ἀπὸ παντὸς εἶδους πονηροῦ ἀπέχεσθε» (Α' Θεσ. 5: 21-22).

1 Albert Schweitzer, *Ἱστορία τῆς ἔρευνας τοῦ βίου τοῦ Ἰησοῦ* (Ἀθήνα: Ἄρτος Ζωῆς, 1982), σ. 507.

Ι. Κ. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ

Ἡ ἀνανέωση τῆς συνδρομῆς μπορεῖ νὰ γίνῃ μὲ τοὺς ἑξῆς τρόπους:

Γιὰ συνδρομὴ Ἑξωτερικῶ

- α) Μὲ κατάθεση στὴν τράπεζα Eurobank, στὸν λογαριασμὸ πὸν διατηρεῖ ἡ Χριστιανικὴ Ἑνωσις Ἀκτίνων ὑπ' ἀριθμ.: 0026-0201-94-0100366081 (IBAN: GR 1102602010000940100366081). Νὰ ζητᾶτε νὰ σημειώνεται ῥητῶς τὸ ὀνοματεπώνυμό σας στὴν Αἰτιολογία.
- β) Στὰ ΕΛΤΑ μὲ ταχυδρομικὴ ἐπιταγὴ στὴ διεύθυνση τοῦ περιοδικοῦ (Καρύτση 14, 105 61 Ἀθήνα). Προβλέπεται ἐπιβάρυνση μὲ ταχυδρομικὰ τέλη.
- γ) Στὰ ΕΛΤΑ μὲ ἔντυπο ταχυπληρωμῆς πὸν συναποστέλλεται μὲ τὸ τελευταῖο τεῦχος κάθε χρονιάς γιὰ ὅσους ἔχουν ὀφειλῆ. Σὲ αὐτὴν τὴν περίπτωσι δὲν προβλέπεται ἐπιβάρυνση μὲ ταχυδρομικὰ τέλη.

- δ) Στὰ Βιβλιοπωλεῖα «ΖΩΗ» καὶ συνεργαζόμενα βιβλιοπωλεῖα.
- ε) Σὲ κατὰ τόπους συνεργάτες καὶ ἀντιπροσώπους, οἱ ὁποῖοι καὶ θὰ κόβουν σχετικὲς ἀποδείξεις.

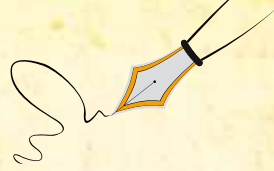
Γιὰ συνδρομὴ Ἐξωτερικῶ

Παρακαλοῦμε μὴ ἀποστέλλετε ἐπιταγές, γιατί ἀδυνατοῦμε νὰ τὶς εἰσπράξουμε. Ἡ συνδρομὴ μπορεῖ νὰ καταθεθεῖ μὲ τραπεζικὸ ἔμβασμα. Τὰ στοιχεῖα πὸν θὰ χρειαστεῖτε εἶναι:

– IBAN: GR1102602010000940100366081
– BIC/Swift Code: ERBKGRAA

ΠΡΟΣΟΧΗ! Ὅταν κατατίθεται ἕνα ποσὸ στὸν τραπεζικὸ λογαριασμὸ, χωρὶς νὰ ἀναγράφεται στὴν Αἰτιολογία τὸ ὀνοματεπώνυμο τοῦ συνδρομητῆ / τῆς συνδρομητριάς (ἀκόμη καὶ ἂν ἀναγράφεται: «Ακτίνες συνδρομὴ 2024» ἢ ὅ,τι ἄλλο), δὲν εἴμαστε σὲ θέσι νὰ γνωρίζουμε ποια συνδρομὴ ἀφορᾷ τὸ συγκεκριμένο ποσό! Ἄν τυχὸν ἔχετε κάνει κατάθεση, ἀλλὰ ἔχετε ἀμελήσει νὰ καταγράψετε τὰ στοιχεῖά σας στὴν Αἰτιολογία, παρακαλοῦμε ἐπικοινωνήστε μὲ τὰ γραφεῖα τοῦ περιοδικοῦ (κατὰ προτίμησι μὲ μῆνυμα ἠλεκτρονικοῦ ταχυδρομείου), γιὰ νὰ μᾶς ἐνημερώσετε καὶ νὰ μπορέσουμε νὰ πιστώσουμε σωστὰ τὸ ποσό.

Ήξιζει νά διαβάσετε

Τò μνηαίο Ὁρθόδοξο Χριστιανικό Περιοδικό με τήν ἱστορία τῶν 100 χρόνων του κοντά στόν ἑλληνικό λαό.

Περιοδικό με ἱστορία 60 ἐτῶν, πού ἀπευθύνεται στή γυναῖκα, στήν πνευματική καί κοινωνική της παρουσία.

Ένα περιοδικό – πολύτιμος συμπαραστάτης για ἑκπαιδευτικούς καί γονεῖς.

Νεανικό περιοδικό τῆς “Χριστιανικῆς Φοιτητικῆς Ἐνώσεως” – με τόν ἐνθουσιασμό τῆς νεότητας καί τή σφραγίδα τῆς πίστες καί τῆς παιδείας.

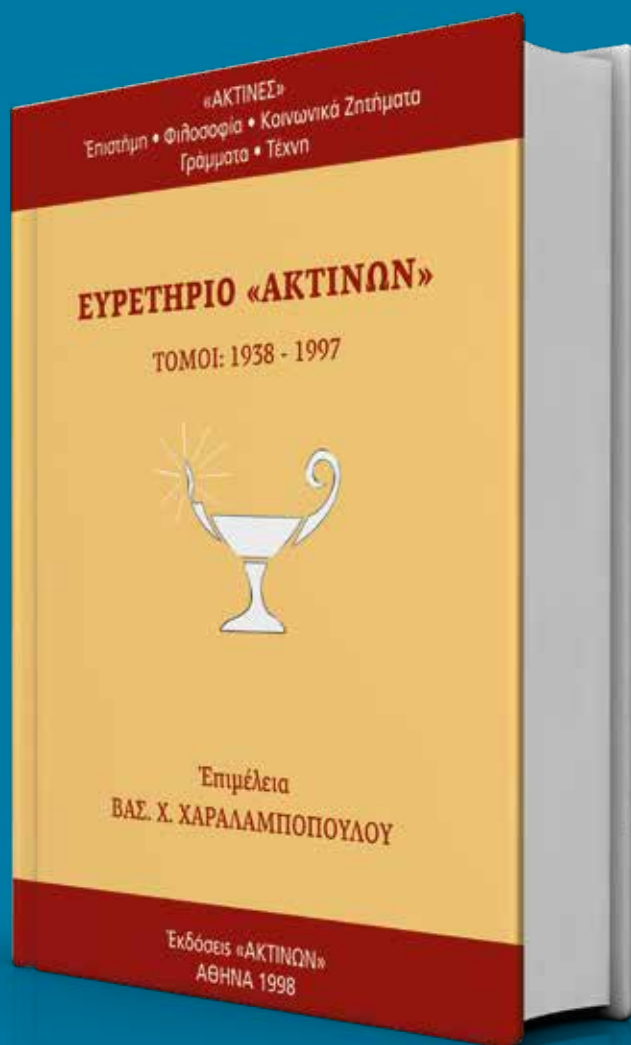
Τò μνηαίο παιδικό περιοδικό πού κυκλοφορεῖ ἀπό τὸ 1946 – ἕνας πολύτιμος πνευματικός φίλος για τὰ Ἑλληνοπούλα.

ΚΩΔΙΚΟΣ:
01 1692

«ΑΚΤΙΝΕΣ»
ΚΑΡΥΤΣΗ 14, Τ.Τ. 10561
ΑΘΗΝΑ

ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ:
όλοι οι τόμοι του περιοδικού «Ακτίνες»
καθώς και τό εϋρετήριο τών έτων 1938-1997

«Χριστιανική Ένωση Έπιστημόνων»
Καρύτση 14, 105 61 Άθηναι, Τηλ. 210 32.35.023